

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI**

**İLKOKUL HAYAT BİLGİSİ VE SOSYAL
BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA DEĞERLER
EĞİTİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Filiz HATAY UÇAR**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Sevda ÇETİNKAYA**

Hatay-2019

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI**

**İLKOKUL HAYAT BİLGİSİ VE SOSYAL
BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA DEĞERLER
EĞİTİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Filiz HATAY UÇAR**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Sevda ÇETİNKAYA**

Hatay-2019

ONAY

FİLİZ HATAY UÇAR tarafından hazırlanan “*İLKOKUL HAYAT BİLGİSİ VE SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA DEĞERLER EĞİTİMİ*” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği ile *TEMEL EĞİTİM ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ* olarak kabul edilmiştir.

25/ 06 /2019

Jüri Üyeleri	İmza
Dr. Öğr. Üyesi Sevda ÇETİNKAYA (Tez Danışmanı - Başkan)	
Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA (Üye)	
Doç. Dr. Mustafa Onur KAN (Üye)	

Filiz HATAY UÇAR Tarafından Hazırlanan “*İlkokul Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi*” adlı tez çalışmamın yukarıda imzaları bulunana jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım.**

Doç. Dr. Mustafa Onur KAN
Enstitü Müdürü

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (25/06/2019)

Filiz HATAY UÇAR

ÖNSÖZ

Toplumunu daha iyiye sevk eden, insan yaşamını olumlu yönde etkileyen değerler eğitiminin önemi her geçen gün artmaktadır. Daha iyi bir nesil yetişmesi için öğrencilerin küçük yaşlarda değerleri kazanması gereklidir. Bu doğrultuda öğrencilere okullarda kazandırılması hedeflenen kök değerlerin, eğitim öğretim süreci boyunca her zaman ulaşılabilen ve en önemli materyal olarak kullanılan ders kitaplarında nasıl ve ne düzeyde yer aldığına incelenmesi ve varsa eksiklerinin rapor edilmesi öğrencilerin bu değerleri kazanması açısından faydalı olacaktır. Öğrencilerin diğer derslere göre günlük yaşamı ile daha çok ilişkili olan hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerini değerler eğitiminden ayrı düşünmek olanaksızdır. Bu nedenle öğrencilerin okulda kazandıkları değerleri günlük yaşamına yansıtmaları için birer araç olan hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi açısından incelenmesi oldukça önemlidir. Araştırmada değerlerin ders kitaplarında farklı yollarla yer aldığı düşünüldüğünden sorular, metinler ve görsellerin tamamı incelenmiştir. Ayrıca öğrencilerin yaş grubu düşünüldüğünde değerlerin ders kitaplarında doğrudan mı yoksa dolaylı mı yer aldığına incelenmesi de yararlı görülmüştür.

Araştırma sürecinde benden desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, bilgi ve birikimleriyle bana her zaman rehberlik eden ve manevi olarak hep yanımda olduğunu hissettiğim değerli hocam ve danışmanım Sevda ÇETİNKAYA'ya, maddi manevi fedakârlıklarını esirgemeyen ve beni akademik alanda ilerlemem için her zaman destekleyen eşim Atakan UÇAR'a, bu süreçte ne kadar istemesem de zaman zaman ihmal ettiğim kızım Melis UÇAR ve oğlum Kaan UÇAR'a, başta Murat GÜNTEKİN olmak üzere bu süreçte bana yardımcı olan tüm hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Filiz HATAY UÇAR

Hatay, 2019

İLKOKUL HAYAT BİLGİSİ VE SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA DEĞERLER EĞİTİMİ

Filiz HATAY UÇAR

Temel Eğitim Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Sevda ÇETİNKAYA

ÖZET

Bu araştırmanın amacı 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren 5 yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilen ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen kök değerlerin nasıl ve ne düzeyde yer aldığını incelemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması modeli kullanılmıştır. Veriler doküman inceleme tekniği ile toplanmıştır. Ders kitapları, araştırmacı tarafından oluşturulan doküman inceleme formu aracılığıyla eş zamanlı olarak biri araştırmacı olmak üzere iki sınıf öğretmeni ve bir rehber öğretmen tarafından incelenmiştir. Sınıf düzeyleri dikkate alınarak ünite bazında oluşturulan doküman inceleme formunda ünitelerde geçen sorular, metinler ve görseller ayrı ayrı incelenerek kök değerlerin kitaplarda doğrudan ya da dolaylı yer verilme durumu da yer almıştır.

Araştırmanın sonucunda tüm ders kitaplarında en çok yer verilen kök değerlerin sırasıyla sorumluluk (%25,3), dostluk (%16), saygı (%14,1) ve özdenetim (%12,5) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ders kitaplarında en az yer verilen kök değerler ise sırasıyla dürüstlük (%0,6), sabır (%2), adalet (%2,5) ve yardımseverlik (%5,4)'tir. Kök değerler ders kitaplarında en fazla metinler aracılığıyla verilirken en az sorular aracılığıyla verilmiştir. Ayrıca kök değerlerin ders kitaplarında daha çok dolaylı olarak yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgulara dayanılarak ders kitapları hazırlanırken kök değerlerden adalet, dürüstlük, sabır ve yardımseverlik değerlerine daha çok yer verilmesi ve kök değerlerin her sınıf seviyesinde tüm ünitelere dağılım göstermesi önerilmiştir.

ANAHTAR KELİMELE

Değerler, Değerler Eğitimi, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Ders Kitabı

VALUE EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL LIFE KNOWLEDGE AND SOCIAL STUDIES COURSE BOOKS

Filiz HATAY UÇAR

Department of Basic Education, Master Thesis, 2019

Advisor: Dr. Sevda ÇETİNKAYA

ABSTRACT

The aim of this research is to examine how and at what level the root values determined by the Ministry of National Education are included in primary school 1, 2, 3 th grade life science and 4 th grade social studies textbooks which are accepted as textbooks for 5 years starting from 2018-2019 academic year. In the research, case study method which is one of the qualitative research methods was used. Data were collected by document review technique. The textbooks were examined simultaneously by a guidance counselor and two class teachers, one of whom was a researcher, through the document review form created by the researcher. In the document review form, which is formed on the basis of unit by taking into account the grade levels, the questions, texts and visuals in the units were examined separately and the direct or indirect use of root values in the books was also included.

As a result of the research, the root values that are given the most place in all textbooks are as follows; responsibility (25.3%), friendship (16%), respect (14.1%) and self-regulation (12.5%). The root values that are given least in the textbooks; honesty (0.6%), patience (2%), justice (2.5%) and helpfulness (5.4%). The root values are given mostly through text in textbooks; at least, given through questions. In addition, it was concluded that the root values are more indirectly included in the textbooks. Based on the findings, it was suggested that the values of justice, honesty, patience and helpfulness should be given more than the root values while the textbooks were prepared and the root values should be distributed to all units at every grade level.

KEYWORDS

Values, Values Education, Life Science, Social Studies, Textbook

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
GÖRSELLER LİSTESİ	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	x
EKLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Problem Cümlesi.....	3
1.3.1. Alt Problemler.....	3
1.4. Araştırmanın Önemi	4
1.5. Tanımlar.....	4
İKİNCİ BÖLÜM.....	6
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
2.1. Değer Kavramının Tanımı	6
2.2. Değerlerin Sınıflandırılması	8
2.3. Değerlerin Özellikleri	12
2.4. Değerlerin İşlevleri	14
2.5. Değerler Eğitimi	15
2.6. Değerler Eğitiminin Tarihsel Gelişimi	18
2.7. Değerler Eğitiminin Amacı.....	19
2.8. Değerlerin Öğretimi ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları	21
2.9. Değerler Eğitiminde Stratejiler, Yöntemler ve Teknikler	24
2.10. Hayat Bilgisi Dersinde Değerler Eğitimi.....	27

2.11. Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi	29
2.12. Çalışmaya Konu Olan Değerlerin Tanımı	31
2.12.1. Adalet Değeri.....	31
2.12.2. Dostluk Değeri.....	32
2.12.3. Dürüstlük Değeri.....	32
2.12.4. Özdenetim Değeri	32
2.12.5. Sabır Değeri	32
2.12.6. Saygı Değeri	33
2.12.7. Sevgi Değeri	33
2.12.8. Sorumluluk Değeri.....	33
2.12.9. Vatanseverlik Değeri	34
2.12.10. Yardımseverlik Değeri.....	34
2.13. İlgili Araştırmalar	34
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	42
3. YÖNTEM.....	42
3.1. Araştırma Modeli.....	42
3.2. Çalışma Dokümanı	43
3.3. Verilerin Toplanması	43
3.4. Verilerin Analizi	45
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	46
4. BULGULAR	46
4.1. İlkokul 1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler	46
4.2. İlkokul 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler	49
4.3. İlkokul 3. Sınıf Hayat bilgisi Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler	51
4.4. İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler	54
4.5. İlkokul 1, 2, 3. Sınıf Hayat Bilgisi ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler	57
4.6. Kök Değerlerin İlkokul 1, 2, 3. Sınıf Hayat Bilgisi ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Bulgular	62
4.6.1. Adalet Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu	62
4.6.2. Dostluk Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu	66

4.6.3. Dürüstlük Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu.....	71
4.6.4. Öz Denetim Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu	72
4.6.5. Sabır Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu	77
4.6.6. Saygı Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu.....	80
4.6.7. Sevgi Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu.....	84
4.6.8. Sorumluluk Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu.....	89
4.6.9. Vatanseverlik Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu	93
4.6.10. Yardımseverlik Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu.....	98
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	104
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	104
5.1. Tartışma ve Sonuç	104
5.2. Öneriler	106
KAYNAKÇA.....	108
EKLER.....	116

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması.....	9
Tablo 2. Schwart'ın Değer Sınıflandırması	10
Tablo 3. Evin ve Kafadar'ın Değer Sınıflandırması	11
Tablo 4. Araştırmada İncelenen Ders Kitapları	43
Tablo 5. Değerler ve Değerlere İlişkin Tutum ve Davranışlar.....	44
Tablo 6. İlkokul 1. Sınıf HBDK'de Yer Alan Kök Değerlerin Frekans ve Yüzde Oranları	46
Tablo 7. İlkokul 1. Sınıf HBDK'de Kök Değerlerin Doğrudan ya da Dolaylı Yer Verilme Sıklığı ve Yüzdeler Oranları	47
Tablo 8. Kök Değerlerin İlkokul 1. Sınıf HBDK'deki Ünitelere Dağılımına İlişkin Frekanslar.....	48
Tablo 9. İlkokul 2. Sınıf HBDK'de Yer Alan Kök Değerlerin Frekans ve Yüzde Oranları	49
Tablo 10: İlkokul 2. Sınıf HBDK'de Kök Değerlerin Doğrudan ya da Dolaylı Yer Verilme Sıklığı ve Yüzdeler Oranları	50
Tablo 11. Kök Değerlerin İlkokul 2. Sınıf HBDK'deki Ünitelere Dağılımına İlişkin Frekanslar.....	51
Tablo 12. İlkokul 3. Sınıf HBDK'nda Yer Alan Kök Değerlerin Frekans ve Yüzde Oranları	52
Tablo 13. İlkokul 3. Sınıf HBDK'de Kök Değerlerin Doğrudan ya da Dolaylı Yer Verilme Sıklığı ve Yüzdeler Oranları	53
Tablo 14. Kök Değerlerin İlkokul 3. Sınıf HBDK'deki Ünitelere Dağılımına İlişkin Frekanslar.....	54
Tablo 15. İlkokul 4. Sınıf SBDK'de Yer Alan Kök Değerlerin Frekans ve Yüzde Oranları	55
Tablo 16. İlkokul 4. Sınıf SBDK'de Kök Değerlerin Doğrudan ya da Dolaylı Yer Verilme Sıklığı ve Yüzdeler Oranları	56
Tablo 17. Kök Değerlerin İlkokul 4. Sınıf SBDK'deki Ünitelere Dağılımına İlişkin Frekanslar.....	57
Tablo 18. İlkokul 1, 2, 3. Sınıf Hayat Bilgisi ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Kök Değerlerin Frekans ve Yüzde Oranları.....	58

Tablo 19. İlkokul 1, 2, 3. sınıf Hayat Bilgisi ve 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kök Değerlerin Doğrudan ya da Dolaylı Yer Verilme Sıklığı ve Yüzdeler Oranları.....	60
Tablo 20. Adalet Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Frekanslar ve Yüzdeler Oranlar	62
Tablo 21. Dostluk Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Frekanslar ve Yüzdeler Oranlar	66
Tablo 22. Dürüstlük Değerinin Ders Kitaplarında Yer alma Durumuna İlişkin Frekanslar ve Yüzdeler Oranlar	71
Tablo 23. Öz Denetim Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Frekanslar ve Yüzdeler Oranlar	72
Tablo 24. Sabır Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Frekanslar ve Yüzdeler Oranlar	78
Tablo 25. Saygı Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Frekanslar ve Yüzdeler Oranlar	80
Tablo 26. Sevgi Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Frekanslar ve Yüzdeler Oranlar	85
Tablo 27. Sorumluluk Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Frekanslar ve Yüzdeler Oranlar	89
Tablo 28. Vatanseverlik Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Frekanslar ve Yüzdeler Oranlar	93
Tablo 29. Yardımseverlik Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Frekanslar ve Yüzdeler Oranlar	98

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Değer Eğitimi Yaklaşımları 24

Şekil 2. 2018 Yılı Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programının Organizasyon Yapısı 28

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1. İlkokul 2. Sınıf HBDK’de Adalet Değeri İle İlgili Görsel	64
Görsel 2. İlkokul 3. Sınıf HBDK’de Adalet Değeri İle İlgili Görsel	65
Görsel 3. İlkokul 4. Sınıf SBDK’de Adalet Değeri İle İlgili Görsel.....	65
Görsel 4. İlkokul 1. Sınıf HBDK’de Dostluk Değeri İle İlgili Görsel	67
Görsel 5. İlkokul 2. Sınıf HBDK’de Dostluk Değeri ile İlgili Görsel	68
Görsel 6. İlkokul 3. Sınıf HBDK’de Dostluk Değeri ile İlgili Görsel	69
Görsel 7. İlkokul 4. Sınıf SBDK’de Dostluk Değeri ile İlgili Görsel	70
Görsel 8. İlkokul 1. Sınıf HBDK’de Yer Alan Öz Denetim Değeri ile İlgili Görsel.	74
Görsel 9. İlkokul 2. Sınıf HBDK’de Öz Denetim Değeri ile İlgili Görsel.....	75
Görsel 10. İlkokul 3. Sınıf HBDK’de Öz Denetim Değeri ile İlgili Görsel.....	76
Görsel 11. İlkokul 4. Sınıf SBDK’de Öz Denetim ile İlgili Görsel	77
Görsel 12. İlkokul 3. Sınıf HBDK’de Sabır Değeri ile İlgili Görsel	79
Görsel 13. İlkokul 1. Sınıf HBDK’de Saygı Değeri ile İlgili Görsel.....	81
Görsel 14. İlkokul 2. Sınıf HBDK’de Saygı Değeri ile İlgili Görsel.....	82
Görsel 15. İlkokul 3. Sınıf HBDK’de Saygı Değeri ile İlgili Görsel.....	83
Görsel 16. İlkokul 4. Sınıf SBDK’de Saygı Değeri ile İlgili Görsel	84
Görsel 17: İlkokul 1. Sınıf HBDK’de Sevgi Değeri ile İlgili Görsel.....	86
Görsel 18. İlkokul 2. Sınıf HBDK’de Sevgi Değeri ile İlgili Görsel.....	87
Görsel 19. İlkokul 3. Sınıf HBDK’de Sevgi Değeri ile İlgili Görsel.....	87
Görsel 20. İlkokul 4. Sınıf SBDK’de Sevgi Değeri ile İlgili Görsel	88
Görsel 21. İlkokul 1. Sınıf HBDK’de Sorumluluk Değeri ile İlgili Görsel	90
Görsel 22. İlkokul 2. Sınıf HBDK’de Sorumluluk Değeri ile İlgili Görsel	91
Görsel 23. İlkokul 3. Sınıf HBDK’de Sorumluluk Değeri ile İlgili Görsel	92
Görsel 24. İlkokul 4. Sınıf SBDK’de Sorumluluk Değeri ile İlgili Görsel.....	93
Görsel 25. İlkokul 1. Sınıf HBDK’de Vatanseverlik Değeri ile İlgili Görsel.....	95
Görsel 26. İlkokul 2. Sınıf HBDK’de Vatanseverlik Değeri ile İlgili Görsel.....	96
Görsel 27. İlkokul 3. Sınıf HBDK’de Vatanseverlik Değeri ile İlgili Görsel.....	97
Görsel 28. İlkokul 4. Sınıf SBDK’de Vatanseverlik Değeri ile İlgili Görsel	98
Görsel 29. İlkokul 1. Sınıf HBDK’de Yardımseverlik Değeri ile İlgili Görsel.....	100
Görsel 30. İlkokul 2. Sınıf HBDK’de Yardımseverlik Değeri ile İlgili Görsel.....	101
Görsel 31. İlkokul 3. Sınıf HBDK’de Yardımseverlik Değeri ile İlgili Görsel.....	102
Görsel 32. İlkokul 4. Sınıf SBDK’de Yardımseverlik Değeri ile İlgili Görsel.....	103

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. İlkokul 1, 2, 3. Sınıf Hayat Bilgisi ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Kök Değerlerin Yüzdeler Oranları	59
Grafik 2. İlkokul 1, 2, 3. Sınıf Hayat Bilgisi ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Doğrudan Yer Alan Kök değerlerin Yüzdeler Oranları	61
Grafik 3. İlkokul 1, 2, 3. Sınıf Hayat Bilgisi ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Dolaylı Yer Alan Kök değerlerin Yüzdeler Oranları	62
Grafik 4. Adalet Değerinin Ders Kitaplarında Yer Almasına İlişkin Yüzdeler Oranlar	63
Grafik 5. Dostluk Değerinin Ders Kitaplarında Yer Almasına İlişkin Yüzdeler Oranlar.....	66
Grafik 6. Dürüstlük Değerinin Ders Kitaplarında Yer Almasına İlişkin Yüzdeler Oranlar.....	71
Grafik 7. Özdenetim Değerinin Ders Kitaplarında Yer Almasına İlişkin Yüzdeler Oranlar.....	73
Grafik 8. Sabır Değerinin Ders Kitaplarında Yer Almasına İlişkin Yüzdeler Oranlar	78
Grafik 9. Saygı Değerinin Ders Kitaplarında Yer Almasına İlişkin Yüzdeler Oranlar	81
Grafik 10. Sevgi Değerinin Ders Kitaplarında Yer Almasına İlişkin Yüzdeler Oranlar	85
Grafik 11. Sorumluluk Değerinin Ders Kitaplarında Yer Almasına İlişkin Yüzdeler Oranlar.....	89
Grafik 12. Vatanseverlik Değerinin Ders Kitaplarında Yer Almasına İlişkin Yüzdeler Oranlar.....	94
Grafik 13. Yardımseverlik Değerinin Ders Kitaplarında Yer Almasına İlişkin Yüzdeler Oranlar	99

EKLER LİSTESİ

EK 1. Doküman İnceleme Formu.....	115
-----------------------------------	-----

KISALTMALAR LİSTESİ

MEB:	Milli Eğitim Bakanlığı
TDK:	Türk Dil Kurumu
HBDK:	Hayat Bilgisi Ders Kitabı
SBDK:	Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, araştırmada kullanılan terimlerin tanımları ve sınırlılıklar üzerinde durulmuştur.

1.1.Problem Durumu

Toplumumuzun temel taşlarından biri olan değerlerimizin günden güne önemini yitirmesine hatta yok olmasına şahit olduğumuz son günlerde değerler eğitiminin önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Değerlerimiz; bizi biz yapan, yaşamımızı değerli kılan, toplumsal ilişkilerimize yön veren, doğruyu yanlış, iyiyi kötüyü ayırt etmemize yardımcı olan, kültürümüzü bize en iyi şekilde yaşatmaya çalışan vazgeçilmez unsurlardır.

Değerlerin kazanılması öncelikle aile ortamında başlar. Çocuğun değerleri benimsemesi konusundaki temeli aileler oluşturur. Çocuğa ailesi tarafından verilen değerler eğitiminin kalitesinin, o çocuğun kişiliğini şekillendirdiği söylenebilir. Çocuklarını olumlu duygu ve düşüncelerle büyüten ve bu konuda onlara örnek teşkil eden ebeveynler, değerlerine sahip çıkan ve onları yaşatan bireyler yetiştirebilir. Çocukların ailelerinden aldığı eğitimin yanı sıra bu eğitimin devamı niteliğinde olan okullarda aldıkları eğitim de oldukça önemlidir. Öğretmenler bu eğitimde belirleyici durumdadır. Öğretmenler öğrencilere okulda kaldıkları süre içerisinde etkinlik yaparken, konu anlatırken ya da o an gelişen bir durum ile değerleri aktarmaya çalışır. Ayrıca öğretmenlerin ders materyali olarak kullandığı ders kitaplarının da değerler açısından zengin olması öğrencilere aktarılan değerlerin kalıcı hâle gelmesine katkı sağlayabilir. Öğrencilerin kolaylıkla ulaşabileceği kaynaklar olması sebebiyle ders kitaplarında değerler eğitime yer verilmesi, öğrencinin değerleri kitaplardaki metinler ve görseller aracılığıyla daha iyi kazanmasını sağlar. Değerlerin öğretilmesi 2005 yılına kadar milli eğitimin genel amaçları arasında yer alırken 2005 yılından itibaren ders programlarında öğretilmek üzere dersin amaçlarına eklenmiş

ve öğrenciye kazandırılmak istenen değerler de açık bir şekilde ifade edilmeye başlanmıştır (Demir, 2018: 2).

Aileden alınan eğitimin ardından temel eğitime başlayan öğrenciler, bu dönemde değerler eğitimi ile çoğunlukla hayat bilgisi dersinde karşılaşır. Hayat bilgisi dersi, yapısı gereği değerler eğitimi ile iç içe ve bütünlüktedir. Hayat bilgisi dersinde küçük yaşlardan itibaren çocuğa içinde bulunduğu toplumsal ve kültürel çevreyi inceleyerek, çevresi ile ilgili sağlam bilgilerle çevreye uyum sağlamasında iyi alışkanlıklar edinmesi ve ihtiyacı olan becerileri öğrenmesi ön plandadır ve çocuğun çevresi bu dersin konularını oluşturduğu için daha anlamlıdır (Binbaşoğlu, 2003: 36). Hayat bilgisi dersinin bir bakımdan devamı niteliğinde olan sosyal bilgiler dersi de değerler eğitimi açısından aynı öneme sahiptir. Sosyal bilgiler dersinin sorumlu bireyler ve etkili vatandaşlar yetiştirme amacını yerine getirebilmesi için değerler eğitiminin vurgulanması gerekmektedir (Gömlüksiz ve Cüro, 2011: 104). Sosyal bilgiler eğitiminin bireylere demokratik değer, tutum ve inanç kazandırma, sahip oldukları değerlerin farkına varma ve bu değerlerin insan ilişkilerine etkisini fark etmesini sağlama sorumluluğu vardır (Doğanay, 2009: 230). Görülüyor ki değerler eğitimi sosyal bilgiler ve hayat bilgisi derslerinden ayrı düşünülemeyen ve eşgüdümlü olarak devam etmesi gereken bir eğitimidir. Dolayısıyla değerlerin hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersinde kullanılan kitaplarda hangi şekillerde ve ne sıklıkta geçtiği önemli ve araştırmaya değerdir. Bu araştırmada da ilkökul 1, 2 ve 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları içerisinde yer alan değerlerin incelenmesi esas alınmıştır. Literatürde hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarının ayrı ayrı değerler eğitimi açısından incelendiği örnekler bulunmaktadır (Çetinkaya ve Metin, 2018; Güzel, 2013; Kale, 2015; Kuş, Merey ve Karatekin, 2013; Kuzucu, 2018; Özkan, 2017). Bu araştırmada ilgili araştırmalardan farklı olarak ilkökulün tüm sınıflarında okutulmakta olan hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan metinler, görseller ve sorular dâhilinde değerler incelenmiştir. Literatürde değerlerin ilkökul döneminin tüm sınıf düzeylerinde okutulan hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarının bir arada incelendiği ya da ders kitaplarında yer alan soruların, metinlerin ve görsellerin birlikte incelendiği benzer bir çalışmaya rastlanılmadığından bu araştırma önem arz etmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren 5 yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilen ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2017 yılında belirlenen (MEB, 2017: 8) kök değerlerin nasıl ve ne düzeyde yer aldığını incelemek amaçlanmaktadır.

1.3. Problem Cümlesi

2018-2019 eğitim öğretim yılı içerisinde kullanılmaya başlanan ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında MEB tarafından 2017 yılında belirlenen (MEB, 2017: 8) 10 kök değerlerin yer alma durumu nedir?

1.3.1. Alt Problemler

- 1- İlkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında en çok ve en az hangi değerlere yer verilmiştir?
- 2- İlkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında değerlerin doğrudan ya da dolaylı olarak yer alma durumu nedir?
- 3- Kök değerler içerisinde yer alan “Adalet” değerinin ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler kitaplarında yer alma durumu nedir?
- 4- Kök değerler içerisinde yer alan “Dostluk” değerinin ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler kitaplarında yer alma durumu nedir?
- 5- Kök değerler içerisinde yer alan “Dürüstlük” değerinin ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler kitaplarında yer alma durumu nedir?
- 6- Kök değerler içerisinde yer alan “Özdenetim” değerinin ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler kitaplarında yer alma durumu nedir?
- 7- Kök değerler içerisinde yer alan “Sabır” değerinin ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler kitaplarında yer alma durumu nedir?
- 8- Kök değerler içerisinde yer alan “Saygı” değerinin ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler kitaplarında yer alma durumu nedir?
- 9- Kök değerler içerisinde yer alan “Sevgi” değerinin ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler kitaplarında yer alma durumu nedir?
- 10- Kök değerler içerisinde yer alan “Sorumluluk” değerinin ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler kitaplarında yer alma durumu nedir?

- 11- Kök değerler içerisinde yer alan “Vatanseverlik” değerinin ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler kitaplarında yer alma durumu nedir?
- 12- Kök değerler içerisinde yer alan “Yardıms severlik” değerinin ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler kitaplarında yer alma durumu nedir?
- 13- Kök değerlerin ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında ünitelere dağılım durumu nasıldır?

1.4. Araştırmanın Önemi

Toplumlarda bireyleri iyiye ve güzele yönlendiren değerlerimizin özellikle küçük yaşlardan itibaren çocuklara anlatılması, aktarılması, kazandırılması gerekmektedir. Elbette ki bu bir anda gerçekleşebilecek bir durum değildir. Değerlerimizin karakterimize etki etmesi süreç içerisinde gerçekleşir. Bu süreçte de okullar, öğretmenler ve öğretim programları belirleyici durumdadır. Öğretim programları içerisinde yer alan değerlerimizin ders kitaplarında yeteri kadar yer alıp almadığı düşüncesi bizi bu konuda araştırmaya sevk etmektedir. Öğretim sürecinde öğrencilerin her an ulaşabileceği en önemli materyallerden biri olan ders kitapları içerisinde değerlerin incelenmesi bu açıdan önem arz etmektedir. Hayat bilgisi ve Sosyal bilgiler gibi öğrencileri hayata hazırlayan ve değerler eğitiminin ayrılmaz bir parçası olan derslere ait 2018-2019 eğitim öğretim yılında kullanılmak üzere hazırlanan ders kitaplarında değerlerin nasıl ve ne düzeyde yer aldığını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın literatüre yapacağı katkının da önemli olduğu düşünülmektedir.

1.5. Tanımlar

Değer: Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet (TDK, 2011).

Değerler Eğitimi: “Toplumca benimsenmiş milli ve evrensel değerlerin aile, çevre ve medya kuruluşlarının desteği ile okullar tarafından bir program içerisinde ders içi ve ders dışı etkinliklerle bireylere aktarılmasıdır.” (Gülmüş, 2015: 4).

Hayat Bilgisi Dersi: Öğrencilerin doğa, aile, toplumsal yaşayış ile ilgili gündelik olayları gözleyip incelemelerine olanak sağlamak ve onlara gerekli birtakım temel bilgileri, beceri ve anlayışları kazandırmak amacıyla okutulan ders (TDK, 2011).

Sosyal Bilgiler Dersi: “Bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; Tarih, Coğrafya, Ekonomi, Sosyoloji, Antropoloji, Psikoloji, Felsefe, Siyaset Bilimi ve Hukuk gibi Sosyal Bilimleri ve Vatandaşlık Bilgileri konularını yansıtan; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ders programı” (Bilgili, 2016: 6-7).

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde değer kavramının tanımından, değerlerin sınıflandırılmasından, özelliklerinden, işlevlerinden, değerler eğitiminden, değerler eğitiminin tarihsel gelişimi ve amacından, değerler eğitimi yaklaşımlarından, hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminden ve çalışmaya konu olan değerlerin tanımından bahsedilmektedir.

2.1. Değer Kavramının Tanımı

Değer kavramı günümüzde eğitimden sağlığa, hukuktan ticarete hemen her alanda karşımıza çıkmaktadır. Aslında insanı insan yapan özellikler olması açısından günlük hayattaki ilişkilerimizde sürekli bu kavram ile karşılaşmaktayız. Sosyal ortamlarda, komşuluk ilişkilerimizde, alışveriş esnasında, aile içi ilişkilerimizde, kısacası yaşamımızın birçok alanında ilişkilerimizi düzenlememizde etkili olmaktadır.

Değer tanımı literatürde farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Değer kavramını Türk Dil Kurumu sözlükte “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet; bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerleri kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” şeklinde tanımlamaktadır (TDK, 2011). Suparka ve Johnson (1975: 8) “Değerler, davranışlarımıza, düşüncelerimize ve hissettiklerimize yön veren; iyilik, güzellik ve kıymetin seviyesini belirleyen kriterlerdir.” şeklinde tanımlarken, Fichter (2004: 166); bir grubun ya da toplumun, bireylerin, örüntülerin, hedeflerin ve diğer sosyokültürel nesnelere ne kadar önemli olduğuna yönelik değerlendirmelere dayanan ölçütler olarak tanımlamaktadır. Theodorson (1979’dan Akt.: Özensel, 2004: 6) “Eylemleri ve amaçları yargılamada temel bir standart sağlayan ve bir grubun üyelerinin güçlü duygusal bağlılıklarıyla oluşmuş soyut, genelleştirilmiş davranış prensipleri”, Aspin (2007: 29) değeri; kişilerin genel olarak kabullendiği, tercih ettiği, ilgi gösterdiği, önem verdiği ve davranışa döktüğü düşünceler, alışkanlıklar, kurallar, nesnelere, ürünler, etkinlikler, uygulamalar, kurallar ya da hükümler şeklinde tanımlamaktadır. Akbaş (2004: 44) “Bireyin çevresiyle etkileşimi sonucunda içselleştirdiği ve davranışlarını yönlendiren standartlar” şeklinde

tanımlamaktadır. Yapılan tanımlamalardan ortak bir sonuca varmak istediğimizde değer kavramını; insanı iyiye, güzele yönlendiren, sosyal, kültürel, bilimsel yönlerden insanı olumlu davranışlara yönelten, insana manevi yönden katkı sağlayan, yaşadığı hayatı ve çevresini pozitif etkileyen yapı taşları olarak tanımlayabiliriz. Değerlerden yoksun olan bir toplumda huzurun olması çok zordur. Toplum yaşantısını düzenlemede hukuk kurallarının yanında değerlerin de önemli bir etkisi vardır. Bu nedenle değerleri gelecek nesillere aktarmak için onları korumak ve yaşatmak zorunda olduğumuz bir gerçektir.

Toplumsal sorunlar, savaşlar, hırsızlık olayları, cinayetler, madde bağımlılığı gibi hem kişilere hem topluma zarar veren birçok olay maalesef günümüzde sıklıkla yaşanmaktadır. İnsanlar için değerlerden uzak kalmak ahlaksızlık, boşluk, umutsuzluk; inanılacak ve uğruna adanılacak şeylerden eksik kalmak olarak kabul edilir (Dilmaç, 2007: 4). Modern toplumun ahlaki değerler açısından ciddi bir problemle yüz yüze olduğu herkes tarafından kabul edilen bir sorun olarak önümüzde durmaktadır (Arslan ve Yaşar, 2014: 10). Bu sebeplerden dolayı son yıllarda özellikle ilkokullarda değerler eğitimi daha çok önem verilmektedir. 21. yüzyılda okulların ahlaki değerleri öğretmesi ve iyi karakter geliştirmeye katkıda bulunması için öne sürülen gerekçeler şunlardır (Lickona, 1991: 20-22):

- Değerler eğitimi öncelikli olarak ihtiyaç duyulmaktadır. Gençler artan bir şekilde kendilerine ve çevrelerine zarar vermekte, insanlığın refahı için endişe duymamaktadırlar. Bu durum toplumsal bir hastalığın sinyallerini vermekte, ahlaki ve manevi anlamda bir yenilenmenin gerekliliğini göstermektedir.
- Değer aktarımı her zaman uygarlığın bir fonksiyonu olarak görülmüştür. Toplumlar varlıklarını devam ettirebilmek, kendilerini toplumsal çözülmekten korumak ve tüm üyelerinin insani gelişimine destek olmak amacıyla değerler eğitimi ihtiyacı duymaktadırlar.
- Değer çatışmalarının yaşandığı toplumlarda dahi genel etik kuralları bulunmaktadır. Çok kültürlü toplumlarda toplumsal dokudaki farklılıklara rağmen bireylerin tamamı tarafından paylaşılan adalet, dürüstlük, nezaket, demokratik süreç ve gerçekliğe saygı gibi ortak değerlerden bahsedilebilir.
- İnsanların kendi kendini yönetebilmesi anlamına gelen demokrasi, değerler eğitimi özel bir ihtiyaç duymaktadır. Çünkü demokraside kişiler

diğerlerinin haklarını ve kamu yararını dikkate almak, demokratik vatandaşlığın sorumluluklarını üstlenmek zorundadır.

- Değerlerden uzak bir eğitimden söz edilemez. Okuldaki her unsur, öğretmen ve diğer yetişkin bireylerin öğrencilere davranış şekli, müdürün öğretmenlere davranışı, öğrencilerin birbirlerine ve okul çalışanlarına nasıl davranacaklarına ilişkin aldıkları eğitim değerleri öğretir.

2.2.Değerlerin Sınıflandırılması

Değerlerin hayatın farklı alanlarında karşımıza çıkması sebebiyle sınıflandırılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu sınıflandırmaları yapan çok sayıda araştırmacı arasından en çok kabul görenler Nelson, Rokeach, Spranger ve Shwartz'a ait olanlardır (Yazıcı, 2006: 501).

Spranger (1928'den Akt. Ünal, 1981: 20) değerleri 6 sınıfa ayırmıştır. Bunlar:

- **Bilimsel Değer:** Gerçeği araştırmaya, bilgiye, akıl yürütmeye önem verir. Bilimsel değerleri olan bireyler benzerlikleri ve farklılıkları araştıran, deneysel, akılcı, eleştirel ve entelektüeldir.
- **Ekonomik Değer:** Ekonomik amaçları ve araçları kapsayan, beden ihtiyaçlarının doyumuna dayanan, faydalı ve pratik olana önem veren değerdir. Hayatta ekonomik değerlere önem verilmesi gerektiğini belirtir.
- **Estetik Değer:** Estetik birey en yüksek değeri formda ve uyumda görür. Tecrübeleri, tercihleri ve kabulleri kapsar. Simetriye, ahenge ve forma önem verir. Sanatın toplum için zorunluluk olduğu düşüncesindedir.
- **Sosyal Değer:** Toplumsal ve kişiler arası ilişkiler ve bu ilişkilerdeki yönelimleri kapsar. Başkalarını sevme, başkalarına yardım etme ve bencil olmama esastır.
- **Politik Değer:** Güç, olgunluk ve liderlik gibi değerleri kapsar. Her şeyin üzerinde kişisel güç, etki ve şöhret bulunur. Esasen kuvvetle ilgilidir.
- **Dini Değer:** Evren ile ilgili genel inanç değerlerini kapsar. Evreni bütün olarak kavrayarak kendisini o bütünlüğe dahil eder. Din uğruna dünyevi hazlardan vazgeçer.

Nelson (1971'den Akt. Koca, 2009: 64) değerleri bireysel değerler, grup değerleri ve sosyal değerler olarak 3 grupta incelerken, Rokeach (1973'den Akt. Akbaş, 2004: 57), değerleri amaç değerler ve araç değerler olmak üzere 2 grupta toplayarak amaç değerleri; yaşamın temel amacını gösteren değerler, araç değerleri ise; bu amaçlara ulaşabilmek için gösterilen davranışlar olarak tanımlamaktadır.

Tablo 1
Rokeach'ın Değer Sınıflandırması

Amaç Değerler	Araç Değerler
Aile güvenliği	Bağımsız olma
Barış içinde bir dünya	Bağışlayıcı
Başarılı olma	Cesaretli
Bilgelik	Dürüst
Dini olgunluk	Entelektüel
Eşitlik	Geniş görüşlü
Gerçek dostluk	Hırslı
Güzellikler dünyası	İtaatkâr
Heyecan verici bir yaşam	Kendini kontrol eden
İ huzur	Kibar
Kendine saygı	Kendine hkim
Mutluluk	Mantıklı
Gerçek dostluk	Neşeli
zgrlk	Sevecen
Rahat bir yaşam	Sorumluluk sahibi
Sosyal kabul	Temiz
Ulusal güvenlik	Yardımsaver
Zevk	Yaratıcı olma

Rokeach'ın değerler sınıflandırmasını incelediğimizde amaç değerlerde aile güvenliği, barış içinde bir dünya, gerçek dostluk gibi toplumsal değerler ağırlıktayken; araç değerlere baktığımızda cesaretli, sevecen, sorumluluk sahibi gibi bireysel değerlerin ağırlıkta olduğunu görmekteyiz. Bu da bize kişisel değerlerin toplumsal değerler için birer araç olduğunu göstermektedir.

Schwartz (1992'den Akt. Kuşdil ve Kağıtbaşı, 2000: 60) ise değerleri 10 temel grupta sınıflandırmıştır.

Tablo 2
Schwart'ın Değer Sınıflandırması

Değer Grupları	Değerler
Güç (power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, Otorite sahibi olmak, Zengin olmak, Toplumdaki görüntümü koruyabilmek, İnsanlar tarafından benimsenmek
Başarı (achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, Yetkin (muktedir) olmak, Hırslı olmak, Sözü geçen biri olmak , Zeki olmak.
Hazcılık (hedonism):Bireysel zevke ve hazza yönelim	Zevk, Hayattan tat almak
Uyarılım (stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, Değişken bir hayat yaşamak, Heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak
Özyönelim (self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, Merak duyabilmek, Özgür olmak, Kendi amaçlarını seçebilmek, Bağımsız olmak ,Kendine saygısı olmak,
Evrenselcilik (universalism): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, Erdemli olmak, Toplumsal adalet, Eşitlik, Dünyaya barış istemek, Güzelliklerle dolu bir dünya , Doğayla bütünlük içinde olma, Çevreyi koruma, İç uyum
İyilikseverlik (benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsever olmak, dürüst olmak, başışlayıcı olmak, sadık olmak, Sorumluluk sahibi olmak, Gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, Manevi bir hayat, Anlamlı bir hayat, Alçak gönüllü olmak
Geleneksellik (tradition): Kültür ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık	Alçakgönüllü olmak, Dindar olmak, Hayatın bana verdiklerini kabullenmek, Geleneklere saygılı olmak, Ilımlı bir hayat, Mahremiyet
Uyuma (confirm) : Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlanması	Kıbarlık, İtaatkâr olmak, Anne-Babaya ve yaşlılara değer vermek, Kendini denetleyebilmek
Güvenlik (security): Toplumun var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, Temiz olmak, Aile güvenliği, İyiliğe karşılık vermek, Bağlılık duygusu, Sağlıklı olmak

Schwartz güç, başarı, hazcılık, uyarılım, öz yönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma ve güvenlik olarak gruplandığı 10 temel değeri sosyal güç sahibi olmak, başarılı olmak, zevk, kendine saygılı olmak, eşitlik, dünyaya barış istemek, dürüst olmak, dindar olmak, kendini denetleyebilmek, aile güvenliği gibi 56 değer ile ayırtmıştır.

Şirin (1986) değerleri Rokeach'a benzer şekilde temel ve aracı değerler olarak sınıflandırırken bu değerlerin de kendi aralarında bazı özelliklere göre sınıflandırılabilceğini belirtmiştir. Evin ve Kafadar (2004: 296) ise çalışmalarında değerleri ulusal ve evrensel değerler olarak 2 grupta sınıflandırırken bu değer gruplarının her birinde 9 değere yer vermişlerdir:

Tablo 3
Evin ve Kafadar'ın Değer Sınıflandırması

Ulusal Değerler	Evrensel Değerler
Millet	Demokrasi
Devlet	İnsan Hak ve Özgürlükleri
Vatan	Uygarlık
Ordu	Barış
Cumhuriyet	Eşitlik
Ulusal Simgeler	Bilim ve Bilimsel Düşünce
Kahramanlık	Sanat
Dil	Çevre Duyarlılığı
Gelenek ve Görenekler	Sevgi

Ulusoy ve Dilmaç (2012: 35-50) ise değerleri 3 başlık altında incelemişlerdir.

Din ve Değerler: Dine ait değer sistemleri davranış geliştirme sürecinde en önemli etkenlerden biridir. Bu nedenle insanların hayata ve olaylara karşı bakış açısını etkiler. Dinler insanları, hayatlarına dair açıklamalarda bulunarak yaşam şekilleri konusunda yönlendirirler.

Geleneksel Değerler: Bir millete ait bireylerin şahsiyetleri o milletin kendi kültür değerleri içinde oluşmaktadır. Bir millet kendi kültürünü ne kadar toplumsal değerlere ve eğitim düzeyine yansıtırsa o milletin fertleri o oranda şahsiyetini bulur ve yabancılaşmaz. Buna göre şahsiyet bir milletin temel değerlerine sadık kalmasıyla güçlenir ve kültür köküne bağlı kaldıkça da kaybolmaz.

Demokratik Değerler: Demokrasi ile yönetilen ülkelerde devletin vatandaşlarından kaçınılmaz isteği demokrasiyi benimsemeleri ve vatandaşların demokratik değerlerin bilincinde olmalarıdır. Bunu gerçekleştirebilmek için de devlet, demokratik değerler ile ilgili eğitim öğretim faaliyetlerinde çalışmalar yapmak zorundadır.

Kaynaklarda değerlerin bazı değişikliklerle benzer sınıflandırmaları görülmektedir. Ekiz yapılan sınıflandırmalardan farklı olarak değerleri sınıflandırırken evrensel ve ekolojik değerleri de eklemiştir (Ekiz, 2017: 201-210):

Evrensel Değerler: Din, dil, ırk vb. farklar gözetilmeden herkesin kabul ettiği değerlerdir. Eşitlik, özgürlük, kardeşlik, barış, demokrasi ve insan hakları, kadın ve çocuk hakları bu değerler kapsamında yer alabilir.

Milli Değerler: 1776 Amerikan Devrimi ve 1789 Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıkan milliyetçilik akımı ve "Ulus Devlet" kavramıyla ilgili olan bu değerler vatan sevgisi, millet sevgisi, devlete bağlılık, bayrak sevgisi, milli dil sevgisi olarak ele alınabilir.

Dini Değerler: Dini değerlerimizin en önemli kaynağı olarak Kur'an-ı Kerim gösterilebilir. Yüce Allah tarafından gönderilen peygamberler ve kitaplar insanların dinlerini yaşatmak amacı taşır ancak peygamberler her insan gibi ölmüş, kitaplar da Kur'an-ı Kerim dışında maalesef korunamamıştır. İslam âlimlerine göre dini değerlerimiz; dinin korunması, malın korunması, canın korunması, aklın korunması ve neslin korunmasıdır.

Etik Değerler: Etik kavramına genel olarak baktığımızda daha çok iş ahlakı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda etik değerleri dürüstlük, liyakat ve çalışkanlık olarak değerlendirebiliriz.

Ekolojik Değerler: Son yıllarda yaşanan doğal sorunlara sebep olarak hava kirliliği, küresel ısınma, karbon salınımı, ormanların yok edilmesi, su seviyesinin yükselmesi gibi insanlardan kaynaklanan sebepler gösterilmektedir (Özey, 2011: 87) ve bu sorunlar yalnızca ekolojik dengeye değil insan sağlığına da zarar vermektedir.

2.3. Değerlerin Özellikleri

Bireyler arası iletişimize, toplumsal yaşantımıza, kişiliğimize etki eden değerlerin özelliklerini bilmemiz o değerleri kavramamız açısından büyük önem arz etmektedir. Bu değerlerin özelliklerini inceleyen araştırmalara baktığımızda;

Rocher (1968'den Akt.: Doğan, 2000: 411-413) değerlerin tam anlaşılabilmesi için sahip olduğu bazı temel özellikleri beş madde halinde sıralamıştır:

- 1- Değerler, değer yargılarının etkisi altındadır.
- 2- Değerler, davranışların ortaya çıkış noktasıdır.
- 3- Değerler görecedir yani daima bir topluluğa özgüdür.
- 4- Değerler duygu yüklüdür.
- 5- Değerler hiyerarşik yapıdadır.

Fichter (2004: 167) değerlerin toplumdaki yerinin anlaşılabilmesi için değerlerin özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Değerler paylaşılırlar, bireylerin çoğunluğu değerler üzerinde ortak fikirdedir.
- Değerler ciddiye alınırlar, bireyler değerleri ortak refahın korunması ve sosyal ihtiyaçların karşılanması ile birlikte görür.
- Değerler coşkularla birlikte bulunur, bireyler üstün değerler için özveride bulunarak kavga eder hatta ölürler.
- Değerler soyutlanır, bireyler arası uzlaşma gerektiği için kavramsal olarak diğer değerli nesnelere soyutlanabilir.

Değerlerin davranışlarımızı olumlu yönde etkilemesi, bizi daha iyi bir insan haline getirmesi açısından ne kadar önemli olduğu düşünöldüğünde değerlerin özellikleri de ayrı bir önem taşımaktadır.

Şen (2007: 8-9)'e göre değerlerin özellikleri:

- 1- Değerler birbirleriyle etkileşim halindedir. Birbirlerini etkileyen ve birbirlerinden etkilenen özelliğe sahiptir.
- 2- Değerler arasındaki yüksek uyum bireyin toplumsal uyumunun vazgeçilmez koşullarından biridir.
- 3- Değerler birbirlerinden ayrı düşünölemez, aralarında kesin bir sınır çizgisi yoktur.
- 4- Değerler değişkenlik gösterebilir. Bu değişim zaman içerisinde olmaktadır.
- 5- Değerler kalıtımsal özellikte değildir. Farklı sosyal roller ile sonraki nesillere aktarılabilir.

- 6- Değerlerin öğrenilmesinde aile, yakın çevre, yazılı ve görsel materyallerden taklit ya da model alma etkilidir.
- 7- Kişiyeye göre değerlerin önceliği sonralığı değişebilir.
- 8- Her toplumun kendine özgü değerleri olabilir.
- 9- Değerlerin oluşmasında sosyal onay önemlidir.

Rocher (2000), Fichter (2004) ve Şen (2007)'in tanımlamalarının yanı sıra Kantar (2014: 8) ise değerlerin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- Değerler toplumun ya da grubun ortak bir paydasıdır ve gelecek nesillere aktarılır.
- Değerler birbirini destekler niteliktedir, hiçbirini diğerinden bağımsız düşünülemez.
- Değerler sınırsız ve daimidir.
- Değerler kalıtsal değildir, sonradan edinilebilir.
- Değerler yaşamımızın her alanında karşımıza çıkabilir.
- Değer seçiminde özgür olunmalı, başkalarının baskısı ile değil sevdiğimiz, istediğimiz için bu değeri uygulamalıyız.
- Değerler soyuttur, değere gösterilen ilgiye göre değerın önemi artabilir ya da azalabilir.
- Değer her zaman, her durumda olumluluk taşır.
- Değer yerine göre ölçen, yerine göre ölçülen olmalıdır.

2.4. Değerlerin İşlevleri

Değerler toplumu toplum yapan en önemli unsurlardan biridir. Değerlerine bağlı bir toplum her zaman gücünü korumaktadır. Bir toplumu oluşturan her bireyin sahip olduğu değer, bir dışlinin çarkları gibi bir sistemi oluşturur ve bu sistem ne kadar güçlüyse yani değerler ne kadar fazlaysa toplumun bağımsızlık sistemi o denli güçlenir, herhangi bir tehlikeye karşı savunmaya geçer (Gözel, 2018: 20).

Fichter (2004: 176) değerlerin özelliklerinin yanı sıra işlevlerini de şu şekilde ifade etmiştir:

1. Değerler bireylerin ve bireyler arasındaki ilişkilerin sosyal değerinin yargılanmasında birer araç olarak kullanılır. Bireyin, başkalarının gözünden nasıl göründüğünü bilmesine yardım eder.

2. Değerler, bireylerin dikkatini faydalı ve önemli olan maddi kültür nesnelere çeker. Bu değerli nesnenin her zaman birey için en iyi olmasa bile o nesne için çaba gösterilmesine sebep olduğu bir gerçektir.
3. Tüm toplumlarda değerler ideal düşünme ve davranma yollarına dikkat çeker. Bu sayede bireyler davranış ve düşüncelerini en iyi hangi yolda gösterebileceklerinin farkına varır.
4. Değerler, bireylerin sosyal rollerini seçmelerinde ve bu rolü gerçekleştirmelerinde yol gösterir. İlgi çeker ve cesaretlendirir.
5. Değerler baskının aracı olduğundan bireyleri kurallara uymaya ve doğru olanı yapmaya cesaretlendirir. Bunun yanı sıra istenmeyen davranışlara engel olur, yasaklanan şeylere dikkat çeker ve kurallara uymamaktan kaynaklanan utanma ve suçluluk duygularının kolayca anlaşılabilmesini sağlar.
6. Değerlerin bir diğer fonksiyonu da dayanışma araçları olmasıdır. Sosyal bilimlerde bazı değerlerin grup içerisinde paylaşılarak amacına ulaştığı görüşündedir. Ortak değerler sosyal dayanışmayı olumlu yönde etkileyen en önemli faktördür.

2.5. Değerler Eğitimi

Değerler günlük yaşantımızın her alanında önemli bir yere sahiptir. Sadece okullarda değil her alanda değer eğitiminden bahsetmemiz mümkündür. Değer eğitimi öncelikle bireyin informal olarak ailede, formal olarak okulda aldığı eğitim ile başlar. Ayrıca birey toplum içerisindeki günlük yaşantısında değerler ile karşılaşmaya devam eder. Değerlerinden yoksun kalan bir birey, toplum için tehdit oluşturabilir. Değerleri olmayan bir birey için hırsızlık yapmak, adam öldürmek, diğer bireylere kötü davranmak gibi davranışlar olağanüstü bir sorun teşkil etmez. Bu da özellikle çocukluk döneminde değerler eğitiminin ne kadar önemli olduğunu bize gösterir. Değerler eğitimi farklı bakış açıları ile tanımlanabilir. Değerler eğitimi geleneksel bakış açısıyla toplumsal değerleri ve ahlakı bireye kazandırma çabası, dini bakış açısıyla bireyleri dini değerlere önem veren daha dindar bireyler haline getirme çabası, hümanist bir bakış açısıyla bireyin potansiyelini geliştirme ve kendini gerçekleştirme süreci olarak tanımlanabilir (Meydan, 2012: 102).

Doğanay (2009: 227-228) ise değerler eğitimini 5N1K sorularına alınacak yanıtlarla açıklamaya çalışmıştır.

- Çocuklara kazandırılması gereken değerler **nelerdir?**

- Çocuklara değerleri **nerede** öğretmeliyiz?
- Çocuklara değerleri **ne zaman** öğretmeliyiz?
- Çocuklara değerleri **nasıl** öğretmeliyiz?
- Çocuklara değerleri **niçin** öğretmeliyiz?
- Çocuklara değerleri **kimler** öğretmelidir?

Batmaca (2016: 26), “Değerler eğitimi niçin öğretmeliyiz?” sorusuna şu maddelerle yanıt vermeye çalışmıştır:

- 1- Bireyler eğitim ile insani değerlere ulaşabilirler.
- 2- Bireyler kendi potansiyellerinin farkına varmayı ve toplum ile daha uyumlu olmayı sağlayacak donanımlara sahip olmalıdır.
- 3- Mutlu ve başarılı olmak sınav başarısı ile değil, etik değerlerin benimsenmesi ile mümkündür.
- 4- Bireylerin hayatı öğrenmeleri ve hayata dair kararlar almalarında karşılaştığı sorulara cevaplar bulması sağlanmalıdır.
- 5- Değerler eğitimi öğrencilerin topluma uyum içinde yaşamalarını ve doğruyu bulmalarını sağlar.
- 6- Bireylerin gelişim seviyelerine uygun olarak topluma ve kendine uygun olan değerleri kazanmalarını sağlar.

Değerler eğitimi ailede başlar. Aile öncelikle çocuğuna neyin doğru neyin yanlış olduğunu kendi düşünceleri, değer yargıları, toplumsal olaylara bakış açısı ile vermeye çalışır. Dolayısıyla farklı bakış açılarına sahip bireylerde önem verilen değerler farklılaşabilir. Okul eğitimi değerlerin kazanılmasında çok önemli olmakla birlikte tamamen belirleyici olamamaktadır. Okulda verilen eğitimin davranışa dönüşmesi duygularla bütünleşmesine bağlıdır ki bu duyguların oluşumu okul çağından çok öncesine dayanır (Aydın ve Akyol Gürler, 2012: 29). Ayrıca çocuğun yaşamında karşılaştığı olumsuz örnek kişiler de değerlerin kazanılmasını güçleştirir.

Çocuk için çok önemli olan anne sevgisinden mahrum kalmak, diğer ihtiyaçları giderilse bile dokunma ve sevmeye ihtiyacı karşılanmadığı için psikolojik açıdan tutarsızlıklar gösterebilir ki yetiştirme yurtlarında yapılan araştırmalar bunun bir göstergesidir (Aydın ve Akyol Gürler, 2012: 27). Ailedeki değer kazanımı daha çok taklit etme yoluyla gerçekleşir. İyiyi, sevgiyi, saygıyı, hoşgörüyü kendi dilince gösterir. Ancak her çocuğun yaşadığı çevrenin farklı olması sebebiyle bazı değerlerin kavranması olanaksız olabilir. Örneğin ataerkil toplumlarda büyüyen bir erkek

çocuğu kadınların değersiz olduğunu ve onların hizmet etmeleri gerektiğini düşünerek kadınlara saygı göstermeyebilir. Sürekli yalan söylenen bir aile ortamında büyüyen bir çocuk dürüstlük erdemini öğrenemeyebilir. Bu nedendir ki değerler eğitiminde her ne kadar anne babanın verdiği eğitim önemli bir yer arz etse de okullarda verilen eğitimin daha sistemli olduğu söylenebilir.

Aydın ve Akyol Gürler (2012: 16)'e göre değerler eğitimin amacı çocuğun doğuştan getirdiği iyi yönünü ortaya çıkarmak, kişiliğinin olumlu yönde gelişimini sağlamak, birey ve toplumun daha ahlaklı bir hale gelmesini sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda değer eğitiminde dikkat edilmesi gereken hususları şu şekilde açıklamaktadır:

- 1- Değerlerin öğretilmesinde açıklama: Çocuğun değerlere uygun davranabilmesi için değerler hakkında bilgi sahibi olması, yapacağı davranışın doğru mu yanlış mı olduğu konusunda bilgilendirilmesi gereklidir.
- 2- Ahlaki davranışların kazandırılmasında sevgi ve şefkat: Eğitimde çocuğa değer eğitimi sırasında gösterilen sevgi ve güven, çocuğun eğitici ile bağ kurmasında ve verileni daha iyi almasında yardımcı olur.
- 3- Çocuğa sorumluluk duygusunun kazandırılması: Çocuğa sorumluluk vermek onun duygu ve düşüncelerinin gelişmesini sağlayacak ve aldığı görevi yerine getirme alışkanlığını kazanmasına ve bilincini oluşturmasına destek olacaktır.
- 4- Erdemlerin alışkanlık haline getirilmesi: Erdemlerin sürekli bir davranış haline gelebilmesi için alışkanlık haline getirmek, alışkanlık haline gelebilmesi için de davranışların sürekli tekrar edilmesini sağlamak gereklidir.
- 5- Eğilimleri ve Duyguları Yönlendirme Yolları: Eğitimcilerin, öğrencilerinde iyiliğe yönlendiren duygu ve eğilimleri güçlendirmek, kötülüğe yönlendiren duygu ve eğilimleri zayıflatmak, hem iyiliğe hem kötülüğe hizmet edebilecek duygu ve eğilimleri ise istenilen yöne yönlendirmesi gerekmektedir.

Bottery (2000'den Akt.: Ulusoy ve Dilmaç, 2012: 63-68) bir toplumda değer eğitiminin dört genel süreci kapsamı gerektiğini savunmuştur. Bunlar;

Akil Yürütme ve Mantiğı Teşvik Etme: Değer eğitimi yapılırken zorlama olmayacağından öğretilmek istenen değer, öğrenci ya da yetişkine sunulur, birey değerini kendi yaşam tarzına ve tercihlerine uygun olup olmadığına karar verir.

Öğretilmek istenen değer eğer bireye uygunsa birey öğrenmeye yönelecektir. Aksi takdirde kabul etmeyecektir.

Empati Geliştirme: Kendisinin toplum içerisinde kabul gördüğünü ve kendisine karşı hoşgörülü davranıldığını gördükçe bireyin kendine güveni artar ve bir süre sonra birey, olumsuz davranışlarını terk ederek kendine ait bir değerler sistemi oluşturmaya başlar.

Benlik (Öz) Saygısı Geliştirme: Bireylerin kendine olan saygısı arttıkça çevresine olan duyarlılığı ve saygısı da artar. Tam tersi durumda ise bireyler kendine güven duymayan, başkalarının duygularına önem vermeyen ya da farkında olmayan bir tutum geliştirirler. Bu nedenle benlik saygısını geliştirmek değerler eğitiminde ayrılmaz bir parçadır.

İş Birliği Geliştirme: İş birlikçi öğrenmede öğrencilerin devamlı birbirleri ile etkileşim içerisinde olarak ortak bir ürün ortaya koyması esastır. İşbirliği içerisinde yetişen öğrencilerin ben duygusundan çok biz duyguları gelişir ve toplumsal değerlerin öğrenilmesine katkı sağlar.

2.6. Değerler Eğitiminin Tarihsel Gelişimi

Değerler eğitiminin geçmişine baktığımızda çok uzun zamandır karakter eğitimin etkileri görülse de değer eğitiminin amaç ve yöntemleri 1900'lü yılların başına rastlamaktadır (Akbaş, 2004: 63). Bu da bize, günümüzde geçmişten daha fazla değerler eğitimine ihtiyaç duyulduğu sonucunu verir. Değerler eğitimi, karakter eğitimi adı altında ilk olarak 1920'lerde görülürken 1930'larda bu eğitime ilgi azalmış ancak 1960'ların sonuna doğru halkın ve eğitimcilerin büyük ilgi odağı olmuş ve değerler eğitimi önem kazanmıştır (Kirschenbaum, 2000'den Akt.: Gözel, 2018: 37).

1960-1970'lerde rol ve değerler sorgulanarak azınlıklar, kadınlar ve öğrencilere bakış açısı değişmiş, cinsellikte, dinde, kariyerde ve yaşam tarzında yeni değerler gelişmiştir (Akbaş, 2004: 64). Bu dönemde öğretmenin model olması ve değerleri öğretmesi yerine öğrenciyi kendi değerlerini açıklamaya cesaretlendirme, ahlaki muhakeme yapabilme ve değerleri analiz edebilmeyi sağlamayı amaçlamışlardır (Ulusoy ve Dilmaç, 2012: 55). Kirschenbaum (1995'den Akt.: Akbaş, 2004: 64) 1980'lerde toplumun önde gelen bireyleri ve siyasi partilerin çoğunluğu tekrar geleneksel değerlere dönerek saygı, sorumluluk, bireysel disiplin,

aile, vatan sevgisi ve diğerlerine hizmet gibi değerlerin ön plana çıktığını ifade etmiştir.

1980'lerden sonra yeniden değerler eğitiminde geleneksel değerler ve tutumlar ön plana çıkmıştır (Meydan, 2012: 105). Ahlaki bir çöküşün baş gösterdiği 1990'lı yıllarda yaşanan birçok olumsuz olay ve toplumsal bozulmalar, değerler ve ahlak eğitiminin eğitimciler tarafından okullarda vurgulanmaya başlamasını sağlamıştır (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008: 73).

Değerler eğitimini ulusal eğitimin temel amaçlarının içerisinde yer almasını sağlayan ve sistemli olarak uygulamaya koyan ülkelerden biri olan Avustralya'da 2003 yılında değerler eğitimi çalışma programı başlamış ve 2005 yılında "Avustralya Okulları İçin Değerler Eğitimi Çerçevesi" yayımlanmıştır (Şahin, 2017: 64)

Ülkemizde değerler ve değerler eğitimi 2004 yılından itibaren planlı olarak ele alınmaya başlanmış ve değer kavramından özellikle Türkiye'de bu tarihten sonra öğretim programlarında açıkça bahsedilmeye başlanmıştır (Ulusoy ve Arslan, 2016: 2). 2005 yılından itibaren ise ders programlarında öğretilmek üzere dersin amaçlarına eklenmiştir.

Son olarak 13 Ocak 2017 tarihinde tanıtılan ve 2017-2018 eğitim öğretim yılından itibaren kademeli olarak uygulamaya konulan yenilenen öğretim programlarında öğrencilere kazandırılmak üzere on kök değer (adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik) belirlenmiştir ve bu değerlerin öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına, hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de diğer kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacağı ifade edilmiştir (MEB, 2018).

2.7. Değerler Eğitiminin Amacı

Değerler eğitiminin amaçlarına baktığımızda Aydın ve Akyol Gürler (2013: 16); değerler eğitiminin çocukların hem kendilerine hem topluma yararlı olacak temel değerleri psikolojik, bilişsel ve sosyal gelişimlerine uygun olarak kazanmaları, sorumluluk, sevgi ve karakter eğitimini desteklerken girişimciliği, temel insani değerleri kazandırmayı, kendisi ve çevresiyle barışık bireyler yetiştirmeyi, etkili bir okul kültürü oluşturmayı ve toplumsal düzeni korumayı amaçladığını ifade etmektedir. Daha genel anlamda ise değerler eğitiminin amacını çocuğun içindeki iyi tarafı ortaya çıkarmak, kişiliğini her yönde geliştirmek, insani açıdan mükemmelliğe ulaşmasına yardımcı olmak, bireyi ve toplumu kötü ahlaktan uzaklaştırmak ve iyi

ahlakla donatmak olarak açıklamaktadır. Bacanlı (2017: 83-84) ise değerler eğitiminin amaçlarını şu şekilde sıralamaktadır.

- **Bireysel amaçlar:** Bu amaçlara göre eğitimin hedeflerine ulaşabilmek için bireyin gelişimine katkıda bulunmamız, bireyin potansiyellerini gerçekleştirmesini sağlamamız, zihinsel, duygusal, bedensel, ruhsal ve ahlaki gelişimini sağlamamız, yaşam sorunlarıyla başa çıkabilmesi amacıyla onun güçlenmesini ve gerekli değerlerle donanmasını sağlamamız gerekmektedir.
- **Toplumsal amaçlar:** Eğitimin; toplumun varlığını devam ettirebilmesi için toplumsal kültürün gelecek nesillere aktarılması, bireyin toplumun refahına ve bütünlüğüne sahip çıkmaya ve onu korumaya yönelik özelliklere sahip olması, vatanına ve toplumuna kendini ait hissetmesi, onları sevmesi ve o toplum içerisinde yer almaktan gurur duyması gibi amaçlara sahip olmasıdır.
- **Kültürel amaçlar:** Bireyin kendini ve toplumun kültürünü geliştirme arzusu duyması, dünya vatandaşlığının farkında olması, kendi kültürünün evrensel kültüre katkıda bulunması yöneliminde olması gibi amaçlar eğitimin kültürel amaçları arasındadır.
- **Evrensel ve doğa ile ilgili amaçlar:** Eğitim bireylere dünya kültürü yaklaşımı sağlamalı ve kişilerin dünyayı ve doğayı sevmeye, korumaya, geliştirme ve güzelleştirme gibi yönelimlere sahip olmalarını amaçlamalıdır.

Goldbecker (1976'den Akt.: Dilmaç, 2002: 4-5) değerler eğitiminin amaçlarına ulaşabilmesi için yapılması gerekenleri şu şekilde sıralamıştır:

1. Öğrencilerin değer sistemlerinin aydınlanmasına yardımcı olmak için birçok yöntem ve materyal geliştirilmelidir.
2. Geliştirilen materyallerin etkili kullanılabilmesi için deneyimli eğitimcilerin ilgilenmesi gerekir.
3. Değer kavramının benimsetilebilmesi için farklı teorilerin geliştirilmesi gerekir.
4. Farklı konularda değerlerle ilgili yaşam öykülerinin derlenmesi gerekir.
5. Değer eğitiminde başkalarına nasıl daha iyi hizmet edilebileceğini öğrenmek için insanlarla birlikteliğin sağlanması gereklidir.
6. Değer eğitimiyle ilgili araştırmalarla ilgili insanları bilgilendirmek gereklidir.
7. Eğitimci, rolünü en iyi şekilde yerine getirebilmelidir.

2.8. Değerlerin Öğretimi ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları

Eğitim ve öğretim birbiri ile ilişkili fakat anlamca birbirinden ayrılan kavramlardır. Eğitim genel kabul görmüş bir tanımlama ile bireyde kendi yaşantıları yoluyla kasıtlı olarak istendik davranışlar geliştirme sürecidir. Belli bir zaman dilimini kapsar. Değerler eğitimi bir anda gerçekleşebilecek bir durum değildir. Öğretim ise “Belli bir amaca göre gereken şeyleri öğretme işi” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011). Dolayısıyla değerler eğitimi değerlerin öğretilme sürecini kapsamaktadır. Değerler eğitiminin gerçekleşebilmesi için değerlerin öğretilmesi gereklidir.

Toplumumuzda bireylerin olumlu tutumlar sergilemesinde değerleri benimsemiş olmalarının çok önemli bir yönü vardır. Değerlerin öğretiminde literatürü incelediğimizde farklı yaklaşımlarla karşılaşmaktayız. Bazarkulov (2008: 73-88) okullarda değerlerin öğretilmesinde kullanılan yaklaşımları şu şekilde sıralamaktadır:

Değer Aktarma Yaklaşımı: Bu yaklaşıma göre çocuk boş bir levha gibi dünyaya gelmektedir ve bu boşluk eğitim ile doldurulmalıdır. Öğretmenlerin en önemli sorunu toplumdaki mevcut kültürel ve dini değer sistemini öğrencilere aktarmaktır. Değer aktarma yaklaşımında sorgulama yasaktır. Çünkü sorgulamanın sonunda oluşabilecek farklı düşüncelerin değerlere zarar vereceğine inanılır. Öğretmen merkezli ve tümdengelimci bir yaklaşım olan değer aktarma yaklaşımında öncelikle kurallar ve genellemeler sunulur, ardından verilen örneklerle bu kural ve genellemeler desteklenir.

Değer Açıklama Yaklaşımı: Bu yaklaşımda öğrencilerin kendi değer sistemini oluşturmaları amaçlanmaktadır. Değer aktarma yaklaşımının aksine öğrenci merkezli bir yaklaşımdır. Öğretmen hem sınıf içerisinde hem de sınıf dışında öğrencilerin kendi seçimlerini ve değerlendirmelerini bilinçli olarak geliştirmelerine katkı sağlar.

Değer Analizi Yaklaşımı: Bu yaklaşımda öğrencilerin telkin ya da empoze ile değil, ilgili kavramları değerlendirerek kendi kendilerine karara varmaları, diğer bir deyişle öğrencinin bilimsel süreç ile değeri kazanması amaçlanır. Değer analizi yaklaşımı gerçek ya da örnek bir problemle karşılaşıldığı zaman uygulanabilen bir yaklaşımdır.

Değer Geliştirme Yaklaşımı: Kohlberg, savunucusu olduğu bu yaklaşımda üç evreli altı düzeyde ahlaki gelişim kuramını geliştirmiştir. Kohlberg'e göre bu

evreler evrensel, hiyerarşik ve yapısal olarak bir bütün şeklindedir. Yaklaşımında değeri öğrencinin kendi kendine bulması ya da oluşturması amaçlanır. Bu amaç doğrultusunda Kohlberg, ahlaki ikilemler içeren bir dizi öykü oluşturmuştur. Kohlberg ahlaki ikilem içeren öykülerin tartışma boyutunda sınırlılıklarının olduğunu fark ederek değerler eğitimini daha kapsamlı biçimde ele alan bir yaklaşım olan “Adil Topluluk Okulları” modelini geliştirmiştir.

Değer İletişimi Yaklaşımı: Değerlerin kazanılmasında en belirleyici faktörün etkileşim olduğunu savunan bu yaklaşımda etkileşimin sonucunda düşüncelerde değişimin meydana geleceğine inanılır. Öğrenciler sadece sunulan değeri kabul etmeyerek bu değerler ile ilgili görüş geliştirir ve yorumlar. Dolayısıyla öğrencinin aktif katılımı çok önemlidir. Öğrencilerin hem okul içinde hem de okul dışında arkadaşlarıyla sürekli bir etkileşim halinde bulunmaları sebebiyle bu yaklaşımın önemi büyüktür.

Okullarda değer öğretiminin yapılacağı yollar ile ilgili olarak dört yaklaşım geliştirilmiştir (Akbaş, 2004: 96-103):

Değeri Telkin Etmek (Aşlamak): Daha çok geleneksel yöntemlerde kullanılan yaklaşımdır. Değerler öğrencilere öğüt verilerek kazandırılmaya çalışılır. Eğer olumlu ifadelerle yeteri kadar nasihat edilirse değer kazanılacağı inancı hâkimdir. Bu yaklaşım daha çok ilkökul çocukları üzerinde etkili olabilir. Çünkü ergenlik döneminde birey daha çok kendini kanıtlamaya çalışmakta ve öğütlere kulak asmayabilmektedir. Telkin yönteminde çoğunlukla tarihsel hikâyeler ve yaşam öyküleri kullanılır.

Değer Açıklamak: Bu yaklaşıma göre öğrencinin değeri kendi başına anlayamayacağı düşüncesiyle öğrenciye yansız biçimde yardımda bulunulması gerekmektedir. Öğretmen öğrenciyi yönlendirmemeli, yorumda bulunmamalı, öğrencinin kendi değerlerini açıklaması için onu yüreklendirmeli, farkına varması için uygun koşullar düzenlemelidir. Simon (1972’den Akt.: Akbaş, 2004: 99); değerleri öğrenciyi zorlamadan yedi aşamada kazandırmayı temel alır:

1. Seçimlerini özgürce yapabilme
2. Mevcut seçeneklerin arasında en uygun olanı seçebilme
3. Her alternatifin olabilecek sonuçlarını düşünerek seçebilme
4. En çok değerli ve önemli bulduğu şeyleri ödüllendirme
5. Kendi isteğiyle seçtiği bir değeri söyleyebilme
6. Özgürce seçtiği değerle uyumlu hareket edebilme

7. Seçtiği değerle uyumlu hareketlerini tekrar edebilme

Değer açıklama yaklaşımının amacı bu yedi basamağı kullanarak öğrencinin değerleri içselleştirmesini sağlamaktır.

Ahlaki Muhakeme: Kohlberg tarafından geliştirilen bu yaklaşımın amacı öğrencilere ahlaki ikilem içeren hikâyeler vererek onların ahlaki yargılarını ortaya çıkarmak, öğrencilerin kendi davranışlarına rehberlik edecek ahlaki ilkeler geliştirmelerine yardım etmektir. Önemli olan şey öğrencinin ulaştığı sonuç değil o sonuca neden ulaştığıdır.

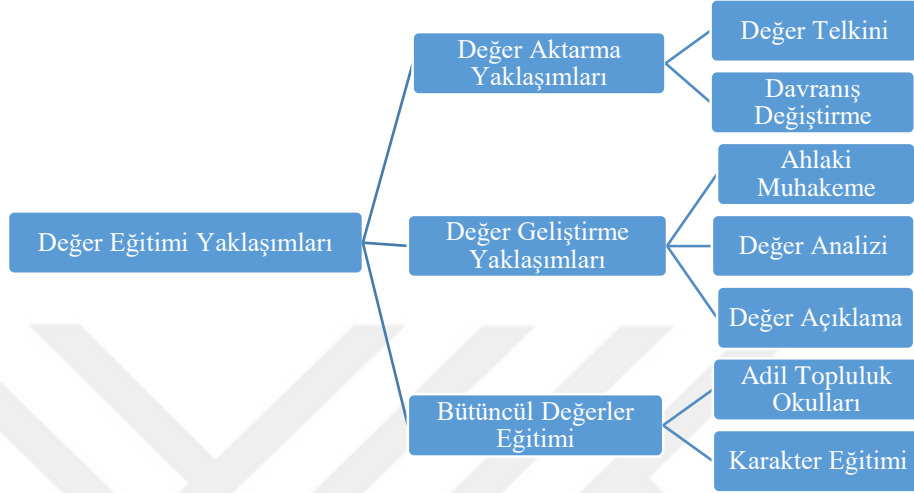
Değer Analizi: Değer analizi yaklaşımı gerçek ya da yapay bir problemle karşılaşıldığı zaman uygulanır. Bu yaklaşımda öğrenciler örnek olaylarla ahlaki düşünme becerisini kazanırken, bilimsel problem çözme yöntemini sosyal problemlere uygulamayı da öğrenirler. Öğrencilerin değerlerle ilgili soruları anlayabilmeleri için ayırt edici bir analiz ve dikkat geliştirmelerine yardımcı olacak davranışlar sergilenmelidir.

Bazarkulov (2008) ve Akbaş (2004)'ın açıkladığı yaklaşımları incelediğimizde benzerlikler göze çarparken Bazarkulov (2008), farklı olarak "Değer İletişimi Yaklaşımı"nı eklemiştir. Bazarkulov (2008) ve Akbaş (2004)'ın açıkladığı değer öğretimi yaklaşımlarının yanı sıra Carter III (1983'ten Akt.: Bacanlı, 1999: 21) değerleri ve ahlakı öğretmek için altı yaklaşım ortaya koymuştur:

1. Öğretici (inculcative): Bu yaklaşıma göre belli bir değer grubu öğretilmek için belirlenir ve öğrencilere aktarılır.
2. Klasik: Öğrencilerin tamamına felsefe ana bilim dalından seçmeli dersler sunar.
3. Yaşantısal: J.Dewey tarafından ortaya atılan bu yaklaşımda istenilen ahlaki karaktere örnek olan bazı öğrenci liderleri belirlenir.
4. Gelişmeye-yönelik: Yaşantısal yaklaşımın bireyselleştirilmiş bir türü gibi görünür ve öğrenciye gerçek dünyada değerleri sorgulatmaya başlar.
5. Gelişimsel: Piaget ve Kohlberg'in çalışmalarından ortaya çıkmıştır.
6. Meslek öncesi: Öğrencileri bir ders boyunca değerlerle tanıştırmak genel amacıdır.

Algur (2017: 173) ise değer eğitimi yaklaşımını üç farklı kategoride ele alarak şu şekilde göstermiştir:

Şekil 1
Değer Eğitimi Yaklaşımları

Algur (2017)'un oluşturduğu şekli incelediğimizde diğer yaklaşımlardan farklı olarak “Bütüncül Değerler Eğitimi Yaklaşımı” göze çarpmaktadır. Bütüncül değerler eğitimi yaklaşımları bireyin hem duygu hem de düşünce dünyasına hitap edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bütüncül Değerler Eğitimi yaklaşımı Adil Topluluk Okulları ve Karakter Eğitimi kapsayarak belli etkinlik ve yöntemleri bütünleştirip kullanmakta, değer odaklı ve sistemli bir eğitim reformunu önermektedir (Kaymakcan ve Meydan, 2016: 183). Değer eğitimi yaklaşımlarını genel olarak incelediğimizde araştırmacılar arasında kavramsal farklılıklar olsa da genel olarak benzer yaklaşımların geliştirildiği söylenebilir.

2.9. Değerler Eğitiminde Stratejiler, Yöntemler ve Teknikler

Okullarda öğretilen dersler geçmişten bugüne farklı yöntem ve teknikler ile öğrencilere aktarılmaya çalışılmıştır. Her dersin kendine göre ve çeşitli değişkenlere göre başarılı olduğu birden fazla yöntem ve teknik bulunabilir. Değerler eğitiminde de benzer bir durum söz konusudur. Bu konu ile ilgili araştırmacılar değerlerin etkili şekilde öğrencilere kazandırılması için çalışmalar yapmışlardır. Özalp Kaplan (2014: 17); değerleri öğrencilere kazandırırken yaratıcı drama, tartışma, eğitsel oyun, beyin fırtınası, örnek olay gibi birçok öğretim yöntem ve teknik kullanılabileceği gibi yine probleme dayalı öğretim yöntemi kullanılarak, öğrencilerin bilimsel becerileri

geliştirilerek de değer öğretiminin sağlanabileceğini ifade etmiştir. Aydın ve Akyol Gürler (2012: 88) bu yöntemleri şu şekilde sıralamıştır:

1. Araştırma, inceleme (soruşturma) yoluyla öğretme yaklaşımı
2. İş birliğine dayalı öğrenme öğretme yöntemleri
3. Bireysel Çalışma Yöntemi
4. Tartışma Yöntemi
5. Gezi Gözlem Yöntemi
6. Dramatizasyon (Rol Oynama) Yöntemi
7. Örnek Olay İncelemesi Yöntemi
8. Problem Çözme Yöntemi
9. Buldurma (Sokrates) Yöntemi
10. Çoklu Zekâ Kuramlarına Göre Öğretim
11. Öğrencilerin Duygu ve Tecrübelerinden Yararlanma
12. Fotoğraf Yorumlama Tekniği
13. Oyun Yoluyla Öğretim/Eğitsel Oyunlar
14. Proje Tabanlı Öğrenme

Edwards (2005'ten Akt.: Bacanlı, 2017: 101); genelde duyuşsal, özelde değer eğitimi için kullanılabileceği düşünölen özel tekniklere şu örnekleri vermiştir:

- **Çember Zamanı:** Bu teknikte çocukların bir çember oluşturarak küçük grup tartışması şeklinde yaşantılarını ve görüşlerini paylaşmaları konusunda teşvik edilir.
- **Akran Eğitimi:** Öğrenciler aracılık ortamlarında ilgilerini paylaşmak ve gerektiği durumlarda zorbalık, madde bağımlılığında kurtulmak gibi uzmanlaşmak üzere eğitime teşvik edilir.
- **Hizmet Öğrenme:** Bu teknik öğrencileri toplumsal hizmet uygulamalarına dâhil etmektedir. Bu çalışmaların değer eğitimine büyük katkısının olduğu bilinmektedir.
- **Tartışmalar:** Belli bir konu üzerinde informal tartışmalardan formal tartışmalara uzanan geniş bir tartışma yelpazesini içerir.
- **Problem Çözme Egzersizleri:** Bu teknik öğrencilerin verilen bir problemi çözmeleri üzerinedir. Verilen problem sosyal içerikli ve amaçlı olursa değerlerin fark edilmesi kolaylaşır.

- **Oyunlar:** Oyunlar öğrencilerin kendilerini ifade etmelerine uygun ortamlardır.
- **Simülasyonlar:** Bir durumu canlandıran örnekler sunulur.
- **Rol Oynama ve Drama**

Bacanlı (2017) bu tekniklerin dışında ayrıca “kıssa”ların da değer eğitiminde önemli bir yeri olduğunu ifade etmektedir. Ancak kıssalardaki en önemli sorun zamana uygun ve çocuklar için anlamlı kıssaların bulunma sıkıntısıdır.

Değer eğitiminde yukarıda saydığımız tekniklerin yanı sıra öğretmenlerin hangi stratejileri kullanacağı da oldukça önemlidir. Çünkü özellikle ilkokul öğrencileri için en etkili rol model olacak kişi sınıf öğretmenidir. Sınıf öğretmenin kiyafetleri, saç modeli, konuşma stili gibi dış görünümü örnek alındığı gibi öğretmenin karakteri de bir çocuğun kişiliğinin oluşmasında çok etkilidir. Öğretmenin öğrenciye daha çok sevgi ile yaklaşması çocukta sevgi değerinin daha yoğun olmasına, öğretmenin öğrencilerine karşı her zaman dürüst olması öğrencilerin dürüstlük erdemini kazanmasına, öğretmenin hayvanları sevmesi öğrencilerin de hayvan sevgisine katkı sağlar. Tüm bunlara ek olarak Titus (1994: 15), öğretmenlerin öğrencilere değerleri kazandırmak amacıyla bazı öğretim stratejileri önerileri vardır:

- Öğrencileri bilgisine, duygusuna ve davranışına odaklanarak eğitmek
- Örnekler verirken erdemi onurlandıran ve ödüllendiren içeriği seçmek ve değerlerin içeriğe yansımalarını teşvik etmek
- Alıntılarını, kodları ve kuralları kullanmak
- Öğrencilerle açık, tutarlı, samimi ve yüksek beklentilerle iletişim kurmak
- Akran baskısına direnme, çatışmalar karşısında kendini koruma, şiddete başvurmadan saygı gösterme ve başa çıkma becerilerini geliştirmek
- Olumlu kişisel örneklerle rol model olmak
- Saygılı bir dil kullanmak ve kullandırmak
- Sınıf kurallarını oluşturmak ve ilk elden uygulanmasını sağlamak
- Temel değerleri (şefkat, cesaret, nezaket, adalet, dürüstlük, sadakat, sabır, saygı ve sorumluluk) öğretmek
- Öğrencilerin çalışmalarını ve erdemli davranışlarını övgü ve takdir ile pekiştirmek
- Etik olmayan ahlaksız ve saygısız davranışları düzeltmek

- Öğrencilerin heterojen gruplarda işbirliği içerisinde çalışmalarını sağlamak
- Akranları, aileleri ve topluluğu işbirliğine dâhil etmek
- Öğrencileri toplum hizmetine katılmaya teşvik etmek
- Öğüt vermeden öğretmek

2.10. Hayat Bilgisi Dersinde Değerler Eğitimi

Çocukların yaşantılarında eğitim öncelikle ailede başlar. Aile kendi değerlerini çocuklarına aktarır. Ardından çocuk için okul dönemi başlar. Hayat bilgisi dersi adından da anlaşılacağı üzere öğrencilere hayatı öğretmeye yani onları hayata hazırlayan bir derstir. Değerlerin en yoğun şekilde öğrencilere aktarılmaya çalışıldığı derslerden biridir. Hayat bilgisi, bireyin yaşamı boyunca karşılaşılabileceği çeşitli problemlere karşı en uygun çözüm yolunu ortaya koyabilmesi amacıyla onu hayata hazırlar, hayatın içinde karşılaştığı olaylardan nasıl bir ders alması gerektiğini, sosyal insan ve yurttaş olarak görev ve sorumluluklarını öğretir (Akınoğlu, 2002: 2). Kaymakçı (2016: 368) hayat bilgisi dersini “İlkokul 1-3. sınıflarda mihver ders olarak okutulan, çocuğu yaşamsal bilgi, beceri ve değerlerle donatarak iyi bir birey ve iyi vatandaşlar olarak yetiştirmeyi amaç edinen, çocuğu merkeze alarak içeriğini toplu öğretim anlayışıyla sosyal bilimler ve doğa bilimlerinden oluşturan bir ilkokul dersidir.” şeklinde tanımlamıştır. Binbaşıoğlu (2003: 36) ise hayat bilgisi dersini çocuğun içinde bulunduğu çevreyi hem toplumsal hem kültürel olarak tanıyarak çevresi ve çevre sorunları hakkında doğru bilgilerle ve çevreye uyum konusunda iyi alışkanlıklar ve ihtiyacı olan becerileri öğretmek amacıyla düzenlenen bir ders olarak tanımlamıştır. Demir (2018: 46) hayat bilgisi dersini “Çocuğun ruhsal ve bedensel gelişimini dikkate alarak onun iyi bir insan ve iyi bir vatandaş olması için sosyal bilimlerin ve fen bilimlerinin verilerinden bir bütün olarak yararlanıp çocuğu yaşama hazırlayan ilk ders” şeklinde tanımlamaktadır. Yapılan tanımlamalara baktığımızda hayat bilgisi dersini çocuğun kendini tanımasını ve çevresiyle daha uyumlu hale gelmesini sağlayarak çocuğu yaşama hazırlayan, karşılaşılabilecek problemler karşısında en uygun çözümü üretebilen, vatanını ve milletini seven ve koruyan iyi bir vatandaş, iyi bir insan olmasını amaç edinen bir ders olarak tanımlayabiliriz. MEB (2018), Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nın asıl amacını şu şekilde ifade etmiştir:

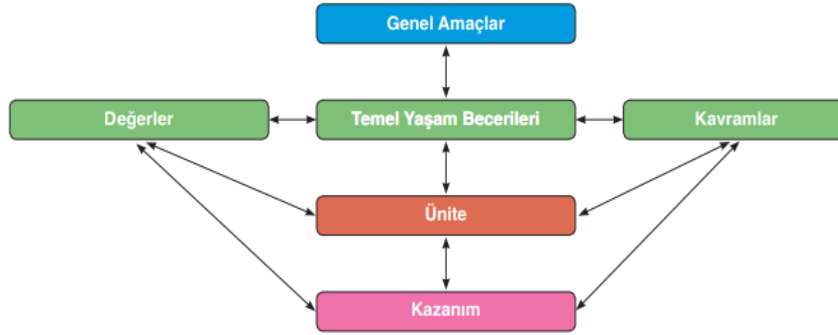
Programın asıl amacı; temel yaşam becerilerine sahip, kendini tanıyan, sağlıklı ve güvenli bir yaşam süren, yaşadığı toplumun değerlerini özümseyen, doğaya ve çevreye duyarlı, araştıran, üreten ve

ülkesini seven bireyler yetiştirmektir. İlkokul çağındaki öğrencilere birey, toplum ve doğa ekseninde temel bilgi, beceri ve değerler kazandırmayı hedefleyen hayat bilgisi Dersi Öğretim Programı çerçevesinde öğrenciler;

- Kendini ve yaşadığı çevreyi tanır.
- Aile ve toplumun temel değerlerine sahip olur.
- Millî, manevi ve insani değerleri yaşantısal hâle getirir.
- Kişisel gelişimini sağlamak için yapması gerekenlerin farkında olur.
- Kişisel bakım becerilerini geliştirir.
- Sağlıklı ve güvenli yaşam sürme bilinci edinir.
- Sosyal katılım becerisi kazanır.
- Zamanı ve mekânı algılama becerisi edinir.
- Kaynakları verimli kullanma becerisi geliştirir.
- Öğrenmeyi öğrenme becerisi kazanır.
- Temel düzeyde bilimsel süreç becerilerini kazanır.
- Ülkesini sever, tarihî ve kültürel değerlerini yaşatmaya istekli olur.
- Doğaya ve çevreye karşı duyarlı olur.
- Bilgi ve iletişim teknolojilerini amacına uygun olarak kullanır.

Hayat bilgisi dersi öğretim programının organizasyon yapısını incelediğimizde değerlerin kazanımlarla, ünitelerle, temel yaşam becerileri ve dolayısıyla temel amaçlarla ilişkili olduğunu görüyoruz.

Şekil 2
2018 Yılı Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programının Organizasyon Yapısı

Değerler eğitiminde hayat bilgisi dersinin önemini, yapılan birçok çalışmada görebiliyoruz (Aktepe ve Yalçınkaya, 2016; Güzel Candan ve Ergen, 2014; Kale, 2015; Özen, Güteryüz ve Özen, 2012; Özkan, 2017; Uzunkol ve Yel, 2016; Yaşaroğlu, 2013). Hayat bilgisi dersi doğal, toplumsal, sanatsal, çağdaş düşünce ve değerlerin bileşkesinden oluşması (Sönmez, 1998: 8) sebebi ile yaşamın tüm alanlarına yönelik özellikleri yansıtabilecek niteliktedir ve bu sebeple yaşamda yer alan her şeyi içerebilir (Akınoğlu, 2002: 8).

2.11. Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi

Sosyal bilgiler genel olarak hayat bilgisi dersinin devamı niteliğinde olduğu halde sosyal bilgiler dersinin kapsadığı alanın daha dar ancak içeriğinin daha geniş olduğu söylenebilir. Tunca (2015: 127) sosyal bilgiler dersini “Bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilkökul ve ortaokul dersi” şeklinde tanımlamaktadır. Sosyal bilgiler eğitimi bireylere demokratik değer, tutum ve inanç geliştirme, mevcut değerlerin farkına varma ve bu değerlerin diğer insanlarla etkileşimlerinin nasıl olduğunun bilincine varmalarında yardımcı olma sorumluluğu vardır (Doğanay, 2009: 230).

MEB (2018) yayımladığı Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın amaçlarını şu şekilde ifade etmektedir:

- *Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri,*
- *Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları,*
- *Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri,*
- *Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,*
- *Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri,*
- *Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,*
- *Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları,*
- *Ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları,*
- *Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları, 10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları,*
- *Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları,*

- *Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlaki gözetmeleri,*
- *Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,*
- *Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri, 15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri,*
- *Milli, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,*
- *Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,*
- *Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması amaçlanmaktadır.*

Sosyal bilgiler; sosyal ve insanla ilgili diğer bilimlerin içerik ve yöntemlerinden faydalanarak, insanın fiziksel ve sosyal çevresiyle ilişkisini zaman içerisinde disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan ve küreselleşen bir dünyada, demokratik değerlerle donatılmış, düşünen ve becerili demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanıdır (Doğanay, 2002: 17). Değerlerden yoksun bir eğitim düşünülemez gibi sosyal bilgiler dersini de değerlerden yoksun bırakmak mümkün değildir. Sosyal bilgiler öğrencilerin içinde buldukları toplumu ve sorunlarını bilmelerini, iyi bir yurttaş olmalarını, sorumluluklarını bilmelerini, kendisiyle ve çevresiyle ilişkilerini anlamalarını, hem dünyadaki hem de ülkesindeki değerleri kavramalarını sağlaması bakımından önemli bir derstir (Aykaç, 2007: 48).

Sosyal bilgiler dersinin değerler eğitiminde önemli bir yere sahip olduğunu belirten birçok çalışma bulunmaktadır (Aktan ve Padem, 2013; Batmaca, 2016; Kan, 2010; Kuş, Mery ve Karatekin, 2013; Yıldırım, Becerikli ve Demirel, 2017). Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi üzerine yapılan çalışmaları incelediğimizde Kınacı (2018); sosyal bilgiler dersinin değerler eğitimindeki rolünü etkili vatandaş yetiştirme, ulusal ve evrensel değerlere sahip çıkma ve kültürel değerleri koruma adına önemli bir yere sahip olduğunu ifade ederken; Çengelci (2010) sosyal bilgiler dersinin değerler eğitiminde çok önemli bir yere sahip olduğunu ancak daha etkili olabilmesi için okul, öğretmen, aile ve çevre işbirliğinin sağlanması gerektiğini belirtmiştir.

2.12. Çalışmaya Konu Olan Değerlerin Tanımı

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı 2017 yılında yayınladığı “Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine” başlıklı basın açıklamasında önceki müfredatlardan farklı olarak yenilenen müfredatlarda değerler ve değer eğitiminin müfredatların ana odağını oluşturduğunu, mevcut müfredatları da kapsayan geniş bir literatür çalışması yapılarak, disiplin alanlarının her birini kazanımlarla ilişkilendirerek öğrencilere aktarılması hedeflenen milli, manevi ve evrensel değerleri 10 ana başlık altında toplayıp bu değerlere ilişkin tutum ve davranışları belirlemiştir (MEB, 2017). Açıklamada ayrıca şu ifadelere yer verilmiştir:

- *Değer eğitiminin bütün eğitimin nihai gayesi ve ruhu olduğu, ayrı bir müfredat veya konu/öğrenme alanı olarak görülmemesi gerektiği, bu bakımdan okullar ve öğretmenlerin değerleri müfredatların bütünleyici bir parçası (mütemmim cüzü) olarak ele alması ve uygun yaklaşımları kullanarak öğrencilerine kazandırması,*
- *Değerlerin yalnızca müfredatlarda yer alan lafızlar olmaktan çıkarılması, öğrencilere okul içinde ve dışında değerleri pratiğe dönüştürmeleri için uygun ve etkili fırsatlar sağlanması,*
- *Değerlerin anlamlı ve kalıcı olması için öğrencilere kazanımların içerik boyutu (konu) ile ilişkilendirilerek ve konu anlatımından ziyade öğrencilerin akıl yürütme, sorgulama, araştırma, yorum yapma, bağlantı kurma ve değerlendirme becerilerini kullanabilecekleri drama, rol oynama vb. çalışmalarla aktarılması,*
- *Öğrencilerin kendilerini güvende hissedecekleri, destekleyici, toplum bilincini geliştiren, karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan bir sınıf ortamı oluşturulması,*
- *Değerlerin aktarılmasının sadece sınıf veya okul ortamı ile sınırlı kalmaması, okul-aile iş birliğinin sağlanması gerekliliği vurgulanmıştır.*

Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan “Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine” başlıklı basın açıklamasında bahsi geçen 10 kök değer ve bu değerlerin tanımları şu şekildedir:

2.12.1. Adalet Değeri

Dilimize Arapçadan geçmiş olan adalet kavramı Türk Dil Kurumunun sözlüğüne göre “*Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk, adil olma durumu*” anlamındadır. Adalet kavramı daha çok hukuk alanında karşımıza çıksa da yaşamımızın her alanında adaletli olma durumu ile karşı karşıya kalırız. Beklediğimiz bir banka sırasında, oynanan bir oyunda, bir paylaşım durumunda insanların adil olmalarını gözetiriz. Özellikle öğretmenlerin sınıf ortamında adaletli olmaları, hem örnek olarak hem de ders içerisinde adalet konusunu hissettirmeleri

öğrencilerin bu kavramı yaşamları süresinde kalıcı hale getirmelerine katkıda bulunur (Kahya, 2018: 20).

2.12.2. Dostluk Değeri

Dostluk kavramı Güncel Türkçe Sözlük'te "*Dost olma durumu, dostça davranış*" anlamındadır (TDK, 2011). Genel anlamda insanlar arasındaki ilişkiye dayalı samimiyet, fedakârlık, sevgi ve saygıya dayalı bağlılık olarak ifade edilebilir. Öğrencilerin arkadaşları ile ilişkilerinde dostluklar kurmaları sosyal gelişimlerini olumlu yönde etkiler.

2.12.3. Dürüstlük Değeri

İnsanlarla ilişkilerimizde karşı tarafa güven verebilmemizin en önemli unsuru dürüst olmamızdır. Dürüstlük kavramının Güncel Türkçe Sözlükteki karşılığı doğruluktur (TDK, 2011). Konuşmalarında yalana yer vermeyen, doğru söyleyen bir insan dürüst insandır diyebiliriz. Özellikle küçük çocuklarda sık görülen bir durum olan doğru söylemekten kaçınma, ileriki yıllarda alışkanlık haline gelerek büyük problemlere yol açabilir. Bu sebeple öğretmenlerin bu konuda oldukça hassas davranmaları ve öğrencilere dürüst olma erdemini kazandırmaları beklenir.

2.12.4. Özdenetim Değeri

"*Daha önemli bir amaca erişebilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını ya da başka amaca yönelme eğilimini denetleyip sınırlaması, kendi kendini denetleme işi*" Türkçe sözlükte özdenetim kavramının karşılığı olarak yer almaktadır (TDK, 2011). Özdenetim; davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, özgüven sahibi olma ve davranışlarını kontrol etmeyi gerektirir.

2.12.5. Sabır Değeri

Sabır kavramı Güncel Türkçe Sözlük'te iki şekilde karşımıza çıkmaktadır (TDK,2011): "*Olacak ya da gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme*" ve "*Öfke doğuracak bir şey karşısında bile öfkelenmeme durumu*". Önceki yıllarda sabır değeri ilkökul müfredatında yer almamasına karşın 2017 yılında Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının yaptığı güncelleme ile sabır değeri 10 kök değer arasında yer almaktadır. Günümüzde özellikle çocuklarda karşı karşıya kaldığımız sabırsızlık sorununun ortadan kalması amacıyla öğretmenlerin sabır değerini öğrencilere kazandırmaları çok önemlidir. Deniz (2018: 698) çalışmasında öğretmenlerin

öğrencilere kazandırmakta en çok zorlandıkları değerlerden birinin sabır değeri olduğu sonucuna ulaşmıştır.

2.12.6. Saygı Değeri

“Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hüürmet, ihtiram” anlamına gelen saygı kavramı “Başkalarını rahatsız etmekten çekinme” anlamında da kullanılabilir (TDK, 2011). Saygı kavramı Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Türk bayrağına ve İstiklal Marşı’na saygı, bireysel farklılıklara saygı, farklı kültürdeki insanların yaşam şekillerine ve alışkanlıklarına saygı gibi birçok kazanım içerisinde yer almaktadır. Bu da bize saygının sadece kişilere değil bazı olgu ve kavramlara yönelik de öğrenilmesi gereken bir değer olduğunu gösterir.

2.12.7. Sevgi Değeri

Sprecher ve Fehr (2005: 630) sevgi kavramını tüm insanlara karşı uzaklık yakınlık gözetmeksizin özellikle ihtiyaç duydukları anda önemsemek, ilgilenmek, desteklemek ve yardımcı olmak gibi duyguları, bilişleri ve davranışları içeren bir tutum olarak tanımlamaktadır. Güncel Türkçe Sözlük’te “İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu” olarak tanımlanmaktadır. Şahin, Ökmen ve Kılıç (2019: 192) sevgi eğitimi alan öğrenciler ile yaptıkları bir çalışmada okul öncesi dönemden itibaren lisans derslerine kadar öğrencilerde doğru sevgi anlayışı oluşturulması amacıyla sevgi dersinin seçmeli ders olarak öğretim programlarında yer alması gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

2.12.8. Sorumluluk Değeri

Güncel Türkçe Sözlük’te sorumluluk kavramı “Kişinin kendi davranışlarını ya da kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum mesuliyet” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2011). Sorumluluk kavramı günlük hayatın farklı alanlarında karşımıza çıkabilmektedir. Geçmişte olan bir durumdan sorumlu olunabildiği gibi gelecekte olacak bir durumdan da sorumlu olunabilir. Öğretmenlerin öğrencilere karşı sorumlulukları olduğu gibi öğrencilerin de kendilerine, ailelerine ve çevrelerine karşı yerine getirmeleri gereken sorumlulukları vardır. Bu sebeple öncelikle sorumluluk değerinin öğrenciye kazandırılması, öğrencinin sorumluluklarını yerine getirebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

2.12.9. Vatanseverlik Değeri

Vatanını sevme, milletini sevme, çalışkan olma, kanunlara uyma, toplumu önemseme vatanseverlik kavramı ile ilişkili tutumlara örnek gösterilebilir. Güncel Türkçe Sözlük'te vatanseverlik, “*İnsanların ülkelerine, topraklarına, yaşama biçimlerine vb. karşı olan sevgilerini yansıtan, değişik tarihsel dönemlerde değişik içeriği olan tutum*” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011). Vatanseverlik, fedakârlık gerektiren, milletin mutluluğu için kendinden ödün vermeyi öğreten bir durumdur (Çavdarıcı, 2002: 35).

2.12.10. Yardımseverlik Değeri

Yardımseverlik kelimesini incelediğimizde bu sözcüğün yardım ve sevme kelimelerinin birleşiminden oluştuğunu görmekteyiz. Dolayısıyla yardım etmeyi sevme anlamında kullanılabilir. Bir kişiye ya da bir canlıya yardım etmekten hoşnut olma, sevme gibi olumlu duyguların yaşanmasıdır. Güncel Türkçe Sözlük'te “*hayırseverlik*” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011). Öğrencilerin özellikle merhamet duygularının gelişimi ile yardımseverlik değerinin kazanılması sağlanmalıdır.

2.13. İlgili Araştırmalar

Alanyazın incelendiğinde değerler eğitimi, hayat bilgisi dersi ile değerler eğitimi, sosyal bilgiler dersi ile değerler eğitimi konularında birçok çalışmaya rastlanılmıştır. Bu bölümde ağırlıklı olarak değerler eğitimi ile ilgili olan araştırmalara yer verilmeye çalışılmıştır.

Özkan (2017) “Hayat Bilgisi Ders Kitaplarındaki Metin ve Görsellerin Değerler Açısından İncelenmesi” adlı tez çalışmasında 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda hazırladığı değer inceleme formunda yer alan 20 değerin ders kitaplarındaki durumunu incelemiştir. Çalışma sonunda ders kitaplarında en çok sevgi değeri, en az misafirperverlik değerinin yer aldığı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Güzel (2013) “3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi” adlı tez çalışmasında 3. sınıf hayat bilgisi ders kitapları içerisinde temel evrensel değerleri MAXQDA 11.01 programı aracılığıyla incelemiştir. Araştırma sonunda sevgi ve sorumluluk değerlerinin 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarında en çok yer verilen değer misafirperverlik değerinin ise en az yer verilen değer olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Kale (2015) “Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin İçerik Analizi 1948-2012” adlı tez çalışmasında 1948 yılından 2012 yılına kadar hayat bilgisi ders kitaplarında yer alan değerleri inceleyerek ders kitaplarında değerler eğitiminin hangi konularda eksik kaldığını belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 yıllarında öğretim programlarına uygun olarak hazırlanan ikişer ders kitabı olmak üzere 8 ders kitabı incelemiştir. Kitapları incelerken içerik analizinden yararlanarak yüzde ve frekans tabloları oluşturmuş ve yorumlamıştır. Araştırmanın sonucunda 1948 programına ait kitaplarda bilimsel değerlerin, 1968 programına ait kitaplarda sosyal değerlerin, 1998 programına ait kitaplarda milli değerlerin, 2005/2009 programına ait kitaplarda sosyal ve bilimsel değerlerin en yüksek oranlarda yer aldığı ancak demokratik değer grubunun tüm kitaplarda en düşük oranlarda yer aldığı sonucuna ulaşmıştır.

Şara, Keyvanoğlu ve Tuna (2017) “2009 ve 2015 Yıllarında Yayımlanan Hayat Bilgisi Programındaki Ortak Değerlerin 1. sınıf Ders Kitaplarına Yansımaları” adlı çalışmalarında hayat bilgisi programlarında yer alan ortak değerlerin ders kitaplarına yansımalarını incelemeyi amaçlamışlardır. Bu doğrultuda 1. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarındaki görselleri tek tek inceleyerek ortak değerlere yer verilen görselleri tespit etmişlerdir. Sonuç olarak 2015 yılında yayımlanan programa uygun olarak hazırlanan hayat bilgisi ders kitabında görseller ile ortak değerlerin daha fazla vurgulandığı sonucuna ulaşmışlardır.

Çetinkaya ve Metin (2018) “Değerler Eğitimi Açısından 2017-2018 Eğitim-Öğretim Döneminde Kullanılan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının İncelenmesi” adlı çalışmada 2. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerde kök değerlerin ne ölçüde yer aldığı ve hangi yollarla verildiğinin incelenmesini amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda sorumluluk ve özdenetim değerleri en çok rastlanılan değerler iken sabır, dürüstlük ve vatanseverlik değerlerinin en az rastlanılan değerler olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Kuş, Merey ve Karatekin (2013) “İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler” adlı çalışmalarında ilköğretim Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılan 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında değerlere yer verilme durumunun belirlenmesini amaçlamışlardır. Bu amaç doğrultusunda 2009 yılında basılan 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiş, sonuç olarak kitaplarda en sık vurgulanan değerlerin duyarlılık, vatanseverlik, sorumluluk,

sevgi ve dayanışma; en az vurgulanan değerlerin ise temizlik, dürüstlük ve hoşgörü olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Seydi (2014) “İlköğretim 5, 6, 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitaplarında Değerler Eğitiminin Ele Alınışı” adlı çalışmasında ilköğretim sosyal bilgiler öğretmen kılavuz kitaplarında değerler eğitiminin nasıl ele alındığının incelenmesini amaçlamaktadır. Bu amaçla 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler Öğretmen Kılavuz kitapları incelenmiş, akademik dürüstlük ve bilimsellik değerlerinin sınıf ve konu içeriği farkı gözetilerek birbirini tamamlar şekilde verildiği sonucuna ulaşmıştır.

Bayırlı (2018) “Hayat Bilgisi Dersi Bağlamında Değerler Eğitimi: Aile Birliğine Önem Verme” adlı tez çalışmasında öğrencilerle etkinlikler yoluyla aile bağlarını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Buna istinaden “3. sınıf öğrencileri ile aile birliğine önem verme değeri bağlamında hangi etkinlikler yapılabilir?” sorusuna cevap aramıştır. Çalışmada 3. sınıfta öğrenim gören 26 öğrenci ile 4 hafta 20 saatlik süre içerisinde 26 etkinlik çalışması yapmıştır. Çalışma bitiminde yapılan tüm etkinliklerin öğrencilerin aile birliğine önem verme, sevgi, saygı, tasarruflu olma, sorumluluk, dayanışma gibi değerlerini geliştirmesine ve bu değerleri davranış haline getirmelerine katkı sağladığı sonucuna ulaşmıştır.

Gözel (2018) “Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programının Değerler Eğitimi Açısından Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” adlı tez çalışmasında Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında yer alan değerler eğitimi uygulamalarını sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda araştırmacı 15 okulda görev yapan 45 sınıf öğretmenin görüşlerini 7 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplamıştır. Çalışma sonunda tüm öğretmenler değerler eğitiminin öneminden bahsederek değerleri öğrencilere olumlu davranışlar kazandırmada ve toplumla bütünleşmelerini sağlamada yardımcı birer araç olarak gördükleri sonucuna ulaşmıştır.

Demir (2018) “Değer Öğretimi Yaklaşımlarına Göre Hayat Bilgisi Dersinde Değerler Eğitimi” adlı doktora tezi çalışmasında ilkokul 2. sınıf hayat bilgisi dersinde sorumluluk değerini kazandırmada değer öğretimi yaklaşımlarının nasıl bir değişim gösterdiğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmacı çalışmada verileri 2. sınıfa devam eden 106 öğrenci ile Çalışma Yaprakları, Açık Uçlu Anket, Görüşme Formu, Sorumluluk Kazanım Testi ve Öğrenci Gözlem Formu kullanarak

toplamaştır. Çalışmanın sonucunda öğrencilerin belirlenen sorumlulukları kazandıkları görülmüştür.

Yaşaroğlu (2018) “Öğretim Programlarında Değerler: Hayat Bilgisi Dersi Örneği” adlı çalışmada 1926’dan günümüze kadar hayat bilgisi derslerine ait programlarda değerlerin ne ölçüde yer aldığını belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda tüm programlarda değer ifadelerine belli ölçüde yer verildiği, 2015, 2017 ve 2018 programlarında ise açıktan değer vurguları yapıldığı sonucuna ulaşmıştır.

Yaşaroğlu (2013) “Hayat Bilgisi Dersi Kazanımlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı çalışmasında 2. sınıf hayat bilgisi öğretim programı içerisinde yer alan kazanımları değerler eğitimi açısından incelemiştir. Araştırmanın sonucunda tüm kazanımlardan en fazla sorumluluk değerine; en az barış, şiddetsiz hayat ve ahlak değerlerine yer verildiğini ifade etmiştir.

Karasu Avcı ve Ketenoğlu Kayabaşı (2018) “Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının Amaçlarındaki Değerlerin İçerik Analizi (1936-2018)” adlı çalışmada 1936’dan 2018’e kadar olan hayat bilgisi Öğretim Programlarının amaçlarındaki değerlerin tespit edilmesini amaçlamaktadır. Araştırma sonucunda genel olarak tüm programların amaçlarında sevgi, saygı, duyarlılık, sorumluluk, doğruluk/dürüstlük gibi temel değerlere yer verildiği, 2005 ve 2009 öğretim programlarında amaçlara yer verilmediği ve 2015,2018 öğretim programı amaçlarında milli, manevi ve insani değerler, ailevi değerler ve toplumsal değerler gibi daha genel ifadelere yer verildiği sonucuna ulaşmışlardır.

Çengelci (2010) “İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitiminin Gerçekleştirilmesine İlişkin Bir Durum Çalışması” adlı doktora tez çalışmasında ilköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin nasıl gerçekleştirildiğini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Çalışmanın sonucunda sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminde kullanılan yaklaşımların telkin yoluyla, soru-cevap yoluyla, değer belirginleştirme yoluyla ve örtük program yoluyla değerler eğitimi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Batmaca (2016) “Sınıf Öğretmenlerinin 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerlerin Öğretime İlişkin Görüşleri” adlı tez çalışmasında sınıf öğretmenlerinin değerlerin öğretime yönelik görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Buna istinaden 96 sınıf öğretmeninden anket ve soru formu ile verileri toplamıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin değerler eğitimi uygulamalarında geleneksel

yaklaşımlara ve öğretim yöntem-tekniklerine, sorumluluk değerine diğer değerlerden daha fazla önem verdiği sonucuna ulaşmıştır.

Kantar (2014) “İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde 100 Temel Eser Yoluyla Değerler Eğitimi” adlı tez çalışmasında sosyal bilgiler Öğretim Programı’nda kazandırılması öngörülen değerlerin 100 Temel Eser içerisinde tespit edilmesini amaçlamıştır. Eserlerde değerler fişlenerek tespit edilmiş, sonuç olarak en sık rastlanılan değer yardımseverlik; en az yer alan değerlerin vatanseverlik, hoşgörü ve bağımsızlık olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Kınacı (2018) “ Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Değerler Eğitimine ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Görüşleri” adlı tez çalışmasında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değerler eğitimine yönelik görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmacı yarı yapılandırılmış görüşme formu ile topladığı verileri içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Araştırma sonunda öğretmen adaylarının değer kavramının ve değerler eğitiminin farkında oldukları ve vatanseverlik, saygı, sevgi, adalet, eşitlik, sorumluluk ve bağımsızlık gibi değerleri diğer değerlerden daha fazla önemsedikleri sonucuna ulaşmıştır.

Baş, Taşkiran ve Bulut (2016) “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Değerler Eğitimine Yönelik Görüşleri” adlı çalışmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik görüşlerinin belirlenmesini amaçlamışlardır. Bu amaçla 51 sosyal bilgiler öğretmenine konu ile ilgili anket uygulayarak verileri toplamışlardır. Araştırma sonunda öğretmenlerin çoğunlukla değerler eğitiminde okul-aile işbirliğinin kurulması gerektiğini, üniversitelerde değerler eğitimine yönelik bir dersin verilmesi gerektiğini bildirdikleri ve en çok önem verdikleri değerlerin hoşgörü, saygı, dürüstlük, adalet ve sevgi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Sivrikaya (2010) “İlköğretimde Küresel Değerler 100 Temel Eser Üzerine Bir İnceleme” adlı tez çalışmasında MEB’in ilköğretim okullarında tavsiye ettiği 100 Temel Eser serisinde yer alan kitaplarda küresel değerleri incelemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda tesadüfî yolla seçilen 40 eser araştırmacının örneklemini oluşturmuş, eserlerde işlenen değerler ilgili kitaplardan fişleyerek verileri toplamıştır. Sonuç olarak en sık işlenen değer demokrasi, en az işlenen değer ise çağdaşlaşma olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Sezer (2005) “İlköğretim 1. Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Değerlerin İncelenmesi” adlı tez çalışmasında Türk Milli Eğitim sisteminin kendi değerlerini ders kitaplarında öğrencilere aktarıp aktarmadığını, aktarıldı ise ne kadar

aktarıldığını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda 15 ders kitabı içerisinde yer alan 611 metni değer inceleme formu ile incelemiştir. Araştırma sonucunda yalnızca birkaç değere ağırlık verildiğini, birçok değere çok nadir rastlandığı sonucuna ulaşmıştır.

Gereken (2018) “5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Atasözlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı tez çalışmasında değerleri yansıtan atasözlerini belirlemek, 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan atasözlerinden kök değerlerle ilgili olanların görünümünü tespit etmek ve kitaptaki etkinlikleri atasözleri ve değerler açısından incelemeyi amaçlamıştır. Bu amaçla Atasözleri Sözlüğü ve ders kitaplarını incelemiş, Atasözleri Sözlüğü’nde 10 kök değeri yansıtan 552 atasözüne, ders kitabında da 18 atasözüne rastlamıştır.

Frydaki (2009) “Öğretimde Değerler ve Değerlerde Öğretim: Yunanistan Örneğini İçeren Teori ve Araştırmanın İncelenmesi” adlı çalışmasında tarihsel, teorik ve araştırma temelli yaklaşımlarla değerler öğretimine genel bir bakış açısı getirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla farklı temel değerlerin öğretim yollarına ilişkin değerler ve eğitim arasındaki ilişkiyi ve öğretmenlerin öğretim sürecine kendi değerlerini nasıl yaydıklarını ve böylece öğrencilerin kendi değerlerinin gelişimi nasıl etkilediğine yönelik araştırmaları incelemektedir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin çeşitli yollarla değerleri öğrencilerine aktardığı ancak değerlerin öğretiminde öğrencilerin kendi değerlerini ve kişisel kimliklerini kendi deneyimleriyle kazanmalarını dikkate almadıkları sonucuna ulaşmıştır.

Okore (2007) “Kenya Okullarında Öğretmenler Değerler Eğitimi Nasıl Anlar, Tepki Verir ve Uygular?” adlı doktora tezi çalışmasında Kenya’daki okullarda görev yapan öğretmenlerin değerler eğitime bakış açılarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla 136 öğretmen ile odak grup görüşmeleri yaparak ve 3 öğretmenin gözlemlerini yaparak verilerini toplamıştır. Araştırma sonucunda değerlerin öğretmenlerin belirlenmesinde öğretmenlerin kendi yaşantılarının ve müdürlerin büyük ölçüde etkili olduğu ve öğretmenlerin söylemleri ile uygulamalarının arasında farklar olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Veuglers (2000) “Değerlerin öğretiminde farklı yollar” adlı çalışmasında öğretmenlerin değerleri öğretirken hangi metotları kullandıklarını araştırmaktadır. Bu doğrultuda 5 öğretmen ve 118 öğrenci ile görüşmeler yaparak verilerini toplamıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin kendi önemli bulduğu değerleri öğrencilere

aktarmaya çalıştığı, öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyini dikkate almadığı sonucuna ulaşmıştır.

Lovat (2005) “Değerler Eğitimi ve Öğretmenlerin Çalışmaları: Nitelikli Bir Öğretmenin Bakış Açısı” adlı çalışmasında öğretmenlerin değerler eğitimindeki durumunu belirlemeye, değerler eğitiminde fark yaratan öğretmen tipini belirlemeye, değerler eğitiminde okulların ve öğretmenlerin rolünü belirlemeye çalışmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin sadece bilgi ve becerilerini öğrencilerine aktarmadıkları, çalışma ile ilgili belirli değerler geliştirmeye öğrencileri teşvik ettikleri, okulun türünün, öğretmenlerin öğrettiği konunun ve öğretmenin kişisel özelliklerinin bu teşvik ettiği değerler üzerinde bir etkiye sahip olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Thornberg (2008) “Değerler Eğitiminde Mesleki Bilgi Eksikliği” adlı çalışmasında öğretmenlerin değer eğitimi uygulamalarına ilişkin algılarını ve bu konudaki profesyonellik derecelerini araştırmayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda 10’u kadın 3’ü erkek olmak üzere 13 öğretmen ile görüşme yaparak verileri toplamıştır. Araştırmanın sonucunda değerler eğitiminin çoğunlukla bilinçsizce ve plansız yapıldığı, öğrencilerin okuldaki günlük yaşantılarına dâhil edilerek yapıldığı, öğretmenlerin bu konuda mesleki bilgilerinin eksik olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Prensipe (2001) “Değerlerin Öğretimi Konusunda Öğrenci Görüşleri” adlı tez çalışmasında ahlaki, dini, vatansever ve politik değerlerin öğretilmesi konusunda öğrencilerin ne düşündüklerini araştırmayı amaçlamıştır. Araştırmacı 4 farklı yaş grubunda 160 kişiden yasaklanan ve paylaşılan değer ve yasaları değerlendirmesini isteyerek verilerini toplamıştır. Araştırmanın sonucunda öğrencilerin değerlerin öğretimini değerlendirmede çeşitli faktörleri göz önünde bulundurduğu sonucuna ulaşmıştır.

Connolly ve Penn-Edwards (2005) “Değerlerin Öğretimi: İçsel Bir Durum Çalışması” adlı araştırmalarında değerler eğitimi programını tüm öğrenme alanlarına tanıtmayı amaçlamaktadırlar. Araştırmacılar eğitimcilerin, öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının değerlerin öğretimi hakkındaki algılarını ve öğrencilere değerleri nasıl öğrettiklerini incelemeyi amaçlayan bir proje hazırlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda 4 kişi ile görüşme yaparak pilot uygulama gerçekleştirilmiş, değerlerin belirlenirken öğretmen-okul-aile işbirliği içerisinde çalışmaları gerektiği ve öğretmenlerin programı benimsemeleri gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

İlgili araştırmaları incelediğimizde değerler eğitimi ile ilgili çalışmaların 2000’li yıllardan itibaren arttığı görülmektedir. Her geçen gün değerler eğitimine olan ihtiyaın artmasıyla değerler eğitimi ile ilgili yapılan çalışmalar da artmaktadır. Araştırmalar kitaplarda son yıllarda değerler eğitimine açıkça yer verildiğini, daha öncesinde dolaylı olarak yer verildiğini göstermektedir (Kale, 2015; Karasu Avcı ve Ketenoğlu Kayabaşı, 2018; şara, Keyvanoğlu ve Tuna, 2017).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma dokümanı, verilerin toplanması ve toplanan verilerin analiz süreci hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren 5 yıl boyunca ders kitabı olarak kabul edilen ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kök değerler olarak belirlenen adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik değerlerine yer verilme durumunu incelemek amaçlanmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması modeli kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi “Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 39).

Neuman (2007: 23) nitel araştırma sürecinin adımlarını şu şekilde sıralamaktadır:

1. Toplumsal benliğin kabul edilmesi
2. Bir bakış açısı benimseme
3. Çalışmanın tasarlanması
4. Veri toplama
5. Verileri analiz etme
6. Verileri yorumlama
7. Başkalarını bilgilendirme

Durum çalışması tek bir durum veya olayın derinlemesine incelendiği, sistemli bir biçimde verilerin toplandığı ve gerçek ortamda neler olduğuna bakıldığı bir yöntemdir (Subaşı ve Okumuş, 2017: 420). Nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan durum çalışmaları araştırmacılara zengin ve ayrıntılı veriler sunar.

3.2. Çalışma Dokümanı

Bu araştırmanın dokümanlarını Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren 5 yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilen ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Araştırmanın dokümanını oluşturan ders kitaplarının yazar ve yayınevi bilgileri tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4
Araştırmada İncelenen Ders Kitapları

Kitabın Adı	Kitabın Yayınevi	Kitabın Yazarları
İlkokul Hayat Bilgisi 1. Sınıf Ders Kitabı	Kök-e Yayıncılık	Ejder DEMİR
İlkokul Hayat Bilgisi 2. Sınıf Ders Kitabı	SDR İpekyolu Yayıncılık	Çiğdem KUŞKAYA
İlkokul Hayat Bilgisi 3. Sınıf Ders Kitabı	Evrensel İletişim Yayınları	Esra ÖZCAN
İlkokul Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabı	Tuna Matbaacılık	Sami TÜYSÜZ

Araştırmanın dokümanını oluşturan ders kitapları Hatay ilinde 2018-2019 eğitim-öğretim yılında ders kitabı olarak kullanılan bir okuldan temin edilmiştir.

Ders kitapları incelenirken metin öncesi ve sonrası sorular, metinler ve metinler içerisinde yer alan görseller incelenmiş, diğer bölümler dikkate alınmamıştır.

3.3. Verilerin Toplanması

Nitel araştırmalarda veri toplama tekniklerinde ilk akla gelen gözlem ve görüşme olsa da gözlem ve görüşmenin mümkün olmadığı durumlarda araştırma ile ilgili belgelerin değerlendirilmesi süreci doküman incelemesi tekniğini gerektirir. Doküman incelemesi; araştırması hedeflenen konu hakkında yazılı ve görsel materyallerin analizini kapsamaktadır. Yazılı ve görsel dokümanların incelenmesi olgu ya da olayla ilgili farklı kaynaklardan bilgi toplanması, farklı bakış açıları ve yaklaşımların incelenmesi ve sentezlenmesine olanak sağladığından daha zengin ve kapsamlı bir sonuç elde edilmesi açısından önemlidir (Baş ve Akturan, 2013: 117). Bu araştırmada da ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki sorular, metinler ve görseller inceleneceğinden doküman inceleme tekniği uygundur.

Araştırmada ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları içerisinde, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan 2018 Hayat Bilgisi

Öğretim Programı ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı içerisinde yer alan 10 kök değer incelenmiştir. Ders kitapları incelenirken sorular, metinler ve görseller, kök değerler dikkate alınarak doğrudan ya da dolaylı olarak yer verilme durumuna göre incelenmiştir. Ders kitaplarında görsellerin birden fazla değeri içermesi nedeniyle bir görsel birden fazla değer kategorisinde ele alınmıştır. Kök değerlerin doğrudan yer verilme durumu 2017 yılında Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yayımlanan “Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine...” başlıklı basın açıklamasında yer alan değerler ve değerlerle ilgili bazı tutum ve davranışlarda geçen ifadelerin soru, görsel ya da metinlerde geçip geçmemesi ile belirlenmiştir. Dolaylı verilme durumu ise bu ifadelerin soru, metin ya da görsellerde geçmeyip hissettirilme durumuna göre belirlenmiştir. Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan yenilenen müfredatlarda değerler ve değerlerle ilişkili bazı tutum ve davranışlar tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5
Değerler ve Değerlere İlişkin Tutum ve Davranışlar

Değerler	Değerlerle İlişkili Bazı Tutum ve Davranışlar
Adalet	Adil olma, eşit davranma, paylaşma...
Dostluk	Diğerkâmlık, güven duyma, anlayışlı olma, dayanışma, sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma...
Dürüstlük	Açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, güvenilir olma, sözünde durma...
Öz denetim	Davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz güven sahibi olma, gerektiğinde özür dileme...
Sabır	Azimli olma, tahammül etme, beklemeyi bilme...
Saygı	Alçakgönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme, muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme...
Sevgi	Aile birliğine önem verme, fedakârlık yapma, güven duyma, merhametli olma, vefalı olma...
Sorumluluk	Kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme...
Vatanseverlik	Çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, sadık olma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme...
Yardımseverlik	Cömert olma, işbirliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma, paylaşma...

Ders kitapları içerisinde yer alan değerler eş zamanlı olarak bir tanesi araştırmacı olmak üzere iki sınıf öğretmeni ve bir rehber öğretmen tarafından incelenmiştir. Öğretmenlerin üçü de görev yaptıkları okullarda değerler eğitimi okul yürütme kurulu komisyon üyeleridir. Araştırmacı tarafından oluşturulan doküman inceleme formu ile birbirinden bağımsız olarak veriler toplanmış, daha sonra bu veriler karşılaştırılıp farklı işaretlemelemler üzerinde fikir birliğine varılarak nihai tablo oluşturulmuş ve uzman görüşüne sunulmuştur.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan verilerin analiz sürecinde betimsel analiz yaklaşımı uygulanmıştır. Betimsel analiz farklı teknikler ile toplanan verilerin önceden belirlenen temalara göre yorumlanmasını içeren bir nitel veri analizi çeşididir (Özdemir, 2010). Betimsel analizde toplanan verilerin betimlenmesi, yorumlanması ve neden sonuç ilişkileri içerisinde sonuçlara ulaşılması temel amaçtır (Yıldırım ve şimşek, 2013: 224). Bu araştırmada ders kitapları içerisinde geçen kök değerler sınıf düzeyleri dikkate alınarak ünite bazında tablolara dönüştürülmüştür. Ünitelerde geçen soru, metin ve görseller ayrı ayrı ele alınarak değerlerin doğrudan ya da dolaylı verilme durumları da tabloda yer almıştır. İncelemeler sonrasında elde edilen sayısal veriler Excel programında hesaplanarak frekans ve yüzde değerleriyle ders kitaplarında kök değerlere ne şekilde ve hangi sıklıkta yer verildiği belirlenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR

Bu bölümde İlkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki ünitelerde tespit edilen kök değerler ile ilgili bulgular yer almaktadır. Kök değerler tespit edilirken ünite içerisinde metin, soru ve görseller ayrı ayrı incelenmiş ve değerler doğrudan ya da dolaylı yoldan verilme durumu dikkate alınmıştır.

4.1. İlkokul 1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler

İlkokul 1. sınıf HBDK'deki sorular, metinler ve görseller incelenerek kök değerler ile ilgili frekanslar ve yüzdeler Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6
İlkokul 1. Sınıf HBDK'de Yer Alan Kök Değerlerin Frekans ve Yüzde Oranları

Kök değerler	Soru	Metin	Görsel	Toplam	
	(f)	(f)	(f)	(f)	(%)
Adalet	3	2	0	5	1,4
Dostluk	3	20	20	43	12,4
Dürüstlük	2	0	0	2	0,6
Öz denetim	9	23	17	49	14,1
Sabır	0	5	0	5	1,4
Saygı	9	31	19	59	17
Sevgi	3	25	25	53	15,2
Sorumluluk	18	48	23	89	25,6
Vatanseverlik	6	15	9	30	8,6
Yardımsızlık	3	7	3	13	3,7
Tablo	56	176	116	348	100

Tablo 6'da ilkököl 1. sınıf HBDK'de en çok yer verilen değerin sorumluluk olduğu görülmektedir. Sorumluluk değeri ders kitabı içerisinde 89 defa görülmektedir ve tüm kök değerlere göre kitapta yer verilme oranı %25,6'dır. Ders kitabında sorumluluk değerinden sonra en çok yer verilen kök değerler sırasıyla saygı, sevgi ve özdenetimdir. Saygı değerine 59 defa yer verilirken kitapta yer verilme oranı %17'dir. Sevgi değerine 53 defa (%15,2) özdenetim değerine ise 49 defa (%14,1) yer verilmiştir. Ders kitabında en az yer verilen değer ise dürüstlük

değeridir. Dürüstlük değerine ders kitabında yalnızca sorularda olmak üzere 2 defa %0,6 oranında yer verilmiştir. Dürüstlük değerinden sonra ders kitabında en az sabır ve adalet kök değerlerine 5 defa ve %1,4 oranında yer verilmiştir.

Ders kitabında sorularda ve metinlerde sorumluluk değeri en fazla yer verilen değer iken görsellerde en fazla yer verilen değer sevgidir. Sorularda sorumluluk değerine 18 defa, metinlerde ise 48 defa yer verilmiştir. Görsellerde ise sevgi değerine 25 defa yer verilmiştir. Sorularda sorumluluk değerinden sonra en çok yer verilen değer dokuzar defa olmak üzere özdenetim ve saygıdır. Metinlerde sorumluluk değerinden sonra en çok yer verilen kök değerler sırasıyla saygı (f=31), sevgi (f=25) ve özdenetim (f=23)'dir. Görsellerde ise sevgi değerinden sonra en çok yer verilen kök değerler sırasıyla sorumluluk (f=23), dostluk (f=20) ve saygı (f=19)'dir. Ders kitabında sorularda hiç yer verilmeyen değer sabır iken metinlerde dürüstlük değerine hiç yer verilememiştir. Görsellerde ise adalet, dürüstlük ve sabır değerine hiç yer verilmediği görülmektedir.

Kök değerlerin ilkokul 1. sınıf HBDK'de doğrudan ya da dolaylı olarak verilme durumuna ait frekanslar ve yüzdeler tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7
İlkokul 1. Sınıf HBDK'de Kök Değerlerin Doğrudan ya da Dolaylı Yer Verilme Sıklığı ve Yüzdeler Oranları

Kök değerler	Doğrudan		Dolaylı	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	4	3,7	1	0,4
Dostluk	13	11,9	30	12,6
Dürüstlük	2	1,8	0	-
Öz denetim	27	24,8	22	9,2
Sabır	0	-	5	2,1
Saygı	12	11,0	47	19,7
Sevgi	14	12,8	39	16,3
Sorumluluk	17	15,6	72	30,1
Vatanseverlik	11	10,1	19	7,9
Yardımseverlik	9	8,3	4	1,7
Toplam	109	100	239	100

Tablo 7'de ilkokul 1. sınıf HBDK'de doğrudan en çok yer verilen değer öz denetim değeridir. Öz denetim değeri ders kitabında 27 defa ve tüm kök değerlere

göre %24,8 oranında yer almaktadır. Öz denetim değerinden sonra sırasıyla dolaylı olarak en çok yer verilen kök değerler sorumluluk (f=17), sevgi (f=14) ve dostluk (f=13)'tur. Ders kitabında sabır değerine doğrudan hiç yer verilmemiştir.

İlkokul 1. sınıf HBDK'da dolaylı olarak en çok yer verilen değer sorumluluktur. Sorumluluk değeri ders kitabında 72 defa ve tüm kök değerlere göre %30,1 oranında yer almaktadır. Sorumluluk değerinden sonra sırasıyla dolaylı olarak en çok yer verilen kök değerler saygı (f=47), sevgi (f=39) ve dostluk (f=30)'tur. Ders kitabında dürüstlük değerine dolaylı olarak hiç yer verilmemiştir.

İlkokul 1. sınıf HBDK'de kök değerlerin süreklilik arz etme durumu tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 8
Kök Değerlerin İlkokul 1. Sınıf HBDK'deki Ünitelere Dağılımına İlişkin Frekanslar

Kök değerler	1.Ünite Okulumuzda Hayat	2.Ünite Evimizde Hayat	3.Ünite Sağlıklı Hayat	4.Ünite Güvenli Hayat	5.Ünite Ülkemizde Hayat	6.Ünite Doğada Hayat
Adalet	1	4	0	0	0	0
Dostluk	20	3	2	5	6	7
Dürüstlük	0	2	0	0	0	0
Öz denetim	13	4	20	1	4	7
Sabır	1	2	0	2	0	0
Saygı	35	8	4	2	10	0
Sevgi	15	17	0	2	13	6
Sorumluluk	24	8	7	37	4	9
Vatanseverlik	9	5	0	0	16	0
Yardımseverlik	1	0	3	0	4	5
Toplam	119	53	36	49	57	34

Tablo 8'de kök değerlerin ders kitabındaki ünitelerde yer verilme frekansları arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. İlkokul 1. sınıf HBDK'de kök değerlere kendi içerisinde bazı ünitelerde yoğun olarak yer verilirken bazı ünitelerde ise hiç yer verilmemiştir. Örneğin ilkokul 1. sınıf HBDK'de dürüstlük değeri sadece 2. üniteye yer alırken adalet değeri sadece 1. ve 2. üniteye yer almaktadır. Saygı değerine 1. üniteye 35 defa yer verilirken 6. üniteye hiç yer verilmemiştir. Tabloda dostluk ve sorumluluk değerlerinin tüm ünitelerde dağılım göstererek süreklilik arz ettiği

söylenbilir. Genel olarak baktığımızda ise kök değerlerin en çok 1. üniteye yer aldığı görülürken en az 3. ve 6. ünitelerde yer aldığı görülmektedir.

4.2. İlkokul 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler

İlkokul 2. sınıf HBDK içerisindeki sorular, metinler ve görseller incelenerek sayısal veriler tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9

İlkokul 2. Sınıf HBDK’de Yer Alan Kök Değerlerin Frekans ve Yüzde Oranları

Kök değerler	Soru (f)	Metin (f)	Görsel (f)	Toplam	
				(f)	(%)
Adalet	2	9	1	12	2,9
Dostluk	8	35	26	69	16,5
Dürüstlük	0	1	1	2	0,5
Öz denetim	6	19	14	39	9,3
Sabır	0	7	1	8	1,9
Saygı	22	43	28	93	22,3
Sevgi	4	14	17	35	8,4
Sorumluluk	25	43	12	80	19,1
Vatanseverlik	10	35	15	60	14,4
Yardımseverlik	2	10	8	20	4,8
Toplam	79	216	123	418	100

Tablo 9’da ilkökul 2. sınıf HBDK’de en çok yer verilen değer saygı değeridir. Saygı değerine ders kitabında 93 defa ve tüm kök değerlere göre % 22,3 oranında yer verilmiştir. Saygı değerinden sonra sırasıyla sorumluluk değeri 80 defa ve %19,1 oranında, dostluk değeri 69 defa ve %16,5 oranında, vatanseverlik değeri ise 60 defa ve %14,4 oranında ders kitabında yer almaktadır. Ders kitabında en az yer verilen değer ise dürüstlük değeridir. Dürüstlük değeri tüm kitapta 2 defa ve % 0,5 oranında yer almaktadır. Dürüstlük değerinden sonra ders kitabında sırasıyla en az sabır değeri 8 defa ve %1,9 oranında, adalet değeri 12 defa ve %2,9 oranında yer almaktadır.

Ders kitabında sorularda en çok yer verilen değer sorumluluk, metinlerde saygı ve sorumluluk, görsellerde ise saygı değeridir. Sorularda sorumluluk değerine 25 defa yer verilirken, metinlerde saygı ve sorumluluk değerinin her birine 43 defa, görsellerde saygı değerine 28 defa yer verilmiştir. Sorularda sorumluluk değerinden

sonra en fazla saygı (f=22) ve vatanseverlik (f=10), metinlerde saygı ve sorumluluk kök değerlerinden sonra en fazla dostluk (f=35) ve vatanseverlik (f=35), görsellerde ise saygı değerinden sonra en çok dostluk (f=26) ve sevgi (f=17) kök değerlerine yer verilmiştir. Ders kitabında sorularda dürüstlük ve sabır kök değerlerine hiç yer verilmemiştir. Metinlerde ise dürüstlük değerine 1 defa, görsellerde adalet değerine 1 defa yer verilmiştir.

Kök değerlerin ilkokul 2. sınıf HBDK’de doğrudan ya da dolaylı olarak yer almalarına ilişkin sayısal veriler Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10
İlkokul 2. Sınıf HBDK’de Kök Değerlerin Doğrudan ya da Dolaylı Yer Verilme Sıklığı ve Yüzdeler Oranları

Kök değerler	Doğrudan		Dolaylı	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	4	2,9	8	2,9
Dostluk	32	23,2	37	13,2
Dürüstlük	2	1,4	0	-
Öz denetim	28	20,3	11	3,9
Sabır	0	-	8	2,9
Saygı	31	22,5	62	22,1
Sevgi	11	8,0	24	8,6
Sorumluluk	8	5,8	72	25,7
Vatanseverlik	21	15,2	39	13,9
Yardıms severlik	1	0,7	19	6,8
Toplam	138	100	280	100,0

Tablo 10’da ilkokul 2. sınıf HBDK’de doğrudan en çok yer verilen değer dostluk değeridir. Dostluk değeri ders kitabında 32 defa ve tüm kök değerlere göre %23,2 oranında yer almaktadır. Dostluk değerinden sonra sırasıyla doğrudan en çok yer verilen kök değerler saygı (f=31), özdenetim (f=28) ve vatanseverlik (f=21)’tir. Ders kitabında sabır değerine ise doğrudan hiç yer verilmezken yardıms severlik değerine 1 defa, dürüstlük değerine ise 2 defa yer verilmiştir.

İlkokul 2. sınıf HBDK’de dolaylı olarak en çok yer verilen değer sorumluluktur. Sorumluluk değeri 72 defa ve %25,7 oranında yer verilmiştir. Sorumluluk değerinden sonra dolaylı olarak sırasıyla en çok saygı (f=62),

vatanseverlik (f=39) ve dostluk (f=37)'tur. Ders kitabında dolaylı olarak dürüstlük değerine hiç yer verilmemiştir.

İlkokul 2. sınıf HBDK'de kök değerlerin ünitelere göre süreklilik arz etme durumu tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11

Kök Değerlerin İlkokul 2. Sınıf HBDK'deki Ünitelere Dağılımına İlişkin Frekanslar

Kök değerler	1.Ünite Okulumuzda Hayat	2.Ünite Evimizde Hayat	3.Ünite Sağlıklı Hayat	4.Ünite Güvenli Hayat	5.Ünite Ülkemizde Hayat	6.Ünite Doğada Hayat
Adalet	6	2	0	1	3	0
Dostluk	20	18	3	9	13	6
Dürüstlük	0	0	0	2	0	0
Öz denetim	6	4	25	2	2	0
Sabır	2	2	0	2	1	1
Saygı	32	18	12	11	16	4
Sevgi	7	15	1	1	7	4
Sorumluluk	25	22	6	9	8	10
Vatanseverlik	12	7	0	0	39	2
Yardımseverlik	4	4	0	0	8	4
Toplam	114	92	47	37	97	31

Tablo 11'de kök değerlerden saygı, dostluk ve sorumluluk değerlerinin tüm ünitelere dağılım göstererek süreklilik arz ettiği söylenebilir. Diğer kök değerlerin ise ilkokul 2. sınıf HBDK'de belli ünitelerde yoğunlaştığını ve diğer ünitelerde neredeyse hiç yer almadığını görüyoruz. Örneğin dürüstlük değerine yalnızca 4. üniteye yer verilirken 3. üniteye adalet, dürüstlük, sabır, vatanseverlik ve yardımseverlik değerlerine hiç yer verilmemiştir. Genel olarak baktığımızda ise ilkokul 2. sınıf HBDK'de kök değerlere en çok sırasıyla 1. ve 5. ünitelerde yer verilirken en az 6. ve 4. ünitelerde yer verildiği görülmektedir.

4.3. İlkokul 3. Sınıf Hayat bilgisi Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler

İlkokul 3. sınıf HBDK'de sorular, metinler ve görseller incelenerek içerisinde yer alan kök değerlere ait frekanslar ve yüzdelik oranlar Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12

İlkokul 3. Sınıf HBDK'de Yer Alan Kök Değerlerin Frekans ve Yüzde Oranları

Kök değerler	Soru (f)	Metin (f)	Görsel (f)	Toplam	
				(f)	(%)
Adalet	0	13	1	14	3,4
Dostluk	7	44	23	74	18,2
Dürüstlük	0	1	0	1	0,2
Özdenetim	3	33	16	52	12,8
Sabır	0	8	1	9	2,2
Saygı	0	18	6	24	5,9
Sevgi	0	17	17	34	8,4
Sorumluluk	19	74	35	128	31,4
Vatanseverlik	4	27	14	45	11,1
Yardımsızlık	2	13	11	26	6,4
Toplam	35	248	124	407	100,0

Tablo 12'de ilkökul 3. sınıf HBDK'de en çok yer verilen değer sorumluluktur. Sorumluluk değerine ders kitabında 128 defa ve tüm kök değerlere göre %31,4 oranında yer verilmiştir. Sorumluluk değerinden sonra sırasıyla en çok dostluk değerine 74 defa ve %18,2 oranında, özdenetim değerine 52 defa %12,8 oranında yer verilmiştir. İlkokul 3. sınıf HBDK'de dürüstlük değerine 1 defa %0,2 oranında yer verilmiştir. Dürüstlük değerinden sonra ders kitabında sırasıyla en az sabır değerine 9 defa %2,2 oranında, adalet değerine 14 defa %3,4 oranında yer verilmiştir.

İlkokul 3. sınıf HBDK'de sorularda, metinlerde ve görsellerde en çok yer verilen değer sorumluluktur. Sorularda sorumluluk değerine 19 defa yer verilmiş, metinlerde 74 defa ve görsellerde 35 defa yer verilmiştir. Sorumluluk değerinden sonra en çok yer verilen değer de dostluktur. Dostluk değerine sorularda 7 defa, metinlerde 44 defa ve görsellerde 23 defa yer verilmiştir. İlkokul 3. sınıf HBDK'de sorularda adalet, dürüstlük, sabır, saygı ve sevgi kök değerlerine hiç yer verilmemiştir. Metinlerde en az yer verilen değer dürüstlük (f=1)'tür. Görsellerde ise dürüstlük değerine hiç yer verilmezken adalet ve sabır kök değerlerine birer defa yer verilmiştir.

Kök değerlerin ilkökul 3. sınıf HBDK'de doğrudan ya da dolaylı verilmesine ilişkin frekanslar ve yüzdelik oranlar Tablo 13'te gösterilmiştir.

Tablo 13

İlkokul 3. Sınıf HBDK'de Kök Değerlerin Doğrudan ya da Dolaylı Yer Verilme Sıklığı ve Yüzdelik Oranları

Kök değerler	Doğrudan		Dolaylı	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	8	5,3	6	2,4
Dostluk	37	24,3	37	14,5
Dürüstlük	1	0,7	0	-
Öz denetim	25	16,4	27	10,6
Sabır	0	-	9	3,5
Saygı	6	3,9	18	7,1
Sevgi	8	5,3	26	10,2
Sorumluluk	43	28,3	85	33,3
Vatanseverlik	12	7,9	33	12,9
Yardıms severlik	12	7,9	14	5,5
Toplam	152	100,0	255	100,0

Tablo 13'te ilkokul 3. sınıf HBDK'de hem doğrudan hem de dolaylı olarak en çok yer verilen değer sorumluluk değeridir. Sorumluluk değeri ders kitabında doğrudan 43 defa % 28,3 oranında, dolaylı olarak 85 defa %33,3 oranında yer almaktadır. Ders kitabında doğrudan yer verilen kök değerlere baktığımızda sorumluluk değerinden sonra sırasıyla 37 defa ve %24,3 oranında dostluk, 25 defa ve %16,4 oranında öz denetim kök değerlerinin olduğu görülmüştür. Dolaylı olarak yer verilen kök değerlerde ise 37 defa ve %14,5 oranında dostluk, 33 defa ve %12,9 oranında vatanseverlik kök değerleri vardır. Ders kitabında sabır değerine doğrudan hiç yer verilmezken dürüstlük değerine 1 defa yer verilmiştir. Dolaylı olarak ise dürüstlük değerine hiç yer verilmemiştir.

İlkokul 3. sınıf HBDK'de kök değerlerin ünitelere göre süreklilik arz etme durumu tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14

Kök Değerlerin İlkokul 3. Sınıf HBDK'deki Ünitelere Dağılımına İlişkin Frekanslar

Kök değerler	1.Ünite Okulumuzda Hayat	2.Ünite Evimizde Hayat	3.Ünite Sağlıklı Hayat	4.Ünite Güvenli Hayat	5.Ünite Ülkemizde Hayat	6.Ünite Doğada Hayat
Adalet	9	2	0	0	3	0
Dostluk	12	28	0	12	22	0
Dürüstlük	1	0	0	0	0	0
Öz denetim	6	7	13	2	10	14
Sabır	4	2	0	0	3	0
Saygı	11	4	0	0	9	0
Sevgi	7	8	2	4	13	0
Sorumluluk	25	12	12	35	27	17
Vatanseverlik	2	2	0	1	40	0
Yardımseverlik	8	7	0	2	9	0
Toplam	85	72	27	56	136	31

Tablo 14'ü incelediğimizde özdenetim ve sorumluluk değerlerinin tüm ünitelere dağılım gösterdiği görülmektedir. Dostluk değeri ise 3. ünite olan Sağlıklı Hayat dışındaki tüm ünitelerde sıklıkla yer almaktadır. Diğer değerlerin ise belli ünitelerde yoğunlaştığı, diğer ünitelerde hiç yer verilmediği görülmektedir. Örneğin dürüstlük değerine sadece 1. ünite 1 defa yer verilirken 6. ünite özdenetim ve sorumluluk dışında hiçbir değere yer verilmemiştir. Vatanseverlik değeri 5. ünite olan Ülkemizde Hayat Ünitesinde 40 defa yer alırken 3.ünite olan Sağlıklı Hayat ve 6. Ünite olan Doğada Hayat ünitelerinde hiç yer almamıştır. Genel olarak baktığımızda ise ilkokul 3.sınıf HBDK'de kök değerlere en çok 5. üniteye yer verilirken en az 3. üniteye yer verildiği görülmektedir.

4.4. İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler

İlkokul 4. sınıf SBDK'de bulunan sorular, metinler ve görseller incelenerek içerisinde yer verilen kök değerlere ait frekanslar ve yüzdeler oranlar tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15

İlkokul 4. Sınıf SBDK'de Yer Alan Kök Değerlerin Frekans ve Yüzde Oranları

Kök değerler	Soru (f)	Metin (f)	Görsel (f)	Toplam	
				(f)	(%)
Adalet	0	4	1	5	1,6
Dostluk	1	32	8	41	16,5
Dürüstlük	0	3	0	3	1,2
Özdenetim	5	30	3	38	15,3
Sabır	0	6	0	6	2,4
Saygı	4	18	3	25	10,1
Sevgi	0	12	8	20	8,1
Sorumluluk	13	46	3	62	25
Vatanseverlik	4	20	7	31	12,5
Yardımsesverlik	1	14	4	19	7,3
Toplam	28	185	37	249	100

Tablo 15'i incelediğimizde 4. sınıf SBDK'de en çok yer alan değer sorumluluk olduğu görülmüştür. Ders kitabında sorumluluk değerine 62 defa ve %25 oranında yer verilmiştir. Sorumluluk değerinden sonra sırasıyla en çok dostluk değerine 41 defa ve %16,5 oranında, öz denetim değerine 38 defa ve %15,3 oranında yer verilmiştir. Ders kitabında en az yer verilen değer ise dürüstlük değeridir. Dürüstlük değerine 3 defa ve %1,2 oranında yer verilmiştir. Dürüstlük değerinden sonra 5 defa ve %1,6 oranında adalet değeri ve 6 defa %2,4 oranında sabır değeri en az verilen kök değerler arasındadır.

İlkokul 4. sınıf SBDK'de sorularda ve metinlerde en çok yer verilen değer sorumluluktur. Sorularda sorumluluk değerine 13 defa metinlerde ise 46 defa yer verilmiştir. Metinlerde sorumluluk değerinden sonra dostluk (f=32) ve özdenetim (f=30) en çok yer verilen kök değerlerdir. Görsellerde ise en çok yer verilen kök değerler dostluk (f=8) ve sevgi (f=8) kök değerleridir. Ders kitabında sorularda adalet, dürüstlük, sabır ve sevgi kök değerlerine hiç yer verilmemiştir. Metinlerde en az yer verilen değer dürüstlük (f=3)tür. Görsellerde ise dürüstlük ve sabır kök değerlerine hiç yer verilmemiştir.

Kök değerlerin ilkokul 4. sınıf SBDK'de doğrudan ya da dolaylı olarak yer alma durumuna ilişkin frekanslar ve yüzdeler Tablo 16'da yer almaktadır.

Tablo 16

İlkokul 4. Sınıf SBDK’de Kök Değerlerin Doğrudan ya da Dolaylı Yer Verilme Sıklığı ve Yüzdelik Oranları

Kök değerler	Doğrudan		Dolaylı	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	2	1,7	3	1,6
Dostluk	16	27,6	25	13,2
Dürüstlük	2	3,4	1	0,5
Öz denetim	6	10,3	32	16,8
Sabır	3	5,2	3	1,6
Saygı	11	19,0	14	7,4
Sevgi	3	5,2	17	8,9
Sorumluluk	9	15,5	53	27,9
Vatanseverlik	4	6,9	27	14,2
Yardıms severlik	3	5,2	16	7,9
Toplam	59	100,0	191	100,0

Tablo 16’da ilkokul 4. sınıf SBDK’de doğrudan en çok yer verilen değer dostluktur. Dostluk değerine doğrudan 16 defa ve %27,6 oranında yer verilmiştir. Dostluk değerinden sonra en fazla saygı değerine 11 defa ve %19 oranında yer verilmiştir. Ders kitabında doğrudan en az yer verilen değer ise adalet (f=2) ve dürüstlük (f=2) değerleridir. Adalet değerinden sonra sırasıyla en az yer verilen kök değerler sabır (f=3), sevgi (f=3) ve vatanseverlik (f=3)’tir.

İlkokul 4. sınıf SBDK’de dolaylı olarak en çok yer verilen değer sorumluluk değeri olup bu değere 53 defa ve %27,9 oranında yer verilmiştir. Sorumluluk değerinden sonra 32 defa ve %16,8 oranında yer verilen öz denetim ve 27 defa %14,2 oranında yer verilen vatanseverlik kök değerleri en çok yer verilen kök değerlerdir. Ders kitabında en az yer verilen dürüstlük değerine 1 defa yer verilirken adalet ve sabır kök değerlerine ise 3’er defa yer verilmiştir.

İlkokul 4. sınıf SBDK’de kök değerlerin ünitelere göre süreklilik arz etme durumu Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17

Kök Değerlerin İlkokul 4. Sınıf SBDK'deki Ünitelere Dağılımına İlişkin Frekanslar

Kök değerler	1.Ünite Birey ve Toplum	2.Ünite Kültür ve Miras	3.Ünite İnsanlar, Yerler ve Çevreler	4.Ünite Bilim, Teknoloji ve Toplum	5.Ünite Üretim, Dağıtım ve Tüketim	6.Ünite Etkin Vatandaşlık	7.Ünite Küresel Bağlantılar
Adalet	2	0	1	0	1	1	0
Dostluk	12	7	0	0	5	8	9
Dürüstlük	0	0	0	1	1	0	1
Öz denetim	15	6	0	2	1	13	1
Sabır	2	0	1	3	0	0	0
Saygı	12	5	0	0	0	0	8
Sevgi	6	8	0	1	0	2	3
Sorumluluk	3	4	4	7	30	13	1
Vatanseverlik	7	17	0	0	0	6	1
Yardımseverlik	6	3	0	0	4	1	4
Toplam	65	50	6	14	42	44	28

Tablo 17'de yalnızca sorumluluk değerinin ilkökul 4.sınıf SBDK'de tüm ünitelerde yer aldığı görülmektedir. İlkokul 4.sınıf SBDK'de sorumluluk değeri dışındaki kök değerlere belli ünitelerde yer verilirken bazı ünitelerde hiç yer verilmediği görülmektedir. Örneğin adalet, dürüstlük ve sabır değerlerine bazı ünitelerde 1 ya da 2 kez yer verilirken bazı ünitelerde hiç yer verilmemiştir. Kök değerlerin ünitelerdeki genel dağılımına baktığımızda kök değerlere sırasıyla en çok 1. ve 2. ünite de en az 3. ünite de yer verilmiştir.

4.5. İlkokul 1, 2, 3. Sınıf Hayat Bilgisi ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler

İlkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki sorular, metinler ve görsellerdeki kök değerlerin genel frekansları ve yüzdelik oranları Tablo 18'de verilmiştir.

Tablo 18

İlkokul 1, 2, 3. Sınıf Hayat Bilgisi ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Kök Değerlerin Frekans ve Yüzde Oranları

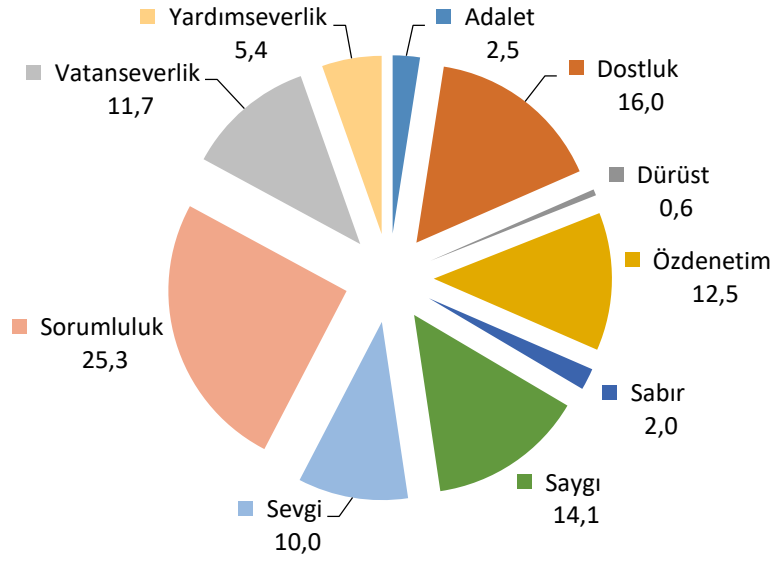
Kök değerler	Soru (f)	Metin (f)	Görsel (f)	Toplam	
				(f)	(%)
Adalet	5	28	3	36	2,5
Dostluk	19	131	77	227	16,0
Dürüstlük	2	5	1	8	0,6
Öz denetim	23	105	50	178	12,5
Sabır	0	26	2	28	2,0
Saygı	35	110	56	201	14,1
Sevgi	7	68	67	142	10,0
Sorumluluk	75	211	73	359	25,3
Vatanseverlik	24	97	45	166	11,7
Yardımseverlik	8	44	26	78	5,4
Toplam	198	825	400	1422	100,0

Tablo 18’de ilkökul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında genel olarak en çok yer alan değer sorumluluk değeri olduğu görülmüştür. Sorumluluk değerine tüm ders kitaplarında toplamda 359 defa ve %25,3 oranında yer verilmiştir. Sorumluluk değerinden sonra en çok yer verilen kök değerler sırasıyla 227 defa ve %16 oranında dostluk değeri, 201 defa ve %14,1 oranında saygı değeri, 178 defa ve %12,5 oranında özdenetim kök değerleridir. Tüm ders kitaplarında genel olarak en az yer verilen değer ise dürüstlük değeridir. Dürüstlük değerine tüm ders kitaplarında 8 defa ve %0,6 oranında yer verilmiştir. Dürüstlük değerinden sonra en az yer verilen kök değerler sırasıyla sabır, adalet ve yardımseverlik kök değerleridir. Sabır değerine genel olarak 28 defa ve %2 oranında, adalet değerine 36 defa ve %2,5 oranında yer verilirken yardımseverlik değerine 78 defa ve %5,4 oranında yer verilmiştir.

İlkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki toplam kök değerlerin yüzdelik oranları Grafik 1’de gösterilmiştir.

Grafik 1

İlkokul 1, 2, 3. Sınıf Hayat Bilgisi ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Kök Değerlerin Yüzdeler Oranları

İlkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki sorularda ve metinlerde en çok yer verilen değer sorumluluk iken görsellerde en çok yer verilen değer dostluktur. Sorumluluk değerine sorularda 75 defa metinlerde ise 211 defa yer verilmiştir. Sorumluluk değerinden sonra sorularda en çok yer verilen kök değerler sırasıyla saygı (f=35), vatandaşlık (f=24) ve özdenetim (f=23) kök değerleridir. Metinlerde sorumluluk değerinden sonra en çok yer verilen kök değerler sırasıyla dostluk (f=131), saygı (f=110) ve özdenetim (f=105) kök değerleridir. Görsellerde dostluk değerine 77 defa yer verilirken dostluk değerinden sonra en çok yer verilen kök değerler sırasıyla sorumluluk (f=73), sevgi (f=67) ve saygı (f=56) kök değerleridir.

İlkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki sorularda sabır değerine hiç yer verilmemiştir. Sorularda sabır değerinden sonra en az yer verilen kök değerler sırasıyla dürüstlük (f=2), adalet (f=5), sevgi (f=7) ve yardımseverlik (f=8) kök değerleridir. Metinlerde en az yer verilen değer dürüstlük değeridir. Dürüstlük değerine metinlerde 5 defa yer verilirken dürüstlük değerinden sonra en az yer verilen kök değerler sırasıyla sabır (f=26), adalet (f=28) ve yardımseverlik (f=44) kök değerleridir. Görsellerde 1 defa yer alan dürüstlük değeri en az verilen değerdir. Sabır değerine ise görsellerde 2 defa, adalet değerine 3 defa yer verilmiştir.

Kök değerlerin doğrudan veya dolaylı verilme durumuna ilişkin frekanslar ve yüzdelik oranlar Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 19

İlkokul 1, 2, 3. Sınıf Hayat Bilgisi ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kök Değerlerin Doğrudan ya da Dolaylı Yer Verilme Sıklığı ve Yüzdelik Oranları

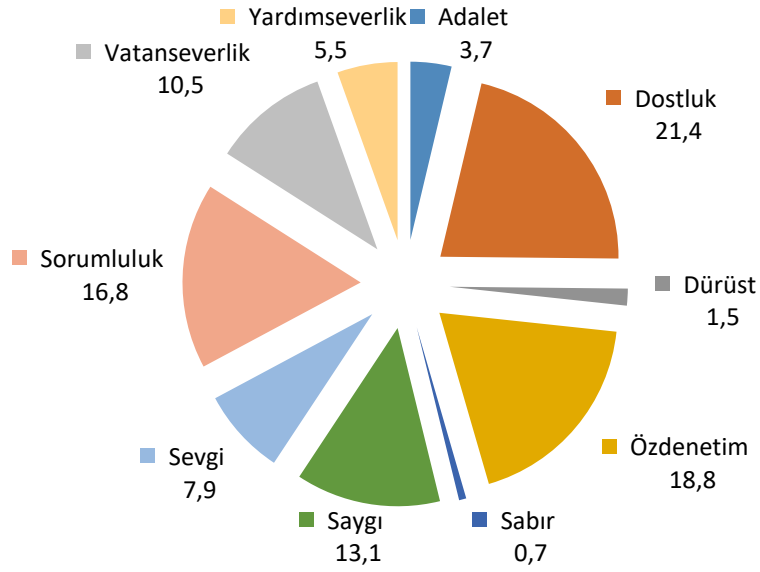
Kök değerler	Doğrudan		Dolaylı	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	18	3,7	18	1,9
Dostluk	98	21,4	129	13,4
Dürüstlük	7	1,5	1	0,1
Öz denetim	86	18,8	92	9,5
Sabır	3	0,7	25	2,6
Saygı	60	13,1	141	14,6
Sevgi	36	7,9	106	11,0
Sorumluluk	77	16,8	282	29,3
Vatanseverlik	48	10,5	118	12,2
Yardıms severlik	25	5,5	53	5,4
Toplam	458	100,0	965	100,0

İlkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında doğrudan en çok yer alan değer dostluk değeridir. Ders kitaplarında dostluk değerine 98 defa ve %21,4 oranında yer verilmiştir. Dostluk değerinden sonra en çok yer verilen kök değerler sırasıyla öz denetim, sorumluluk ve saygı kök değerleridir. Özdenetim değerine 86 defa ve %18,8 oranında, sorumluluk değerine 77 defa ve %16,8 oranında, saygı değerine ise 60 defa ve %13,1 oranında yer verilmiştir. Ders kitaplarında doğrudan en az yer alan değer ise sabır değeridir. Sabır değerine 3 defa ve %0,7 oranında yer verilmiştir. Sabır değerinden sonra sırasıyla en az yer verilen kök değerler 7 defa ve %1,5 oranında yer verilen dürüstlük değeri, 18 defa ve %3,7 oranında yer verilen adalet değeri ve 25 defa %5,5 oranında verilen yardıms severlik değeridir.

İlkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında doğrudan yer verilen kök değerlerin yüzdelik oranları Grafik 2’de gösterilmiştir.

Grafik 2

İlkokul 1, 2, 3. Sınıf Hayat Bilgisi ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Doğrudan Yer Alan Kök Değerlerin Yüzdeler Oranları

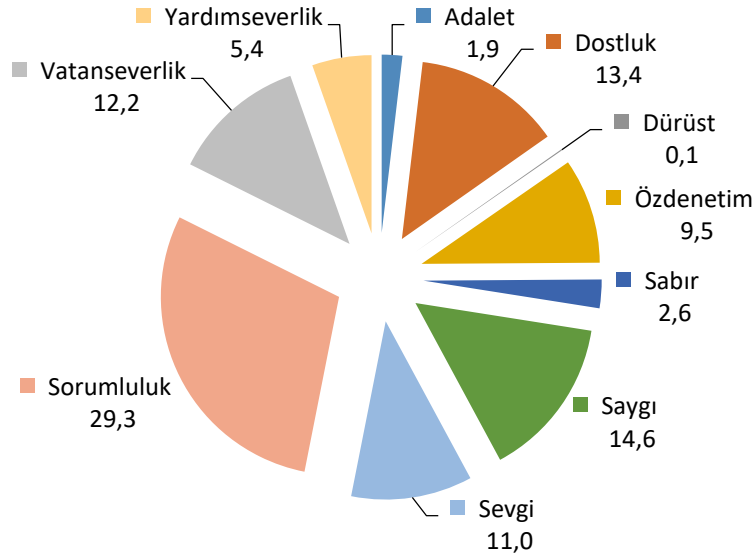

İlkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında dolaylı olarak en çok yer verilen değer sorumluluk değeridir. Sorumluluk değerine dolaylı olarak 282 defa ve %29,3 oranında yer verilmiştir. Sorumluluk değerinden sonra sırasıyla en çok yer verilen kök değerler saygı, dostluk ve vatanserverliktir. Saygı değerine 141 defa ve %14,6 oranında, dostluk değerine 129 defa ve %13,4 oranında, vatanserverlik değerine ise 118 defa ve %12,2 oranında yer verilmiştir. Ders kitaplarında dolaylı olarak en az yer verilen değer dürüstlüktür. Dürüstlük değerine tüm kitaplarda dolaylı olarak 1 defa %0,1 oranında yer verilmiştir. Dürüstlük değerinden sonra dolaylı olarak en az yer verilen kök değerler adalet, sabır ve yardımseverlik kök değerleridir. Adalet değerine 18 defa ve %1,9 oranında, sabır değerine 25 defa ve %2,6 oranında, yardımseverlik değerine ise 53 defa ve %5,4 oranında yer verilmiştir.

İlkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında dolaylı yer verilen kök değerlerin yüzdeler oranları Grafik 3'te gösterilmiştir.

Grafik 3

İlkokul 1, 2, 3. Sınıf Hayat Bilgisi ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Dolaylı Yer Alan Kök Değerlerin Yüzdeler Oranları

4.6. Kök Değerlerin İlkokul 1, 2, 3. Sınıf Hayat Bilgisi ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Bulgular

Bu bölümde kök değerlerin ders kitaplarında yer alma durumları ayrı ayrı incelenerek, üniteler içerisinde süreklilik arz edip etmeme durumuna bakılmış ve ders kitaplarından alınan örneklerle desteklenmiştir. Ders kitaplarında görseller birden fazla değeri yansıttığından seçilen görsel örnekleri de birden fazla değeri içerebilmektedir.

4.6.1. Adalet Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

Adalet değerinin ders kitaplarındaki sorularda, metinlerde ve görsellerde yer alma durumuna ilişkin frekanslar ve yüzdeler oranlar Tablo 20'de gösterilmiştir.

Tablo 20

Adalet Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Frekanslar ve Yüzdeler Oranlar

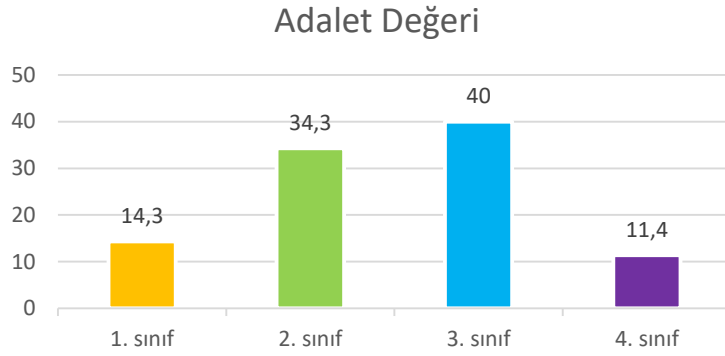
Adalet	Soru (f)	Metin (f)	Görsel (f)	Toplam	
				(f)	(%)
1. sınıf	3	2	0	5	14,3
2. sınıf	2	9	1	12	34,3
3. sınıf	0	13	1	14	40,0
4. sınıf	0	4	1	5	11,4
Toplam	5	28	3	36	100

Tablo 20'yi incelediğimizde adalet değerinin en çok 3. sınıf HBDK'de en az 4. sınıf SBDK'de yer aldığı görülmektedir. 3. sınıf HBDK'de 14 defa ve %40 oranında yer alırken 4. sınıf SBDK'de %11,4 oranında yer almaktadır. Adalet değeri tüm kitaplarda en çok metinlerde yer alırken görsellerde sadece 3 defa yer almaktadır.

Adalet değerinin ilkökul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer almasına dair yüzdeler oranlar Grafik 4'te gösterilmiştir.

Grafik 4

Adalet Değerinin Ders Kitaplarında Yer Almasına İlişkin Yüzdeler Oranlar

İlkokul 1. sınıf HBDK'de adalet değeri ile ilgili örnekler şu şekildedir:

“Her oyunun kuralları vardır. Oyun oynarken kurallara uymalıyız. Arkadaşlarımıza zarar verecek davranışlardan kaçınmalıyız. Arkadaşlarımız arasında ayırım yapmamalıyız, adil davranmalıyız. Kazanan arkadaşlarımızı kutlamalıyız.” (s.45). Metinde oyunlarda ayırım yapılmaması, adil olunması gerektiği ifade edilmektedir. Burada adalet değerine doğrudan yer verildiği görülmektedir.

Adalet değeri ile ilgili bazı tutum ve davranışlar arasında adil olma, eşit davranma ve paylaşma bulunmaktadır. Dolayısıyla adil davranma kavramı adalet değeri ile doğrudan ilişkilendirilebilir.

“Evdeki işleri aile bireylerinden yalnızca birinin yapması adil midir? Neden?” (s.63). Soru ifadesinde ev işlerini sadece bir kişinin yapmasının adil olup olmadığı öğrencilere sorulup, nedeni üzerinde düşündürülmüş ve dolayısıyla adalet değerine benzer şekilde yer verilmiştir.

Adalet değerinin ilkökul 2. sınıf HBDK'de yer alması ile ilgili örnekler şöyledir:

“Sınıf kurallarını birlikte belirlemenin önemi nedir?” (s.22). Soru ifadesinde sınıf kurallarını birlikte belirlemenin demokratik dolayısıyla adaletli bir yaklaşım olduğu öğrencilere hissettirilmeye çalışıldığı söylenebilir.

“Evimizi temizlerken tüm aile bireyleri ile sorumlulukları paylaşmalıyız. Evimizi temiz tutmak için gereken özeni göstermeliyiz.” (s.102). Metindeki bu ifadede ev işlerini aile bireyleri ile paylaşmanın gerektiği öğrencilere anlatılmaya çalışılmıştır. Paylaşma adalet değeri ile ilgili olan tutum ve davranışlar arasında yer almaktadır.

Görsel 1

İlkokul 2. Sınıf HBDK’de Adalet Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 1 (s.42)’de öğrenciler arasında geçen diyalogda oyun oynarken eşit davranmanın gerekliliği üzerinde durulmuştur. Eşit davranma adalet değeri ile ilgili tutum ve davranışlar arasında yer almaktadır.

İlkokul 3. sınıf HBDK’de adalet değeri ile ilgili örnekler şöyledir:

“Arkadaşım Birol ile futbol oynamayı seviyorum. Çünkü Birol oyun kurallarına uyar, adil davranır. O, oyunu kaybedeceğini bilse bile her zaman doğruyu söyler.” (s.20). Metindeki bu ifadede çocuk Birol ile futbol oynamayı sevmesini Birol’un kurallara uymasına ve adil davranmasına bağlamaktadır. Burada Birol karakterini olumlu örnek olarak göstererek adalet değerinin önemi belirtilmiştir.

Görsel 2
İlkokul 3. Sınıf HBDK'de Adalet Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 2 (s.34)'ye baktığımızda öğrencilerin sınıf başkanını seçmek için oy kullandıkları ve demokratik bir şekilde seçilen sınıf başkanının onu seçen öğrencilere teşekkür ettiği görülmektedir. Sınıf başkanının belirlenmesinde seçim yapılması adalet değerini yansıtmaktadır.

Adalet değerinin ilkokul 4. sınıf SBDK'de yer alması şu şekilde örneklendirilebilir:

“Önemli çocuk haklarından biri de eşitlikdir. Çocuklar dili, dini, rengi, cinsiyeti veya soyu nedeniyle ayrımcılığa uğramamalıdır. Duygularını ve düşüncelerini serbestçe ifade edebilmeli, başka çocuklarla bir araya gelebilmelidir. Ayrıca kendi kültürünü yaşama hakkından mahrum bırakılmamalıdır.” (s.156). Metinde çocuk haklarından biri olan eşitliğin önemi üzerinde durulmaktadır. Eşitlik kavramı adalet değeri ile ilgili olan tutum ve davranışlar arasında yer almaktadır.

Görsel 3
İlkokul 4. Sınıf SBDK'de Adalet Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 3 (s.152)'e baktığımızda çocukların elinde yazan pankartlar arasında tüm çocukların eşit olduğu ifadesi görülmekte dolayısıyla görsel aracılığıyla çocuklara adalet değeri hissettirilmektedir.

4.6.2. Dostluk Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

Dostluk değerinin ders kitaplarındaki sorularda, metinlerde ve görsellerde yer alma durumuna ilişkin frekanslar ve yüzdelik oranlar Tablo 21’de gösterilmiştir.

Tablo 21

Dostluk Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Frekanslar ve Yüzdelik Oranlar

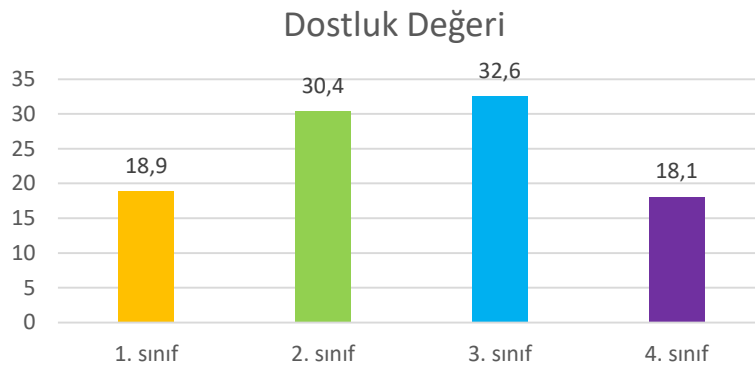
Dostluk	Soru (f)	Metin (f)	Görsel (f)	Toplam	
				(f)	(%)
1. sınıf	3	20	20	43	18,9
2. sınıf	8	35	26	69	30,4
3. sınıf	7	44	23	74	32,6
4. sınıf	1	32	8	41	18,1
Toplam	19	131	77	227	100

Tablo 21’de dostluk değeri en çok 3. sınıf HBDK’de en az 4. sınıf SBDK’de yer almaktadır. 3. sınıf HBDK’de dostluk değerine 74 defa ve %32,6 oranında yer verilirken 4. sınıf SBDK’de 41 defa ve %18,1 oranında yer verilmiştir. Dostluk değerine sorularda ve görsellerde en çok 2. sınıf HBDK’de yer verilirken metinlerde en çok 3. sınıf HBDK’de yer verilmiştir. Genel olarak değer metinler aracılığı ile ders kitabında yer almaktadır.

Dostluk değerinin ilkökul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer almasına dair yüzdelik oranlar Grafik 5’te gösterilmiştir.

Grafik 5

Dostluk Değerinin Ders Kitaplarında Yer Almasına İlişkin Yüzdelik Oranlar

İlkökul 1. sınıf HBDK’de dostluk değeri ile ilgili örnek soru, metin ve görseller şu şekildedir:

“Ülkemize göç etmiş olan bu insanlara yardımcı olmak için neler yapabiliriz? Yazarak anlatalım.”(s.154) soru ifadesinde başka ülkelerden gelen insanlara yardım etmek için öğrencileri düşünmeye sevk ederek yardımlaşmanın

önemi üzerinde durulmaktadır. Dostluk değeri ile ilgili olan tutum ve davranışlar arasında yardımlaşma yer almaktadır.

“Unutmayalım arkadaşlar; iş birliği ve dayanışma aile bireyleri arasındaki bağlılığı güçlendirir. Sevgi ve saygıyı artırır. Ayrıca iş birliği ve dayanışma işlerin kısa sürede bitmesini sağlar.”(s.63). Metinde geçen ifadelerde aile içerisinde iş birliği ile yardımlaşma ve dayanışmanın önemi üzerinde durulmuştur. Yardımlaşma ve dayanışma dostluk değeri ile ilgili tutum ve davranışlar arasında yer almaktadır.

Görsel 4

İlkokul 1. Sınıf HBDK’de Dostluk Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 4 (s.16)’e baktığımızda tekerlekli sandalye kullanan arkadaşına yardım eden bir öğrenci ve tekerlekli sandalye kullanan öğrenciyi de dâhil ederek top oynayan öğrenci grubunu görüyoruz. Burada çocukların tekerlekli sandalye kullanan arkadaşlarını dışlamamaları aksine ona yardım ederek birlikte oyun oynamaları yardımlaşma ve dayanışma örneğidir. Dolayısıyla da dostluk değerini yansıtmaktadır.

Dostluk değerinin ilkokul 2. sınıf HBDK’de yer alması ile ilgili örnekler şu şekildedir:

“Çevrenizde kimlere, hangi konularda yardım ediyorsunuz?”(s.75) soru ifadesinde yardım etme, yardımlaşma ile ilgili öğrenciler düşünmeye sevk ediliyor. Yardımlaşma dostluk değerini yansıtmaktadır.

“Her birey farklı özelliklere ve yeteneklere sahiptir. Bireysel farklılıkları doğal karşılamalıyız ve bunlara saygı duymalıyız. Her türlü farklılığa karşı anlayışlı olmalıyız. Böylece hepimiz daha mutlu oluruz.”(s.17). Metinde geçen ifadelerde bireysel farklılıklara saygı duyulması ve farklılıklara karşı anlayışlı olunması gerektiğinden bahsetmiş ve bu şekilde daha mutlu olunacağı ifade edilmiştir. Anlayışlı olmak dostluk değeri ile ilgili tutum ve davranışlar arasında yer almaktadır.

Görsel 5
İlkokul 2. Sınıf HBKD'de Dostluk Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 5 (s.76)'te resmedilen iki çocuk arasındaki diyalogda odasını yerleştirmesi için kuzenine yardım etmek isteyen bir çocuk ve bu durumdan hoşnut görünen ve kendini şanslı hisseden başka bir çocuk bulunmaktadır. Yardımlaşmanın önemi üzerinde durulan görselde yardım karşısında nasıl hissedildiğinin önemini anlatmaya çalıştığı söylenebilir. Yardımlaşma dostluk değeri ile ilgili davranışlar arasında yer alır.

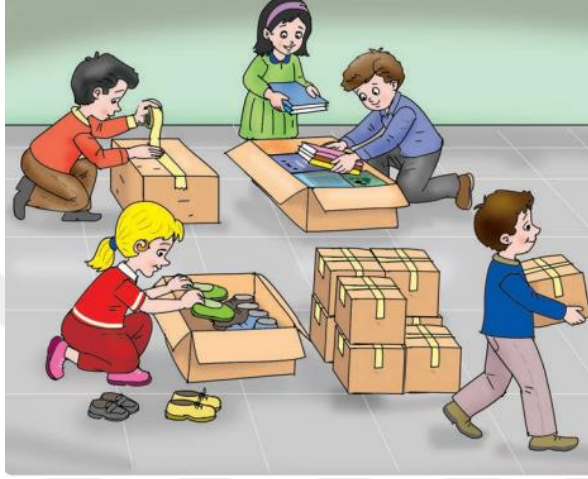
İlkokul 3. sınıf kitaplarında dostluk değerine yer verilmesi ile ilgili örnekler şöyledir:

“Millî birlik ve beraberlik bizlere neler kazandırır? Söyleyiniz.” (s.171). Soru ifadesi “Millî Birlik ve Beraberlik” başlıklı metnin sonunda yer almaktadır. Metnin içeriğinde ise şu ifade yer almaktadır: *“İnsanlar topluluk halinde yaşarlar. Türk milletini oluşturan bireylerin farklı fikirleri, inançları ve yaşayışları olabilir. Ancak milletimizin çıkarları söz konusu olduğunda hep birlikte davranırız. Her türlü tehlikeye karşı bir oluruz. Mutlu günlerimizde birlikte sevinir, zor günlerimizde birlikte üzülürüz. Millî birlik ve beraberliğimiz dayanışma, yardımlaşma, barış, dostluk, sevgi ve saygı gibi kök değerlerle sağlanır.”* (s.170). Soru ifadesinde millî birlik ve beraberliğin bize neler kazandıracığı yönünde öğrenciler düşünmeye sevk edilmiştir. Metinde geçen ifadeden yola çıkarak millî birlik ve beraberliğin dostluk değerini ve dostluk değeri ile ilgili tutum ve davranışları içerdiği söylenebilir. Hem soru ifadesinde hem de metinde geçen ifadede dostluk değerinin önemi vurgulanmaktadır.

“Atatürk, ileri görüşlü ve zeki bir liderdi. Ancak karar alırken arkadaşları ile tartışır, onların görüşlerini dinler ve farklı görüşlere değer verirdi. Yapılacak çalışmalarda iş birliğine de önem verirdi.” (s.178). Mustafa Kemal Atatürk'ün

kişisel özelliklerinin anlatıldığı bu ifadeye Atatürk'ün ileri görüşlü ve zeki bir lider olmasına rağmen karar alırken arkadaşlarına danıştığı, onların görüşlerine değer verdiği ve yapılacak çalışmalarda işbirliğine önem verdiği vurgulanmaktadır. Metinde geçen ifadeye Atatürk'ün arkadaşları ile olan ilişkisi ve iş birliğine önem vermesi ile dostluk değerinin önemi olumlu örnek yoluyla öğrencilere aktarılmaktadır.

Görsel 6
İlkokul 3. Sınıf HBDK'de Dostluk Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 6 (s.173)'da ihtiyacı olan diğer çocuklar için yardım projesi yaparak kitap, kıyafet, kırtasiye gibi eşyaları hazırlayan öğrenciler görülmektedir. Yardım faaliyetleri yapmak öğrencilerde yardımlaşma davranışını kazandırır ve dolayısıyla dostluk değeri ile yakından ilgilidir.

Dostluk değerinin ilkokul 4. sınıf SBDK'de yer alması ile ilgili soru, metin ve görsel örnekleri şunlardır:

“Kardeş okul uygulaması öğrencilerde hangi kök değerlerin ve becerilerin gelişmesine yardımcı olabilir? Neden?” soru ifadesi şu paragrafın sonunda yer almaktadır: “Ziyaretimiz sırasında kardeşlerimizle tanışmanın mutluluğunu yaşadık. Hediyelerimizi verip hep birlikte çeşitli oyunlar oynadık. Bizlere ikram edilen lezzetli yiyecekleri büyük bir keyifle yedik. Okulumuzun bülteninde yayımlamak üzere birçok fotoğraf çektik. Kardeş okulumuzdan dostluk ve dayanışma duygularımızın daha da güçlendiğini hissederek ayrıldık. Kardeşlerimizle vedalaşırken onları da kendi okulumuza davet ettik.” (s.165). Paragrafta kardeş okula giden bir grup öğrencinin duygu ve düşünceleri yer almaktadır. Çocukların birbirleri ile paylaşımları ile dostluk ve dayanışma duygularının güçlendiğinden bahsetmektedir. Ardından gelen soruda

ise kardeş okul uygulamasının öğrencilerde hangi değer ve becerilerin geliştirmesine yardımcı olduğu sorularak metinde de geçen dostluk değerine dikkat çekilmektedir.

“Başkenti Bakü olan Azerbaycan, doğu sınırimızdaki Nahcivan Özerk Cumhuriyeti nedeniyle komşumuz durumundadır. Azerbaycan ile aramızda tarihten gelen güçlü bağlar vardır. Azerbaycan ile Türkiye kendilerini “iki devlet bir millet” olarak ifade eden kardeş ülkelerdir. Atatürk bu kardeşliği “Azerbaycan’ın sevinci bizim sevincimiz, kederi bizim kederimizdir.” sözü ile dile getirmiştir.”(s.183). Metinde geçen bu ifadede Azerbaycan ile Türkiye arasındaki yardımlaşma, dayanışma, kardeşlik bağları ve paylaşımlar ifade edilerek bu paylaşımlar Atatürk’ün sözleri ile desteklenmiş ve ülkeler arasındaki dostluk bağından bahsedilmeye çalışılmıştır.

Görsel 7

İlkokul 4. Sınıf SBDK’de Dostluk Değeri ile İlgili Görsel

İlkokul 4. sınıf SBDK’deki Sorumluluk Üstleniyorum adlı konuda yer alan yukarıdaki görsel aşağıdaki ifadeleri desteklemektedir: *“Hayvan besleme konusundaki tartışmalarımız geçtiğimiz yaz tatilinde annemi ve babamı ikna etmemle sona erdi. Kardeşimin de isteğiyle göğsünde hafif beyazlığı olan, mavi renkli, güzel bir muhabbet kuşu edindik. Maviş adını verdiğimiz bu sevimli kuş ile kısa sürede dostluk kurduk. Kardeşim ve ben oyun zamanımızı artık Maviş’le oynayarak ve ona bazı basit kelimeleri öğretmeye çalışarak geçiriyoruz. Maviş’in omzumıza konup evin içinde bizimle birlikte dolaşmasından çok hoşlanıyoruz.”(s.159). Metinde çocukların kuş ile kurdukları dostluktan bahsederek görselde çocuklar ile kuşun fotoğrafına yer verilmiş ve dostluk değerine dikkat çekilmiştir.*

4.6.3. Dürüstlük Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

Dürüstlük değerinin ilkökul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler kitaplarında sorularda, metinlerde ve görsellerde yer alma durumuna ilişkin sayısal veriler Tablo 22’de gösterilmiştir.

Tablo 22

Dürüstlük Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Frekanslar ve Yüzdeler

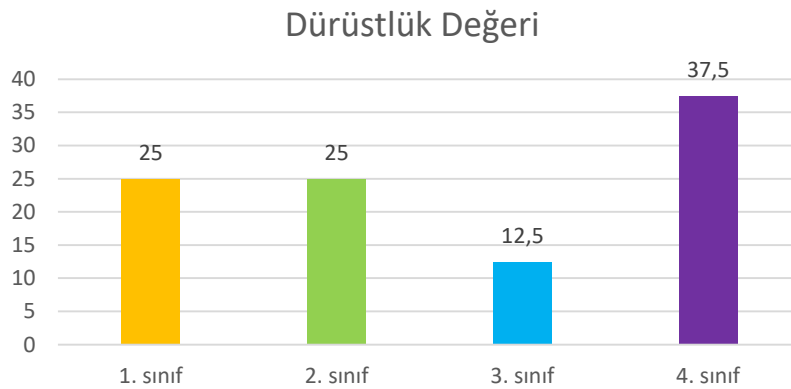
Öz denetim	Soru (f)	Metin (f)	Görsel (f)	Toplam	
				(f)	(%)
1. sınıf	2	0	0	2	25
2. sınıf	0	1	1	2	25
3. sınıf	0	1	0	1	12,5
4. sınıf	0	3	0	3	37,5
Toplam	2	5	1	8	100

Tablo 22’yi incelediğimizde dürüstlük değerine ders kitaplarında çok az yer verildiğini görüyoruz. Dürüstlük değerine 3. sınıf HBDK’de 1 defa, 1 ve 2. sınıf HBDK’lerinde ise ikişer defa yer verilirken 4. sınıf SBDK’de 3 defa yer verilmiştir. Genel olarak ders kitaplarında metinlerde yer verildiği görülmektedir.

Dürüstlük değerinin ilkökul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer almasına dair yüzdeler Grafik 6’da gösterilmiştir.

Grafik 6

Dürüstlük Değerinin Ders Kitaplarında Yer Almasına İlişkin Yüzdeler

İlkökul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında dürüstlük değerine yer verilmesi ile ilgili örnekler şöyledir:

İlkökul 1. sınıf HBDK’de geçen “*Aile birliğini sağlayan ve aile bireylerinin birbirine olan güvenlerini pekiştiren kavramların yazılı olduğu kartları yeşile*

boyayalım” (s.81) ifadesinde aile bireylerinin birbirlerine güven duyması dürüstlük değeri ile ilgili tutum ve davranışlar arasında yer almaktadır.

“Kâzım Karabekir Paşa, anne babaları Erzurum ve Erzincan bölgelerinde öldürülen iki bin kadar yetim Türk çocuğunu evlat edinmişti. Bunlar, 4-14 yaş arasında çocuklardı. Kâzım Karabekir, çocukları özellikle birer sanat ve meslek sahibi olacak şekilde yetiştiriyordu. Bunlardan bazıları gayet iyi marangozluk öğrenmişti. Güzel resim çizmeyi, çocukça fakat sanatkârca oymalar yapmayı biliyorlardı.

(...)Çocuklarda en çok göze çarpan şey dürüstlük, doğru sözlülüktü. Bu özellikleri öğütlerle değil içinde yaşadıkları çevreden, havadan almaktaydılar.”

İlkokul 4. sınıf SBDK’de geçen bu cümlelerde Kazım Karabekir Paşa’nın evlat edindiği çocukların en önemli özelliklerinin dürüstlük ve doğru sözlülük olduğu ifade edilmektedir. Metinde dürüstlük değerine verilen önem göze çarpılmaktadır.

4.6.4. Öz Denetim Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

İlkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında öz denetim değerinin sorularda, metinlerde ve görsellerde yer alması ile ilgili frekanslar ve yüzdelik oranlar Tablo 23’te gösterilmiştir.

Tablo 23

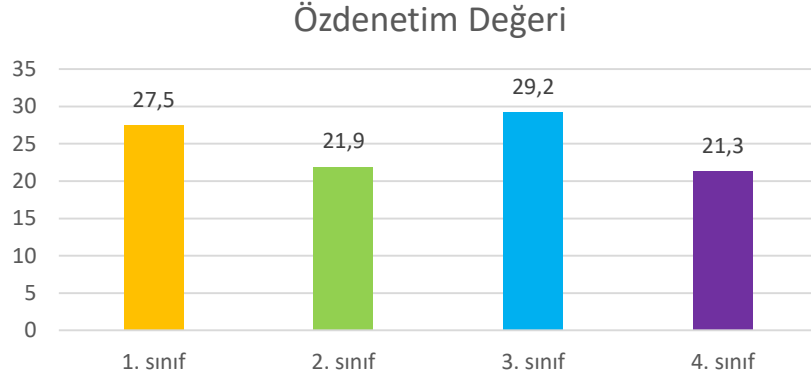
Öz Denetim Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Frekanslar ve Yüzdelik Oranlar

Öz denetim	Soru (f)	Metin (f)	Görsel (f)	Toplam	
				(f)	(%)
1. sınıf	9	23	17	49	27,5
2. sınıf	6	19	14	39	21,9
3. sınıf	3	33	16	52	29,2
4. sınıf	5	30	3	38	21,3
Toplam	23	105	40	178	100,0

Tablo 23’ü incelediğimizde öz denetim değerine tüm sınıflarda birbirine yakın sayıda yer verildiği gözlemlenmektedir. Öz denetim değerine en çok ilkokul 3. sınıf HBKD’de 52 defa ve %29,2 oranında yer verilirken en az ilkokul 4. sınıf SBDK’de 38 defa ve %21,3 oranında yer verilmiştir. Öz denetim değerine en çok metinlerde (105) en az sorularda (23) yer verilmiştir.

Öz denetim değerinin ilkökul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer almasına dair yüzdeler Grafik 7’de gösterilmiştir.

Grafik 7
Özdenetim Değerinin Ders Kitaplarında Yer Almasına İlişkin Yüzdeler

Öz denetim değerinin ilkökul 1. sınıf HBDK’de yer alması ile ilgili örnekler şöyledir:

“Okul tuvaletini kullanırken nelere dikkat ediyorsunuz?”(s.30) soru ifadesinde okul tuvaletini nasıl kullandığı ile ilgili davranışlarını sorgulamaktadır. Öz denetim ile ilgili tutum ve davranışlar arasında davranışlarını kontrol etme yer almaktadır. Bu soru ifadesi de okul tuvaletini kullanırken davranışlarını kontrol etmesini destekler niteliktedir. Dolayısıyla öz denetim ile ilgilidir.

“Emre’yi okul çıkışında babası alıyordu. Emre, babasıyla daha önceden kararlaştırdıkları yerde uzun süre bekledi. Babası bir türlü gelmedi. Emre, müdür yardımcısının odasına gitti. Babasının kendisini almaya gelmediğini söyledi. Müdür yardımcısı, babasının telefon numarasını bilip bilmediğini sordu.”(s.66). Metinde Emre’nin okul çıkışında kendisini almak için babasının gelmemesi durumunda sakinliğini koruyarak ve kendine güvenerek müdür yardımcısının odasına gitmesi ve ondan yardım istemesi anlatılmaktadır. Öz güven sahibi olmak öz denetim değeri ile ilgili tutum ve davranışlar arasında yer almaktadır.

Görsel 8 (s.41)'i incelediğimizde kendisine isim takılmasından hoşlanmayan ve bunu açık bir şekilde dile getiren bir çocuk ve bu davranışından dolayı özür dileyen başka bir çocuk resmi bulunmaktadır. Öz denetim ile ilgili tutum ve davranışların arasında gerektiğinde özür dileme davranışı bulunmaktadır. Görselde de çocuğun bu davranışı sergilediği resmedilerek öz denetim değerine vurgu yapılmıştır.

Öz denetim değeri ilkokul 2. sınıf HBDK'de soru, metin ve görsellerde yer alması ile ilgili örnekler şöyledir:

“İyi bir dinleyici olmak için neler yapmalısınız? Anlatınız.” soru ifadesinde öğrencilerin iyi bir dinleyici olmak için yapması gereken davranışları sorgulamaktadır. Bu sorudan hemen önce verilen metinde geçen cümleler şu şekildedir: *“İyi bir dinleyici olmak için konuşmacının sözünü kesmemeliyiz. Konuşmacıyı ve onun konuştuklarını önemsemeliyiz. Dinlerken konuşmacının yüzüne bakmalıyız, başka şeylerle ilgilenmemeliyiz. Öğretmenimiz ders anlatırken onu dinlemeliyiz. Sormak istediklerimiz için öğretmenimizin konuşmasının bitmesini beklemeliyiz.”*(s.40). Sorunun cevabı niteliğini taşıyan metinde iyi bir dinleyici olmanın gerektirdiği davranışlarla ilgili öğrencilere bilgi verilmektedir. Soru ifadesinde ve metinde geçen ifadeler davranışlarını kontrol etme tutumu ile ilgilidir. Dolayısıyla burada öz denetim değeri öğrencilere hissettirmeye çalışılmıştır.

“Plansız ve düzensiz olursak çeşitli sorunlarla karşılaşabiliriz. Akşamları erken yatmazsak sabah kalkmakta zorlanabiliriz. Bu tür sorunlarla karşılaşmamak için günlük planımıza uymalıyız.”(s.79). Metinde geçen bu paragrafta bazı davranışlarımızın sonucunda neler olabileceği hakkında öğrencilere bilgi

verilmektedir. Öz denetim değeri ile ilgili tutum ve davranışlar arasında davranışlarının sorumluluğunu üstlenme ifadesi yer almaktadır.

Görsel 9

İlkokul 2. Sınıf HBDK'de Öz Denetim Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 9 (s.37)'a baktığımızda arkadaşını yere düşüren bir öğrencinin yaptığı davranış karşısında özür dilemesi ve başkasının sırasını almak isteyen bir öğrencinin yaptığı hatayı anlayarak sıraya geçmesi gerektiğini ifade etmesi resmedilmektedir. Özür dileyen öğrenci öz denetim değeri ile ilgili tutum ve davranışlardan gerektiğinde özür dileme ile ilgili, hatasını anlayarak sıraya geçmesi gerektiğini ifade eden öğrenci ise davranışlarının sorumluluğunu üstlenme ile ilgili davranış sergilemektedir. Dolayısıyla her iki öğrenci de öz denetim değerine uygun davranışlar sergilemektedir.

İlkokul 3. sınıf HBDK'de öz denetim değeri ile ilgili soru, metin ve görsel örnekleri şu şekildedir:

“Güvenliğinizi tehdit edebilecek bir durumla karşılaştığınızda neler yapmalısınız? Anlatınız.” (s.135) soru ifadesinde öğrencilerin bir sorun karşısında hangi davranışları yapması gerektiği sorgulanmaktadır. Öğrencilere sorulan bu soruda öz denetim değerine dikkat çekilmeye çalışılmaktadır.

“Okulunuzda, sınıfınızda veya mahallenizdeki arkadaşlarınız arasında sizi rahatsız edenler olabilir. Bu kişiler sizi korkutarak istediklerini yaptırmaya

çalışırlar. Böyle bir durumda sessiz kalmamalısınız. Aile büyüklerinize ve öğretmeninize durumu anlatmalısınız. Onlar sizi dinleyerek size yardımcı olacaklardır.”(s.134).Metinde geçen bu ifadelerde öğrencilere onları korkutarak istediklerini yaptırmak isteyen kişiler karşısında korkmayarak ve kendine güvenerek büyüklerine anlatmaları gerektiği ifade edilmektedir. Öz güven sahibi olma, öz denetim değeri ile ilgili tutum ve davranışlar arasında yer alır.

Görsel 10

İlkokul 3. Sınıf HBDK'de Öz Denetim Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 10(s.131)'da öğrencinin kendisini çikolata ile kandırmaya çalışan birine kendine güvenerek verdiği cevap resmedilmektedir. Öğrencilere görsel ile böyle bir durumda kendine güvenmeleri ve büyüklerine şikâyet etmekten ya da edeceğini söylemekten korkmamaları gerektiği mesajı verilmektedir. Dolayısıyla görselde öz denetim değeri yansıtılmaya çalışılmaktadır.

Öz denetim değerinin 4. sınıf SBDK'de yer alması ile ilgili örnekler şu şekildedir:

“Okulunuzda hangi sorumlulukları üstleniyorsunuz? Bu sorumlulukları yerine getirebilmek için neler yapıyorsunuz?” (s.160) soru ifadesinde öğrencileri sorumluluklarını üstlenmeleri ile ilgili düşünmeye yöneltmektedir. Davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz denetim değeri ile ilgili tutum ve davranışlar arasında yer alır.

“Öğrenciler okullarında çeşitli amaçlarla topluluklar kurar; ilgi, istek ve yeteneklerine uygun gördükleri topluluğun etkinliklerine katılırlar. Etkinlikler sırasında demokratik hayatın gereklerini yaparak ve yaşayarak öğrenirler. Başarma,

kendine güven, yeni dostluklar kurma ve kabul görme duygularını tadarlar. Sorumluluk üstlenmeyi davranış hâline getirerek toplumsal hayata daha özgür ve etkin bireyler olarak katılırlar.”(s.163). Metinde öğrencilerin oluşturdukları toplulukların başarma, kendine güven, dostluklar kurma, kabul görme gibi duyguları tatmalarına, sorumluluk üstlenmeyi davranış haline getirmeye katkı sağlayacağı ifade edilmiştir. Dolayısıyla metinde öz denetim değeri öğrencilere aktarılmaya çalışılmıştır.

Görsel 11

İlkokul 4. Sınıf SBDK’de Öz Denetim ile İlgili Görsel

Görsel 11 (s.158)’i incelediğimizde sabah uyanamayan ve servisi kaçıran bir öğrenci görülmektedir. Görsel üstündeki metin ile desteklenmekte ve metinde öğrenci davranışının sorumluluğunu üstlenerek öğretmeninden özür dilediğini ifade etmektedir. Davranışının sorumluluğunu üstlenme, gerektiğinde özür dileme öz denetim ile ilgili tutum ve davranışlar arasında yer almaktadır.

4.6.5. Sabır Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

İlkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında sorularda, metinlerde ve görsellerde sabır değerinin yer alması ile ilgili frekanslar ve yüzdelik oranlar Tablo 24’te gösterilmiştir.

Tablo 24

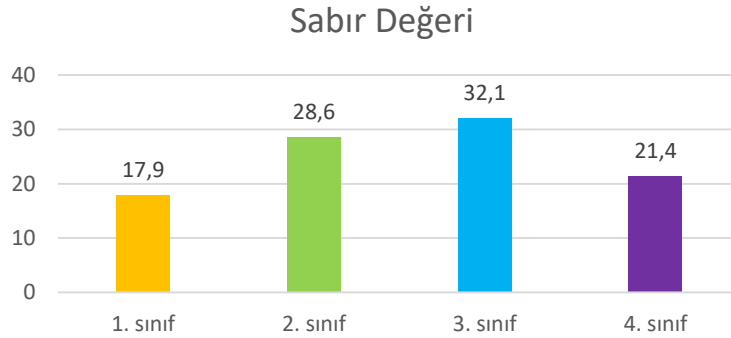
Sabır Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Frekanslar ve Yüzdeler Oranlar

Sabır	Soru (f)	Metin (f)	Görsel (f)	Toplam	
				(f)	(%)
1. sınıf	0	5	0	5	17,9
2. sınıf	0	7	1	8	28,6
3. sınıf	0	8	1	9	32,1
4. sınıf	0	6	0	6	21,4
Toplam	0	26	2	28	100,0

Tablo 24'ü incelediğimizde ilkökul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında genel olarak çok az yer verildiğini görüyoruz. Ders kitaplarında sabır değerine en çok 3. sınıfta 9 defa %32,1 oranında, en az 1. sınıfta 5 defa %17,9 oranında yer verilmiştir. Tüm kitaplarda metinlerde toplamda 26 defa yer verilirken görsellerde 2 defa yer verilmiş, sorularda ise hiç yer verilmemiştir.

Sabır değerinin ilkökul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer almasına dair yüzdeler oranlar Grafik 8'de gösterilmiştir.

Grafik 8

Sabır Değerinin Ders Kitaplarında Yer Almasına İlişkin Yüzdeler Oranlar

İlkökul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında sabır değerinin yer alması ile ilgili örnekler şu şekildedir:

“Unutmayalım, önce ihtiyaçlarımız karşılanmalıdır. İstedığımız şeyi ailemiz hemen alamayabilir. Sabırlı olmalıyız.” (s.77). İlkökul 1. sınıf HBDK'deki “İhtiyaç ve İsteklerimiz” adlı metinde geçen sabırlı olmalıyız cümlesi sabır değerini doğrudan öğrencilere yansıtmaktadır.

“Otobüs, dolmuş gibi toplu taşıma araçlarına binmek için durakta sıraya girerek beklemeliyiz. Araçların ön kapısından sıra ile binmeliyiz ve arka kapısından inmeliyiz. İnmek için taşıtın tam olarak durduğundan emin olmalıyız. Araç içinde yüksek sesle konuşarak sürücüyü ve yolcuları rahatsız etmemeliyiz. Taşıt

pencerelerinden elimizi, kolumuzu uzatmamalıyız. Taşıtları temiz kullanmalıyız.”(s.127). İlkokul 2. sınıf HBDK’deki metinde geçen bu paragrafta toplu taşıma araçlarına binmek için sıraya girerek beklenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Sabır ile ilgili tutum ve davranışlar arasında beklemeyi bilme ifadesi yer almaktadır. Dolayısıyla sıraya girme, bekleme davranışları sabır değeri ile ilgilidir.

“Mustafa Kemal, çok küçük yaşlarda babasını kaybetmişti. Ancak o zorluklara rağmen eğitimine devam etti. Kurmay subay olarak orduya katılmıştı. Atatürk’ün zorluklar karşısında pes etmeyen biri olduğunu görüyoruz.”(s.176). İlkokul 3. sınıf HBDK’deki bir metinde geçen bu paragrafta Atatürk’ün zorluklar karşısında pes etmeyen biri olduğu ifade edilmiştir. Zorluklar karşısında pes etmemek azimli olmaktır. Azimli olmak sabır değeri ile ilgili tutum ve davranışlar arasında yer alır.

Görsel 82

İlkokul 3. Sınıf HBDK’de Sabır Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 12 (s.22)’ye baktığımızda kantinin önünde sıraya giren öğrenciler ve sıraya girmeyen bir arkadaşını uyan bir öğrenci resmedilmiştir. Sıraya girme davranışı beklemeyi bilme, tahammül etme tutum ve davranışları ile dolayısıyla sabır değeri ile ilgilidir.

“O resmi bitirmek için sabaha kadar uğraşmıştım. Henüz 7 yaşındaydım. Annem “Boş ver kızım, yat artık, önemli değil. Bitmezse bitmez, yarışmaya da katılmazsın.” diyordu. Resim ertesi gün uluslararası yarışmaya yetişti ve 245 bin resim arasından ikinci seçildi.”(s.21). İlkokul 4. sınıf SBDK’deki bir metinde geçen bu ifadelerde öğrencinin yarışmaya yetişmesi gereken bir resmi yapmak için sabaha kadar uğraştığını ve sonunda uluslararası yarışmada ikinci olduğunu anlatmaktadır.

Öğrenci azimli olarak yarışmayı kazandığını ifade ederek olumlu örnek durumundadır. Azimli olmak sabır değeri ile ilgili tutum ve davranışlardır.

“*Lambanın gelişimine katkıda bulunmuş en önemli isim Thomas Edison (Tamis Edison) oldu. Edison defalarca başarısızlığa uğramasına rağmen denemelerinden vazgeçmedi. Bu sabırlı çalışmalarının sonunda da karbon teli kullandığı, uzun süre yanan, yüksek verimli lambayı üretti.*”(s.104). İlkokul 4. sınıf SBKD’deki başka bir metinde Thomas Edison’un yine sabır ve azimle başarısını anlatan bu ifadeler sabır değerini öğrencilere olumlu örnek yoluyla yansıtmaktadır.

4.6.6. Saygı Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

Saygı değerinin ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumu ile ilgili frekanslar ve yüzdeler Tablo 25’te gösterilmiştir.

Tablo 25

Saygı Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Frekanslar ve Yüzdeler

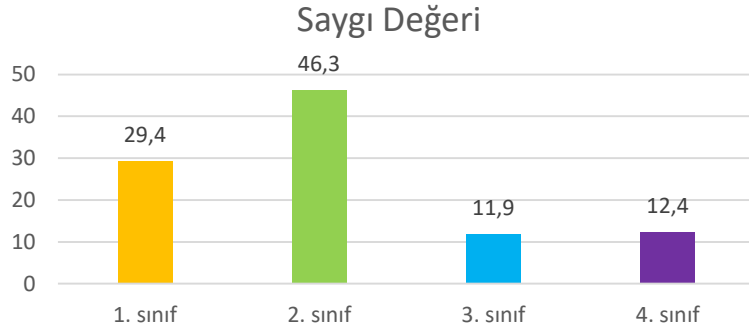
Saygı	Soru (f)	Metin (f)	Görsel (f)	Toplam	
				(f)	(%)
1. sınıf	9	31	19	59	29,4
2. sınıf	22	43	28	93	46,3
3. sınıf	0	18	6	24	11,9
4. sınıf	4	18	3	25	12,4
Toplam	35	110	56	201	100,0

Tablo 25’i incelediğimizde saygı değerine en çok ilkokul 2. sınıf HBKD’de yer verildiğini görüyoruz. İlkokul 2. sınıf HBKD’de saygı değerine 93 defa ve %46,3 oranında yer verilmiştir. En az ise ilkokul 3. sınıf HBKD’de yer verilmiştir. İlkokul 3. sınıf HBKD’de saygı değerine 24 defa ve %11,9 oranında yer verilmiştir. Saygı değerine ders kitaplarında en çok metinlerde yer verilirken en az sorularda yer verilmiştir.

Saygı değerinin ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer almasına dair yüzdeler Grafik 9’da gösterilmiştir.

Grafik 9

Saygı Değerinin Ders Kitaplarında Yer Almasına İlişkin Yüzdeler Oranlar

İlkokul 1. sınıf HBDK’de saygı değerine yer verilme örnekleri şu şekildedir:

“Okula gelirken ve okuldan eve dönerken karşılaştığınız kişilere nasıl davranıyorsunuz?” (s.19) soru ifadesinde öğrencinin yolda karşılaştığı kişilere karşı davranışları sorgulanmaktadır. Saygı ifadesi ile ilgili tutum ve davranışlar arasında alçakgönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme, muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme vb. ifadeler yer almaktadır. Sorunun cevabından beklenen saygılı davranışlar olması sebebi ile öğrencilere saygı değeri hissettirilmeye çalışılmıştır.

“Bayrağımız, ulusumuzun bağımsızlığını simgeler. Bağımsız olan ulusların bayrağı ve marşları vardır. Bayrağımızı ve İstiklâl Marşımızı sever ve bunlara saygı gösteririz.” (s.26). Bayrak Töreni adlı metinde geçen bu cümlelerde Bayrağımıza ve İstiklâl Marşımıza duyulan saygı ifade edilmektedir. Dolayısıyla saygı değeri öğrencilere doğrudan aktarılmaya çalışılmıştır.

Görsel 13

İlkokul 1. Sınıf HBDK’de Saygı Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 13 (s.69)'e baktığımızda aile büyüklerinden isteklerini saygılı ve nazik bir şekilde ifade eden çocuklar görülmektedir. Öğrenciler görsel aracılığıyla aile büyüklerine karşı saygılı davranması gerektiğini fark eder.

İlkokul 2. sınıf HBDK'de yer alan saygı değerinin örnekleri şu şekildedir:

“İstiklâl Marşımızın okunduğunu duyduğunuzda ne yaparsınız?”(s.157) soru ifadesinde öğrencilerden saygı durumunda buldukları ve İstiklal Marşımıza saygı duydukları cevabı aranmaktadır.

“Duyularımızı, ihtiyaçlarımızı ve isteklerimizi belirtirken nezaket sözcüklerini kullanmalıyız. Çevremizdekilerle iletişim kurarken kaba ve kırıcı sözlerden kaçınmalıyız. Kendimizi karşıımızdakiinin yerine koyarak onun da duygularını anlamaya çalışmalıyız. Böylece empati kurarak sorunlarımızı daha kolay çözmüş oluruz.” (s.37). Metinde geçen bu cümlelerde kendini başkalarının yerine koyarak karşıımızdaki kişiyi anlama ve empati kurarak sorunları çözmeye çalışma becerileri kazandırılmaya çalışılmaktadır. Başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma saygı değeri ile ilgili tutum ve davranışlar arasında yer almaktadır. Metinde geçen bu cümlelerde dolayısıyla saygı değeri ile ilgili ifadelerdir.

Görsel 14

İlkokul 2. Sınıf HBDK'de Saygı Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 14 (s.17)'te yürüme engelli arkadaşları ile basketbol oynayan ve işitme cihazı kullanan arkadaşları ile futbol oynayan öğrenciler resmedilmektedir. Ders kitabında görselin hemen altında şu ifadeler yer verilmiştir: *“Her birey farklı özelliklere ve yeteneklere sahiptir. Bireysel farklılıkları doğal karşılamalıyız ve bunlara saygı duymalıyız.”* Görsel 15'te de bu cümleleri destekler nitelikte bireysel farklılıklara saygı duyan öğrenciler resmedilmiştir.

Saygı değerinin ilkökul 3. sınıf HBDK'ında yer alma durumu ile ilgili örnekler:

“Tuba, benim için çok özel bir arkadaştır. Çünkü o herkesi olduğu gibi kabul eder ve çok yardımseverdir. Ayrıca bireysel farklılıklara saygı duyar. Tuba, bu özelliklerinden dolayı herkes tarafından sevilir.”(s.22). Metinde geçen bu ifadelerde Tuba'nın herkesi olduğu gibi kabul eden, yardımsever ve bireysel farklılıklara saygı duyan biri olması sebebi ile herkes tarafından sevildiği anlatılıyor. Çocuklar çoğunlukla herkes tarafından sevilme ister ve davranışlarını bu yönde geliştirebilirler. Tuba da bireysel farklılıklara saygı duyan olumlu bir örnek modelidir.

Görsel 95

İlkokul 3. Sınıf HBDK'de Saygı Değeri ile İlgili Görsel

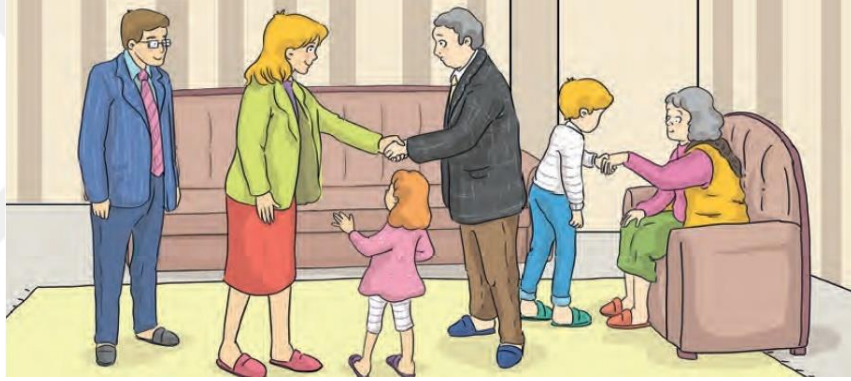
Görsel 15 (s.18)'te kantin sırasına giren öğrenciler resmedilmiştir. Öğrencilerin birbirlerini itmeden sıraya girerek kantinden alışveriş yapmaları birbirlerine saygı duyduklarının göstergesi olabilir. Ayrıca kantinden simit alan öğrencinin teşekkür etmesi kantinde çalışan görevliye saygı göstergesidir.

İlkokul 4. sınıf SBDK'de saygı değerinin soru, metin ve görsellerle örnekleri şu şekildedir:

“Farklılıklara saygı gösterilmez ise bunun sonuçları neler olabilir?”(s.29). İlkokul 4. sınıf SBDK’de geçen bu soruda öğrencilere farklılıklara saygı gösterilmemesi sonucunda olabilecek olumsuz sonuçlar düşündürülmeye çalışılmıştır. Soruda saygı değerinin neden gerekli olduğunun farkındalığı oluşturulmaktadır.

“Çevremizde babasını kaybetmiş çocuklar var. Onlar, yolda babasının elinden tutmuş bir çocuk gördüklerinde babalarını hatırlayıp hüznülenebilirler. Böyle durumlarla karşılaştığımda ben de empati kurup kendimi onların yerine koyuyor ve çok üzülüyorum.” (s.26). Metinde geçen bu cümlelerde öğrenci başkalarının yerine kendini koyarak üzüldüğünü ifade etmektedir. Başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma yani empati kurma saygı değeri ile ilgili tutum ve davranışlar arasında yer almaktadır.

Görsel 16
İlkokul 4. Sınıf SBDK’de Saygı Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 16 (s.43)’ya baktığımızda birbirleri ile selamlaşan insanlar ve büyüğünün elini öpen bir çocuk resmedilmektedir. Muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme saygı değeri ile ilgili tutum ve davranışlar arasında yer almaktadır. Görselde de çocuğun kendisinden yaşça oldukça büyük bir insanın elini öpmesi ile saygı değeri yansıtılarak örnek davranış modeli oluşturulmuştur.

4.6.7. Sevgi Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

İlkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında sevgi değerinin yer alması ile ilgili frekanslar ve yüzdeler Tablo 26’da gösterilmiştir.

Tablo 26

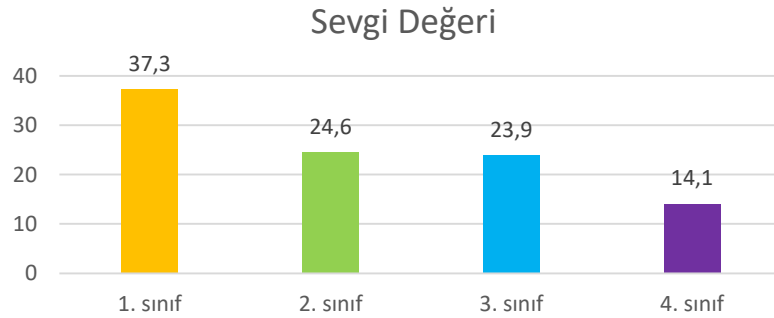
Sevgi Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Frekanslar ve Yüzdeler Oranlar

Sevgi	Soru (f)	Metin (f)	Görsel (f)	Toplam	
				(f)	(%)
1. sınıf	3	25	25	53	37,3
2. sınıf	4	14	17	35	24,6
3. sınıf	0	17	17	34	23,9
4. sınıf	0	12	8	20	14,1
Toplam	7	68	67	142	100,0

Sevgi değerinin 4. sınıf SBDK’de yer alması ile ilgili Tablo 26’yı incelediğimizde sevgi değerine en çok ilkökul 1. sınıf HBDK’de yer verilirken yıldan yıla yer verilme oranı azalmıştır. İlkokul 1. sınıf HBDK’de sevgi değerine 53 defa ve %37,3 oranında yer verilmiştir. İlkokul 4. sınıf SBDK’de ise sevgi değerine 20 defa ve %14,1 oranında yer verilmiştir. Ders kitaplarında sevgi değerine metinlerde 68 defa görsellerde 67 defa yer verilmiştir. Sevgi değerine metin ve görsellerde yer verilme frekansı birbirine çok yakın iken sorularda yalnızca İlkokul 1 ve 2. sınıf HBDK’lerinde toplamda 7 defa yer verilmiştir. İlkokul 3. sınıf HBDK’de ve 4. sınıf SBDK’de sorularda sevgi değerine yer verilmemiştir.

Sevgi değerinin ilkökul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer almasına dair yüzdeler oranlar Grafik 10’da gösterilmiştir.

Grafik 10

Sevgi Değerinin Ders Kitaplarında Yer Almasına İlişkin Yüzdeler Oranlar

İlkokul 1. sınıf HBDK’de sevgi değerine yer verilmesi ile ilgili örnekler şöyledir:

“Aile deyince aklınıza neler geliyor” (s.60). Soru ifadesinde aile kavramı ile ilgili öğrencilerin aklına neler geldiği sorgulanmaktadır. Sevgi değeri ile ilgili tutum ve davranışlar arasında aile birliğine önem verme ifadesi yer almaktadır. Tezinde aile birliğine önem verme değerini çalışan Bayırlı (2018: 39); aile kavramını insanın doğup büyüdüğü, sevgi, saygı, paylaşma gibi kök değerleri kazandığı yer olarak

ifade etmektedir. Dolayısıyla aile kavramı sorgulandığında öğrencilerden içerisinde sevginin de yer aldığı bir ortam cevabı beklenebilir.

“Unutmayalım arkadaşlar; iş birliği ve dayanışma aile bireyleri arasındaki bağlılığı güçlendirir. Sevgi ve saygıyı artırır. Ayrıca iş birliği ve dayanışma işlerin kısa sürede bitmesini sağlar.”(s.63). Metinde geçen bu ifadelerde aile içerisindeki yardımlaşma ve dayanışmanın aile bağlarını güçlendireceği, sevgi ve saygıyı arttıracığı ifade edilmektedir. Aile birliğine önem verme ifadesinden yola çıkarak metinde geçen bu cümleler sevgi değerini öğrencilere hissettirmeye çalışmaktadır.

Görsel 107

İlkokul 1. Sınıf HBDK’de Sevgi Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 17 (s.178)’yi incelediğimizde kedi yavrusunu seven ve ona süt getirmiş olan bir kız çocuğu görülmektedir. Sevgi değeri ile ilgili tutum ve davranışlar arasında merhametli olma ifadesi yer almaktadır. Görselde de kız çocuğunun kedi yavrusuna karşı merhameti resmedilmektedir.

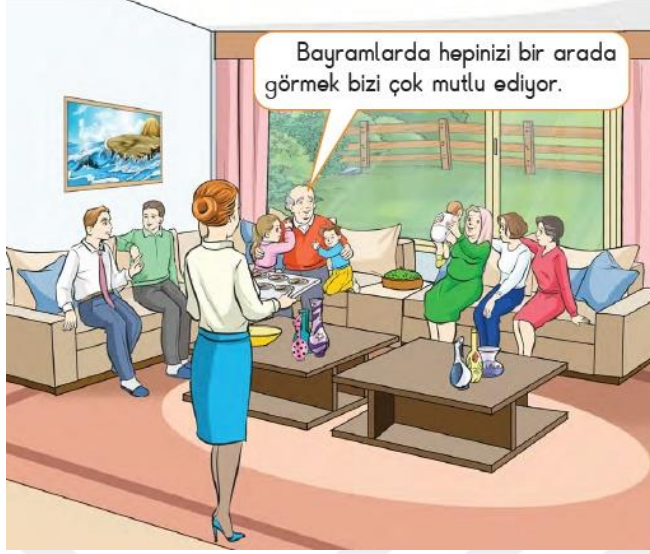
Sevgi değeri ile ilgili ilkökul 2. sınıf HBDK’deki örnekler şunlardır:

“Ailenizle birlikte hangi etkinlikleri yapıyorsunuz?”(s.66) soru ifadesinde aile ile birlikte yapılan etkinlikler sorgulanmaktadır. Soru ifadesi aile birliğine önem verme ifadesi ile ilgilidir. Dolayısıyla öğrencilere sevgi değeri hissettirilmeye çalışılmıştır.

“Çevremizdeki hayvanları sevmeliyiz. Sokakta yaşayan kedi, köpek ve kuş gibi hayvanların beslenmesine yardımcı olmalıyız. Hayvanlara zarar vermemeliyiz, onlara zarar verenleri uyarmalıyız.” (s.192). Metinde geçen bu ifadelerde hayvan sevgisi öğrencilere kazandırılmaya çalışılmıştır. Hayvanları sevme ve sokak hayvanlarına yardım etme davranışı merhametli olma ile ilgilidir. Dolayısıyla metinde geçen bu ifadelerde sevgi değeri vurgulanmaktadır.

Görsel 118

İlkokul 2. Sınıf HBDK'de Sevgi Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 18'de aile bireylerinin birlikte olup sohbet ettikleri ve keyifli vakit geçirdikleri bir ortam resmedilmiştir. Görselde aile birliğine önem verme tutumu ile ilgilidir. Dolayısıyla sevgi değeri öğrencilere hissettirilmeye çalışılmıştır.

İlkokul 3. sınıf HBDK'de yer alan sevgi değeri ile ilgili metin ve görsel örnekleri şöyledir:

“Arkadaşlarımdan Beşir’in de önemli özellikleri vardır: Beşir, hayvanları ve doğayı sever. Sokak hayvanları için bahçelerine mama ve su koyar. Yerlere çöp atmaz. Çevreyi kirletenleri uyarır. Bu özelliklerinden dolayı Beşir arkadaşımı çok seviyorum.” (s.21). Metinde Beşir’in özellikleri arasında hayvanları ve doğayı sevdiği ve sokak hayvanlarına mama ve su verdiği ifade edilmektedir. Beşir’in sokak hayvanlarına yardım etmesi merhamet duygusu ile ilgilidir. Beşir bu özelliklerinden dolayı sevilen bir öğrenci olması sebebi ile sevgi değeri olumlu örnek yoluyla kitapta yer almaktadır.

Görsel 1912

İlkokul 3. sınıf HBDK'de sevgi değeri ile ilgili görsel

Görsel 19 (s.59)'da yaşlı bir kadına yardım etmek isteyen çocuklar resmedilmiştir. Sevgi değeri ile ilgili tutum ve davranışlar arasında fedakârlık yapma ifadesi yer almaktadır. Çocuklarda görselde oyun oynayacakları zamandan fedakârlık yaparak yaşlı kadına yardım etmek istemektedir. Görsel ayrıca merhametli olma ifadesi ile ilgili olduğundan görsel de sevgi değeri açık bir şekilde vurgulanmaktadır.

İlkokul 4. sınıf SBDK'deki metin ve görsellerde sevgi değerinin yer alması ile ilgili örnekler şöyledir:

“Merhaba, ben Efe. Hayvanları, özellikle köpekleri seviyorum. Köpek türleri ve bu türlerin özellikleriyle ilgili genel ağda araştırmalar yapıyorum. Sahipsiz kedi ve köpeklerin sokaklarda başıboş dolaşmasına, yiyecek bulamamasına ve soğukta üşümesine çok üzülüyorum. Onlara arabaların çarpma ihtimali beni oldukça endişelendiriyor. Bu konuda kendimi sorumlu hissediyor ve sokak hayvanlarının sorunlarına yönelik çözüm önerileri üretmeye çalışıyorum.”(s.20). Metinde geçen bu ifadelerde Efe'nin köpek sevgisinden bahsedilerek sahipsiz kedi ve köpeklerin aç kalmalarına, üşümelerine ve hayati risklerinin olmasına üzüldüğünü ve bu sorunların çözümü için çalıştığını ifade etmektedir. Efe'nin sokakta kalan hayvanlar için üzülmeye merhametli olmasının bir sonucudur. Metinde Efe'nin merhametli olması sevgi değerini yansıtırken Efe'nin köpekleri sevmesi sevgi değerini doğrudan vurgulamaktadır.

Görsel 20

İlkokul 4. Sınıf SBDK'de Sevgi Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 20 (s.99)'ye baktığımızda geçmiş yıllardan kalan mutlu bir aile fotoğrafı görüyoruz. Görsel aile birliğine önem verme ifadesi ile ilgili sevgi değerini yansıtmaktadır.

4.6.8. Sorumluluk Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

İlkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki sorularda, metinlerde ve görsellerde sorumluluk değerine yer verilmesi ile ilgili frekanslar ve yüzdeler Tablo 27’de verilmiştir.

Tablo 27

Sorumluluk Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Frekanslar ve Yüzdeler

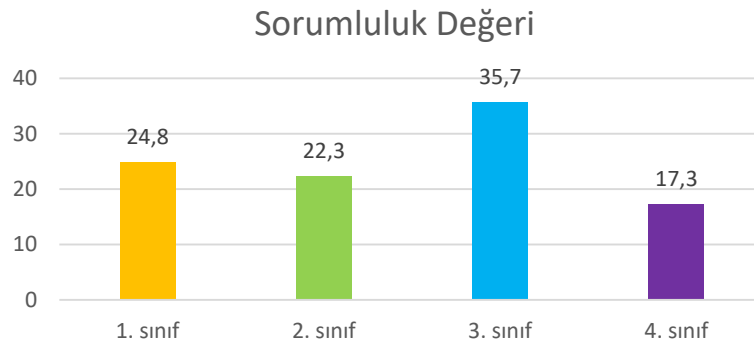
Sorumluluk	Soru (f)	Metin (f)	Görsel (f)	Toplam	
				(f)	(%)
1. sınıf	18	48	23	89	24,8
2. sınıf	25	43	12	80	22,3
3. sınıf	19	74	35	128	35,7
4. sınıf	13	46	3	62	17,3
Toplam	75	211	73	359	100,0

Tablo 27’yi incelediğimizde sorumluluk değerinin ilkökuller 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında en çok 3. sınıf HBDK’de en az 4. sınıf SBDK’de yer aldığını görüyoruz. 3. sınıf HBDK’de 128 defa ve % 35,7 oranında yer alırken 4. sınıf SBDK’de 62 defa ve %17,3 oranında yer almaktadır. Ders kitaplarında en çok metinlerde 211 defa yer almaktadır. Soru ve görsellerde ise yer alma frekansları birbirine yakındır.

Sorumluluk değerinin ilkökuller 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer almasına dair yüzdeler Grafik 11’de gösterilmiştir.

Grafik 11

Sorumluluk Değerinin Ders Kitaplarında Yer Almasına İlişkin Yüzdeler

Sorumluluk değerinin ilkökuller 1. sınıf HBDK’de yer alması ile ilgili örnekler şöyledir:

“Çevremizdeki bitki ve hayvanları korumak için neler yapabiliriz?” (s.178) soru ifadesinde öğrencilerin çevredeki bitki ve hayvanları koruması ile

yapabilecekleri üzerinde düşünmeleri istenmektedir. Sorumluluk değeri ile ilgili tutum ve davranışlarda kişinin kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma ifadesi yer almaktadır. Soru ifadesi de kişinin çevresine karşı sorumlulukları ile ilgilidir.

“Tuvaletleri temiz tutmanın okulumuzdaki sorumluluklarımızdan biri olduğunu unutmamalıyız.” (s.30).

“Kaynakları tasarruflu kullanmak ailedeki sorumluluklarımızdan biridir.”(s.72).

“Trafik kurallarına uymak sorumluluklarımızdan biridir.” (s.124).

İlkokul 1. sınıf HBDK’de farklı metinlerde geçen bu ifadeler öğrencilere farklı alanlardaki sorumluluklarını ifade etmektedir. Dolayısıyla ifadelerde sorumluluk değeri vurgulanmaktadır.

Görsel 21

İlkokul 1. Sınıf HBDK’de Sorumluluk Değeri ile İlgili Görsel

Ders programına göre çantamı hazırlıyorum. Gerekli olacak araç ve gereçleri çantama koyuyorum.

Görsel 21’e baktığımızda çantasını hazırlayan bir öğrenci resmedilmiştir. Öğrencinin kendi çantasını kendisi hazırlaması sorumluluğunu kazanmış olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Kendine ve ailesine karşı sorumluluğunu bilen olumlu örnek gösterilerek sorumluluk değeri vurgulanmaktadır.

İlkokul 2. sınıf HBDK’deki sorularda metinlerde ve görsellerde sorumluluk değerine yer verilme örnekleri:

“Grup çalışmalarında sorumluluklarınızı yerine getirmeniz neden önemlidir?” (s.34) soru ifadesinde grup çalışmalarındaki sorumlulukları yerine getirmenin önemi sorgulanmaktadır. Soru ifadesinde sorumluluk değeri doğrudan vurgulanmaktadır.

“Odamızı, giysilerimizi ve oyuncaklarımızı temiz ve düzenli kullanmaya özen göstermeliyiz. Çalışma masamızı düzenlemek, oyuncaklarımızı toplamak, odamızı temiz tutmak bizim sorumluluğumuzdur. Sorumluluklarımızı yerine getirirsek

ailemizle birlikte daha mutlu oluruz.” (s.64). Metinde geçen cümlelerde öğrencilere sorumlulukları ifade edilerek sorumlulukları yerine getirmenin sonucunda olumlu sonuçları belirtilmiştir. Cümlelerde sorumluluk değerine doğrudan yer verilerek öğrencilere kazandırmaya çalışılmıştır.

Görsel 22

İlkokul 2. Sınıf HBDK’de Sorumluluk Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 22 (s.76)’de odasını toplayarak sofrayı hazırlayabileceğini ifade eden çocuk ve ona teşekkür eden annesi resmedilmiştir. Görselin hemen altında şu ifadeye yer verilmiştir. “*Evimizdeki sorumluluklarımızı yerine getirerek aile bireylerimize yardımcı olmalıyız.*”. Görselde de altında yazan ifade de öğrencilerin evdeki sorumlulukları ifade ederek sorumluluk değeri vurgulanmaktadır.

İlkokul 3. sınıf HBDK’de sorumluluk değerinin yer alması ile ilgili örnekler:

“*Ülkemizin gelişmesi için büyüklerimizin görevlerini ve sorumluluklarını en iyi şekilde yapmaları gerekir. Peki, biz çocukların üzerine düşen görev ve sorumluluklar nelerdir?*” (s.161) soru ifadesinde büyükler örnek gösterilerek çocukların görev ve sorumlulukları sorgulanmaktadır. Soru ifadesi sorumluluk değeri ile doğrudan ilişkilidir.

“*Evimizde de görev ve sorumluluklarımız vardır. Bunlardan biri de oyuncaklarımızı toplamaktır. Evde yapmamız gereken işleri en iyi şekilde yapmaya çalışmalıyız.*” (s.162). Görev ve Sorumluluklarımız adlı metinde geçen bu ifadelerde evdeki sorumluluklarımızdan bahsedilmektedir. Sorumluluk değeri ile ilgili tutum ve davranışlar arasında kendine, çevresine, ailesine karşı sorumlu olma ifadesi yer almaktadır. Bu ifade doğrultusunda metinde geçen bu ifadeler sorumluluk değerini vurgulamaktadır diyebiliriz.

Görsel 23

İlkokul 3. Sınıf HBDK’de Sorumluluk Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 23 (s.162)’e baktığımızda çöpünü çöp kutusuna atan bir çocuk ve ona aferin diyerek onaylayan bir büyük resmedilmiştir. Ders kitabında görselin yanında şu ifadelere yer verilmektedir: “Çevremizi temiz tutmalıyız. Temiz tutmayanları da uyarmalıyız. Çünkü yaşadığımız çevrenin korunmasından da sorumluyuz.”. Görselde çocuk çevresine karşı olan sorumluluğunu yerine getirmektedir.

İlkokul 4. sınıf SBDK’de sorumluluk değerinin yer alması ile ilgili örnekler şu şekildedir:

“Evinizde hangi sorumlulukları üstleniyorsunuz?” (s.157) soru ifadesinde öğrencilerden evdeki sorumlulukları ile ilgili bilgi vermeleri istenerek sorumluluk değeri vurgulanmıştır.

“Sorumluluk duygusu çocukların öz güvenini artırır. Sorumluluk sahibi çocuklar kendi ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini gördükçe büyüklerinin yardımına giderek daha az gerek duyarlar. Böylece bağımsız davranma, karar verme ve eldeki kaynakları kullanma becerilerini geliştirirler.” (s.157). İlkokul 4. sınıf SBDK’de Sorumluluk Üstleniyorum adlı metinde geçen bu ifadelerde sorumluluk duygusunun öğrencilere kazandıracığı olumlu yönlerden bahsedilmektedir.

Görsel 24 (s.157)'e baktığımızda sorumluluk değeri ile ilgili farklı fotoğraflara yer verildiği görülmektedir. Bulaşık makinesine bulaşık koyan, kıyafetlerini düzenleyen ya da çiçekleri sulayan çocuklar evdeki sorumluluklara örnek gösterilebilir. Çöpleri toplayan çocuklar ise çevremize karşı sorumluluklara örnek gösterilebilir.

4.6.9. Vatanserverlik Değerin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

Vatanserverlik değerin ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında sorular, metinler ve görseller yoluyla yer alma durumu ile ilgili frekanslar ve yüzdellik oranlar Tablo 28'de gösterilmiştir.

Tablo 28

Vatanserverlik Değerin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Frekanslar ve Yüzdellik Oranlar

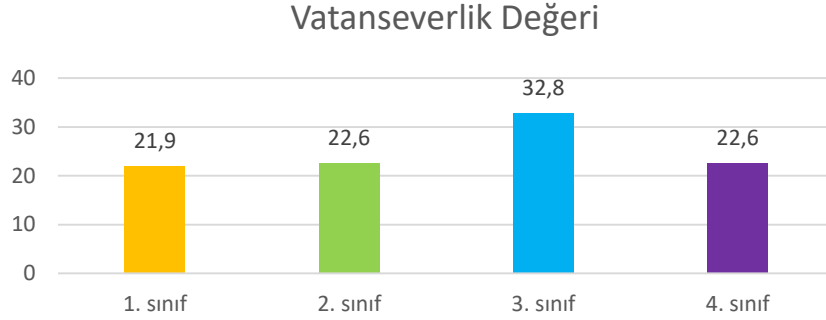
Vatanserverlik	Soru (f)	Metin (f)	Görsel (f)	Toplam	
				(f)	(%)
1. sınıf	6	15	9	30	21,9
2. sınıf	4	20	7	31	22,6
3. sınıf	4	27	14	45	32,8
4. sınıf	4	20	7	31	22,6
Toplam	18	82	37	137	100,0

Tablo 28'i incelediğimizde vatanserverlik değeri ilkokul 1.ve 2. sınıf HBDK ve 4. sınıf SBDK'lerinde birbirine yakın sayıda yer alırken ilkokul 3. sınıf HBDK'de daha fazla yer aldığı görülmektedir. İlkokul 3. sınıf HBDK'de vatanserverlik değerin 45 defa ve %32,8 oranında yer verilmiştir. Tüm ders kitaplarında vatanserverlik değerin en fazla metinlerde (82) en az sorularda (18) yer verilmiştir.

Vatanseverlik değerinin ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer almasına dair yüzdeler oranlar Grafik 12’de gösterilmiştir.

Grafik 12

Vatanseverlik Değerinin Ders Kitaplarında Yer Almasına İlişkin Yüzdeler Oranlar

İlkokul 1. sınıf HBDK’de soru, metin ve görsellerde vatanseverlik değerine yer verilme örnekleri şöyledir:

“Aşağıdaki resmi inceleyelim. Bu sınıfta kurallara uygun davranıldığını söyleyebilir miyiz? Neden?” (s.35). Soru ifadesinin altında yer alan görselde çöpü döken, duvarı ve tahtayı karalayan çocuklar resmedilmiştir. Soru ifadesi de bu resimdeki olumsuzluklardan yola çıkarak kurallara uygun davranma konusunda öğrencileri düşündürmektedir. Kurallara uyma vatanseverlik değeri ile ilgili tutum ve davranışlar arasında yer alır.

“Ülkemizin adı Türkiye’dir. Ankara, ülkemizin başkentidir. Bayrağımızın rengi kırmızıdır. Bayrağımızın ortasında beyaz hilal ve yıldız vardır. İstiklâl Marşı, ülkemizin millî marşıdır. Türkiye bizim vatanımızdır. Vatanımızı sever ve koruruz.” (s.151). Metinde geçen bu ifadelerde Ülkemiz hakkında bilgi verilerek vatanımızı sevip koruduğumuzdan bahsedilmektedir. Vatanı sevip koruma ifadeleri ile vatanseverlik değeri vurgulanmaktadır.

Görsel 25

İlkokul 1. Sınıf HBDK'de Vatanseverlik Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 25 (s.148)'i incelediğimizde Ankara'da bulunan Ankara Kalesi'ni ve Anıtkabir'i tanıtan bir çocuk resmedilerek Ankara Kalesi'nin ve Anıtkabir'in fotoğrafları görülmektedir. Vatanseverlik değeri ile ilgili tutum ve davranışlar arasında tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma ifadesi yer almaktadır. Görselde de çocuk tarihsel mirasını tanıtarak bu tutum ve davranışı sergilemektedir.

İlkokul 2. sınıf HBDK'de vatanseverlik değerinin vurgulanması ile ilgili örnekler şunlardır:

“Kültürel mirası korumanın önemi nedir?” (s.171) soru ifadesinden önceki metinde kültürel miras ile ilgili şu ifadeler yer verilmiştir: “Gelenek ve görenekler, yemek, giyim kuşam, müzik, halk oyunları gibi unsurlar kültürel mirasımızı oluşturur.” Metinde geçen bu ifadeden anlaşılacağı üzere kültürel mirasımızı oluşturan unsurlar tarihimizi de yansıtan unsurlardır. Dolayısıyla kültürel mirası korumanın önemi vatanseverlik değerini vurgulamaktadır.

“Gelenek ve görenekler, kuşaktan kuşağa iletilen alışkanlıklar ve davranışlardır. Asker uğurlama törenleri, kına gecesi gelenek ve göreneklerimizdendir. Gelenek ve görenekler, toplumda dayanışma ve birlik duygusunu artırır.” (s.170). Metinde geçen bu ifadelerde kültürel miraslarımızdan olan gelenek ve göreneklerimizden bahsedilerek toplumda dayanışma ve birlik duygusunu arttırdığı ifade edilmektedir. Vatanseverlik ile ilgili tutum ve

davranışlarda dayanışma, toplumu önemseme ifadeleri yer almaktadır. Metinde geçen bu cümlelerde vatanseverlik ile ilgili tutum ve davranışları vurgulamaktadır.

Görsel 26

İlkokul 2. Sınıf HBDK'de Vatanseverlik Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 26 (s.164)'da 15 Temmuz gecesi ellerinde bayraklarla sokaklarda bulunan vatandaşların fotoğrafı görülmektedir. Görselin altında şu ifadelere yer verilmektedir: *“15 Temmuz gecesinde milletimiz, bağımsızlığından asla vazgeçmeyeceğini tüm dünyaya yeniden duyurdu. 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü'nde bağımsız olmanın gururunu milletçe coşku içinde kutluyoruz.”* Görselde de görselin altında yer alan ifadelerde de vatanseverlik değeri vurgulanmaktadır.

İlkokul 3. sınıf HBDK'de soru, metin ve görsellerde vatanseverlik değerinin yer alması ile ilgili örnekler şu şekildedir:

“Çevrenizde tarihî eser var mı? Varsa ne olduğunu söyleyiniz.” (s.158). Vatanseverlik ile ilgili tutum ve davranışlar arasında yer alan tarihsel mirasa duyarlı olma ifadesi öğrencilerin çevrelerindeki tarihi eserlerin farkında olması ile ilgilidir. Bu nedenler soruda vatanseverlik değeri hissettirilmektedir.

“Atatürk'ün vatan ve millet sevgisi çok büyüktü. Tüm ömrü boyunca vatani ve milleti için çalıştı. “Büyük işleri büyük milletler yapar.” sözü, Türk milletine olan sevgisini göstermektedir.” (s.177). Atatürk'ün Kişisel Özellikleri adlı metinde geçen bu cümlelerde Atatürk'ün vatan ve millet sevgisinden bahsedilmektedir. Metinde Atatürk öğrencilere olumlu örnek gösterilerek öğrencilerin vatan sevgisi pekiştirilmekte ve vatanseverlik değeri vurgulanmaktadır.

Görsel 27

İlkokul 3. Sınıf HBDK'de Vatanseverlik Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 27 (s.12)'de ders çalışan bir öğrenci resmedilmektedir. Görselin yanında şu ifadelere yer verilmektedir: “Arkadaşlar adım Ece Güven. Ben de sizin gibi 3. sınıf öğrencisiyim. Derslerimde oldukça başarılıyım. Başarımlarımın sebebi planlı ve verimli çalışmaktır. Kendime haftalık plan hazırlar ve bu plana göre derslerime çalışırım. Böylece hem konu tekrarı yapmaya hem de oyun oynamaya zaman bulurum. Derslerimde başarılı olmak benim güçlü yanımdır.” Vatanseverlik değeri ile ilgili tutum ve davranışların arasında çalışkan olma ifadesi yer almaktadır. Görselde ve görselin yanında yer alan metinde de çalışkan olan bir öğrenci yer almaktadır. Vatanseverlik değeri olumlu örnek yoluyla öğrencilere yansıtılmaktadır.

Vatanseverlik değerinin ilkokul 4. sınıf SBDK'de yer alması ile ilgili örnekler şu şekildedir:

“Ülkemizdeki tarihî önemi olan mimari yapılar veya tarihî mekânlardan hangilerini gezip görmek istersiniz?” (s.42) soru ifadesinde öğrencilere tarihi mekânlardan hangilerini gezip görmek istedikleri sorulmaktadır. Soru tarihsel mirasımıza duyarlı olma tutum ve davranışı ile ilgili olup soruda vatanseverlik değeri hissettirilmeye çalışılmıştır.

“İzmir'in işgaline karşı ilk tepki gazeteci Hasan Tahsin'den geldi. İzmir'de yayımlanan Hukukubeşer gazetesinin başyazarı Hasan Tahsin 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir rıhtımına çıkan Yunan askerlerine ilk kurşunu atarak Millî Mücadele'nin sembol isimlerinden biri oldu. Hasan Tahsin çıkan çatışmada şehit düştü. Ancak onun bu kahramanca hareketi Türk milletinin direniş azmini güçlendirdi.” (s.55). Metinde geçen bu cümlelerde Millî Mücadele'nin sembol isimlerinden biri olan Hasan Tahsin'in Kurtuluş Savaşı'nda gösterdiği kahramanca hareket anlatılmaktadır.

Kurtuluş Savaşı kahramanlarından biri olan Hasan Tahsin öğrenciler için olumlu örnek olarak gösterilerek vatanseverlik değeri vurgulanmaktadır.

Görsel 28

İlkokul 4. Sınıf SBDK'de Vatanseverlik Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 28 (s.58)'e baktığımızda Büyük Taarruz sırasında vatan ve millet için şehit olan ve şehitlerin yanında savaşmaya devam eden Türk askerleri ile onlarla birlikte için savaşan Mustafa Kemal Atatürk resmedilmektedir. Kurtuluş Savaşı bir vatanseverlik örneği olması sebebi ile Kurtuluş Savaşı'ndan alınan bu görselde de vatanseverlik değeri vurgulanmaktadır.

4.6.10. Yardımseverlik Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

Yardımseverlik değerinin ilkökul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve ilkökul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında sorular, metinler ve görsellerde yer alması ile ilgili frekanslar ve yüzdeler oranlar tablo 29'da gösterilmektedir.

Tablo 29

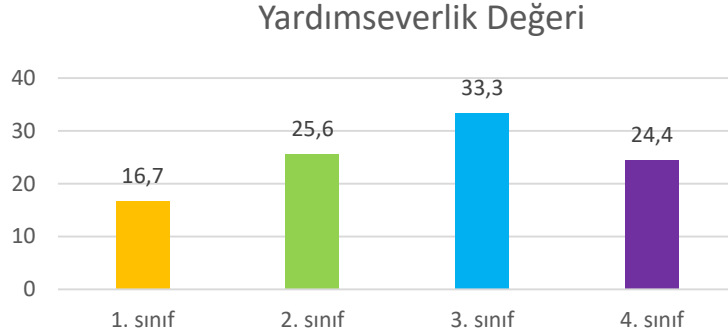
Yardımseverlik Değerinin Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Frekanslar ve Yüzdeler Oranlar

Yardımseverlik	Soru (f)	Metin (f)	Görsel (f)	Toplam	
				(f)	(%)
1. sınıf	3	7	3	13	16,7
2. sınıf	2	10	8	20	25,6
3. sınıf	2	13	11	26	33,3
4. sınıf	1	14	4	19	24,4
Toplam	8	44	26	78	100,0

Tablo 29'u incelediğimizde yardımseverlik değerine en çok ilkökul 3. sınıf HBDK'de 26 defa ve %33,3 oranında, en az ilkökul 1. sınıf HBDK'de 13 defa ve %16,7 oranında yer verildiğini görüyoruz. Vatanseverlik değeri en çok metinler (44) aracılığıyla kitaplarda yer alırken en az görseller(8) aracılığıyla yer almaktadır.

Yardımseverlik değerinin ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer almasına dair yüzdeler oranlar Grafik 13'te gösterilmiştir.

Grafik 13
Yardımseverlik Değerinin Ders Kitaplarında Yer Almasına İlişkin Yüzdeler Oranlar

İlkokul 1. sınıf HBDK'de yardımseverlik değerine yer verilmesi ile ilgili örnekler şu şekildedir:

“Ailenize yardımcı olmak için neler yapıyorsunuz?” (s.62) soru ifadesinde öğrencilerin ailelerine hangi konularda yardımcı oldukları sorgulanmaktadır. Soru ifadesinde yardımseverlik değeri vurgulanmaktadır.

“Adım Emma. Antalya’da yaşıyorum. Ailem, Almanya’dan Türkiye’ye göç etmiş. Türkiye’nin doğal güzelliği ve Türk milletinin misafirperverliği annemin ve babamın çok hoşuna gitmiş. Bu nedenle Türkiye’ye göç etmişler. Türkiye artık benim de vatanım. Arkadaşlarımdan Türkçe öğreniyorum. Ben de onlara Almanca öğretiyorum.” (s.153). Metinde geçen bu cümlelerde Emma’nın ailesinin Almanya’dan Türkiye’ye göç etme nedenlerinden birinin Türk milletinin misafirperverliği olduğu anlatılmaktadır. Ayrıca Emma arkadaşlarının ona Türkçe öğrenme ve onunda arkadaşlarına Almanca öğretme konusunda yardımcı olduğunu dile getirmiştir. Yardımseverlik ile ilgili tutum ve davranışlar arasında misafirperver olma ifadesi yer almaktadır. Metinde de bu durum dile getirilerek yardımseverlik değeri öğrencilere hissettirilmiştir. Ayrıca Emma ve arkadaşlarının dil öğrenme-öğretme durumları da yardımseverlik değerine örnek olarak gösterilebilir.

Görsel 29

İlkokul 1. Sınıf HBDK'de Yardımseverlik Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 29 (s.33)'a baktığımızda yere düşerek dizi kanayan bir öğrenci ve ona yardımcı olmaya çalışan başka bir öğrenci resmedilmektedir. Görselde yardımseverlik değeri doğrudan yansıtılmaktadır.

İlkokul 2. sınıf HBDK'de soru, metin ve görsellerde yardımseverlik değerinin vurgulanması ile ilgili örnekler:

“Çevrenizdeki kişilere yardım ettiğinizde neler hissedersiniz?” (s.76) soru ifadesinde yardım ettikten sonra neler hissettikleri konusunda öğrencilerden bilgi istenmiştir. Birine yardım ettikten sonra duyulan olumlu hislerin öğrenciler tarafından fark edilmesi sağlanarak yardımseverlik değeri kazandırılmaya çalışılmıştır.

“Aile bireylerimize ve akrabalarımıza her zaman destek olmalıyız. Onların sevinçlerini ve üzüntülerini paylaşmalıyız. Hastalanan akrabalarımızı ziyaret etmeliyiz. Bayramlarda büyüklerimize bayramlaşmaya gitmeliyiz. İhtiyaç duyduklarında onlara yardım etmeliyiz. Akrabalarımızla dayanışma içinde olmalıyız.” (s.58). Metin içerisinde yer alan cümlelerde aile bireyleri ve akrabalar arasında paylaşma, yardımlaşma, dayanışma gibi olumlu tutum ve davranışlar olması gerektiği ifade edilmektedir. Metinde yer alan tutum ve davranışlar yardımseverlik değeri ile ilgilidir. Dolayısıyla metinde yardımseverlik değeri vurgulanmaktadır.

Görsel 30

İlkokul 2. Sınıf HBDK'de Yardımseverlik Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 30 (s.75)'a baktığımızda yaşlı adama yer veren bir öğrenci ile yaşlı bir kadına yardım etmek isteyen başka bir öğrenci resmedilmektedir. Görseller yardımseverlik değerini öğrencilere en güzel şekilde yansıtmaktadır.

İlkokul 3. sınıf HBDK'de yardımseverlik değerinin yer alması ile ilgili örnekler şöyledir:

“Okulunuzda yapılan yardım faaliyetlerine katıldığınız zaman neler hissediyorsunuz? Açıklayınız.” (s.32) soru ifadesinde öğrencilere yardım faaliyetlerine katıldıkları zaman hissettikleri sorulmaktadır. Öğrencilerin yardım faaliyetleri sonrası hissettikleri olumlu duyguların farkında olmaları onlara yardımseverlik değerini kazandırmada etkili olacaktır.

“Sıra arkadaşım Semra ile çok iyi anlaşıyorum. Semra çok yardımseverdir. Arkadaşlarına yardım etmeye çalışır. O, okul araç ve gereçlerini paylaşmaktan da mutlu olur. Ayrıca Semra çok kibardır. Sesini hiç yükseltmez. Problemlerini konuşarak çözmeye çalışır. Ben de Semra gibi arkadaşlarıma saygılı ve kibar davranmaya çalışırım.” (s.20). Metinde geçen cümlelerde öğrenci sıra arkadaşı Semra'nın çok yardımsever olduğunu, arkadaşlarına yardım etmeye çalıştığını ve eşyalarını paylaşmaktan mutlu olduğundan bahsetmektedir. Öğrenci ayrıca sıra arkadaşı Semra'yı örnek aldığını ifade etmektedir. Metinde geçen yardımseverlik değeri olumlu örnek yoluyla öğrencilere hissettirilerek vurgulanmaktadır.

Görsel 31

İlkokul 3. Sınıf HBDK'de Yardımseverlik Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 31 (s.22)'de kitabını yere düşüren engelli arkadaşına yardım etmek isteyen bir öğrenci resmedilmektedir. Görselin yanında ise şu ifadeler yer verilmiştir: “Tuba, benim için çok özel bir arkadaştır. Çünkü o herkesi olduğu gibi kabul eder ve çok yardımseverdir.” Görselde de yanında yer alan metinde de yardımseverlik değeri olumlu örnek gösterilerek vurgulanmaktadır.

İlkokul 4. sınıf SBDK'de soru, metin ve görsellerde yardımseverlik değerinin yer alması ile ilgili örnekler şöyledir:

“Anne babasını kaybetmiş çocuklara yardımcı olmak için neler yapılmasını istersiniz? Neden?” (s.27) soru ifadesinde öğrencilerin ailesini kaybeden çocuklara hangi konularda yardımcı olmak istedikleri sorgulanmaktadır. Öğrencilerin anne babalarını kaybetmiş çocuklara yardımcı olmaları yardımseverlik örneği olarak gösterilerek yardımseverlik değerine vurgu yapıldığı söylenebilir.

“Geçen gün sokakta tekerlekli sandalyesi üzerinde ilerlemeye çalışan yürüme engelli bir kadın gördüm. Kadın kaldırımlar engellilere uygun olarak yapılmadığı için sandalyesini sürmekte zorlanıyordu. Buna rağmen güçlük de olsa bankamatığın önüne kadar gelebildi. Ancak burada onu başka bir engel bekliyordu. Çünkü makinenin tuşlarına yetişemiyordu. Çaresizce etrafına bakındığını görünce hemen yanına giderek yardım edebileceğimi söyledim. Teklifimi gülümseyerek karşıladı. Birlikte işlemini yaptıktan sonra bana teşekkür etti. Ayrıca hayatını başkalarına muhtaç olmadan sürdürmek istediğini söyledi. Ancak çevre şartlarının engellilere yardımcı olmadığını söyledi.” (s.27). Metindeki cümlelerde bir çocuğun sokakta karşılaştığı yürüme engelli yardıma ihtiyacı olan bir kadına yardım etmek

istediğini söyleyerek yardımcı olduğu bir anısı yer almaktadır. Çocuğun gösterdiği yardımseverlik diğer öğrencilere örnek oluşturabilir. Dolayısıyla metinde yardımseverlik değerine yer verilmektedir.

Görsel 32

İlkokul 4. Sınıf SBDK'de Yardımseverlik Değeri ile İlgili Görsel

Görsel 32 (s.165)'de kardeş okulu ile tanışmakta olan öğrencilere ait bir fotoğraf yer almaktadır. Görselin hemen yanında şu ifadelere yer verilmektedir: *“Kardeş okulumuzdan dostluk ve dayanışma duygularımızın daha da güçlendiğini hissederek ayrıldık. Kardeşlerimizle vedalaşırken onları da kendi okulumuza davet ettik.”*. Görselin yanında yer alan cümlelerde kardeş okul ile tanışan öğrencilerin hissettikleri olumlu duygulara yer verilmiştir. Kardeş okul ifadesinin anlamı Güncel Türkçe Sözlükte şu şekildedir: *“Bir okulun, toplumsal ve kültürel bakımdan yardıma gereksinimi olduğunu belirleyip desteklediği, yardımlarda bulunduğu okul”* (TDK, 2011). Tanımdan da anlaşılacağı üzere kardeş okula yardım etme davranışının yardımseverlik değeri ile ilgilidir ve görselde de yardımseverlik değerine yer verilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde elde edilen bulgular doğrultusunda ulaşılan sonuçlara ve bu sonuçlara yönelik önerilere yer verilmiştir.

5.1. Tartışma ve Sonuç

İlkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında kök değerlerin incelenmesi sonucunda tüm ders kitaplarında en çok yer verilen değer sorumluluk değeri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sorumluluk değerine tüm ders kitaplarında doğrudan ve dolaylı olarak toplamda 359 defa yer verilmiştir. Sorumluluk değerinden sonra en sık yer verilen değer ise dostluk değeridir. Dostluk değerine tüm ders kitaplarında 227 defa yer verilmiştir. Sorumluluk ve dostluk değerlerinden sonra sırasıyla saygı, özdenetim, vatanseverlik, sevgi, yardımseverlik, adalet, sabır, dürüstlüktür. Tüm sınıf kategorilerini bir arada inceleyen bir çalışmaya rastlanmamakla birlikte Çetinkaya ve Metin (2018), Doğan ve Gülüşen (2011), Güzel (2013), Kuş, Merey ve Karatekin (2013), Kuzucu (2018), Yaşaroğlu (2013)'nin araştırmalarında inceledikleri ders kitaplarında en çok yer verilen değerlerden birinin sorumluluk değeri olması bu araştırmanın sonucunu desteklemektedir. Özkan (2017) ise araştırmasında incelediği ders kitaplarında en çok yer verilen değer sevgi değeri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kahya (2018) ise araştırmasında incelediği ders kitaplarında en sık rastlanılan değerlerin duyarlılık olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlar araştırmamızın sonucu ile farklılık göstermektedir. Bu farklılığın sebebi değerlerin doğrudan ve dolaylı yer verilme durumunun göz önünde bulundurulması ve farklı değerler göz önünde bulundurularak ders kitaplarının incelenmesi yapılması olabilir.

Özellikle ilkokul dönemindeki öğrencilerin sorumluluklarını bilmesi gelecekte kendine ve çevresine karşı daha duyarlı davranmasını sağlamaya yardımcı olacaktır. Günümüzde bazı velilerin çocuklarına sorumluluk yüklemekten kaçındıklarını ve onların sorumluluğunu kendilerinin üstlendiğini görmekteyiz. Bu durum çocuğun gelecek yaşamında olumsuz sonuçlar doğurabilir. Sorumluluk değerinin ders kitaplarında yoğun olarak yer verilmesi çocuğun sorumluluğunu bilmesine ve sorumluluk almasına katkıda bulunur.

Araştırmada incelenen ders kitaplarında en az yer verilen değerlerin sırasıyla dürüstlük, sabır ve adalet olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aslan, Keskin ve Önder (2019), Çetinkaya ve Metin (2018), Ecerkale ve Bayrak (2018), Eken ve Öksüz (2019), Kahya (2018), Kuş, Merey ve Karatekin (2013), Kuzucu (2018), Özkan (2017), Şara, Keyvanoğlu ve Tuna (2017)'nin araştırmalarında inceledikleri ders kitaplarında en az yer verilen değerler arasında dürüstlük, sabır ya da adalet bulunmaktadır. Bu sonuçlar araştırma sonucunu destekler niteliktedir. Doğan ve Gülüşen (2011), Güzel (2013) ve Yaşaroğlu(2013)'nun araştırmalarında inceledikleri ders kitaplarında en az yer verilen değerlerde farklı sonuçlara ulaşımlardır. Bu farklılığın sebebi farklı değerler göz önünde bulundurularak ders kitaplarının incelenmesi olabilir. İnceledikleri ders kitaplarında Doğan ve Gülüşen (2011) hayvan sevgisi, misafirperverlik ve tutarlılık değerlerini; Güzel (2013) misafirperverlik ve barış değerlerini; Yaşaroğlu ise barış, şiddetsiz hayat ve ahlak değerlerinin en az rastlanılan değerler olduğu sonucuna ulaşımlardır. Bu değerler kök değerler arasında yer almadığından bu araştırmada ders kitaplarında incelenmemiştir.

Araştırma sonucunda en az rastlanılan değer olan dürüstlük değerinin tüm ders kitaplarında yalnızca 8 defa yer aldığı görülmektedir. Dürüstlük değerinin tüm ders kitaplarında diğer değerlere göre yer verilme oranı ise %0,6'dır. Değerlerin ders kitaplarında sıklıkla yer verilmesi öğrencinin o değeri kazanmasını olumlu yönde etkiler. Dolayısıyla bu oranın dürüstlük değerini öğrencilere kazandırma amacına ulaşmada yetersiz olduğu düşünülebilir.

Araştırma sonucunda ilkökul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında kök değerlere metinlerde 825, görsellerde 400 ve sorularda 198 defa yer verilmiştir. Dolayısıyla kök değerlerin ders kitaplarında en çok metinler yoluyla yer aldığı görülmektedir. İlkokul seviyesindeki öğrenciler için görseller ve üzerinde düşünmelerini sağlayan sorular öğrencilerin değerleri kazanmalarında daha etkili olabilir.

Araştırma bulgularından elde edilen diğer bir sonuç kök değerlerin süreklilik arz etmeme durumudur. Kök değerlerin ilkökul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında ünitelere dağılımını incelediğimizde belli ünitelerde yoğunlaşarak bazı ünitelerde hiç yer verilmediğini dolayısıyla birkaç değer dışında çoğunlukla değerlerin eğitim öğretim sürecinde sürece yayılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Değerlerin ders kitapları içerisinde tüm ünitelerde dağılım göstermemesi öğrencilerin değerleri kazanmasını olumsuz etkileyebilir. Araştırma sonucunda ders

kitaplarının bu yönde eksiklik gösterdiği söylenebilir. Topkaya (2011) araştırmasında sınıf öğretmenlerinin bu yönde görüş bildirdiklerini belirtmiştir. Topkaya'nın araştırması bu araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir.

Araştırmada elde edilen bir diğer sonuç kök değerlerin ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında doğrudan ya da dolaylı olarak yer alması durumudur. Araştırmada kök değerlerin tüm ders kitaplarında 458 defa doğrudan ve 965 defa dolaylı yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. İlkokul öğrencilerinin yaşı ve gelişim durumları göz önünde bulundurulduğunda kök değerlerin ders kitabında doğrudan yer alması öğrencilerin değerleri kazanmalarını olumlu yönde etkileyebilir. Ders kitaplarında kök değerlerin çoğunlukla dolaylı olarak yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla ders kitaplarının bu yönde eksiklik gösterdiği söylenebilir.

Araştırma sonucunda ilkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında adalet değerine 36 defa, dürüstlük değerine 8 defa, sabır değerine 28 defa, yardımseverlik değerine 78 defa yer verildiği görülmektedir. MEB'in belirlemiş olduğu kök değerlerin sayısının 10 olması sebebi ile ders kitaplarında değerlerin ünitelere dengeli dağılımı için yer alması beklenen yaklaşık oran %10'dur. Adalet (%2,5), dürüstlük (%0,6), sabır (%2) ve yardımseverlik (%5,4) değerlerinin ders kitaplarında yer alma oranları diğer değerlere göre oldukça düşüktür.

5.2. Öneriler

Ders kitapları hazırlanırken kök değerlerden adalet, dürüstlük, sabır ve yardımseverlik değerlerine daha çok yer verilmesi mevcut ders kitaplarındaki eksikliği kapatması açısından daha iyi olabilir.

Ders kitapları hazırlanırken kök değerlerin her sınıf seviyesinde tüm ünitelere dağılım göstermesi, öğrencilerin kök değerlerle eğitim-öğretim yılı boyunca karşılaşacağından daha etkili olabilir.

Ders kitapları hazırlanırken kök değerlerin ders kitaplarında çoğunlukla doğrudan yer alması ilkokul seviyesindeki öğrencilerin değerleri kazanmalarında daha etkili olabilir.

Ders kitapları hazırlanırken kök değerlerin ders kitaplarında görseller ve sorular yoluyla daha çok yer alması ilkokul seviyesindeki öğrencilerin değerleri kazanmalarına olumlu etki edebilir.

Öğretmenlerin eğitim öğretim yılı başında ders kitaplarını inceleyerek kök değerler ile ilgili eksiklikler ile ilgili önlem alması öğrencilerin değerleri eksiksiz kazanmalarına yardımcı olabilir.

Kök değerlerin diğer ders kitaplarında yer alma durumu ile ilgili benzer çalışmalar yapılarak varsa eksikliklerin tespit edilmesi alana katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim 2. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Akinoğlu, O. (2002). “Hayat bilgisi öğretime”. (Ed. Cemil Öztürk ve Dursun Dilek) *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretime* içinde(s.1-14), Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Aktan, O. ve Padem, S. (2013). İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında kullanılan okuma metinlerinde yer alan değerler. *Asya Öğretim Dergisi*, 1(2), 44-55.
- Aktepe, V. ve Yalçınkaya, E. (2016). “Hayat bilgisi dersinde değer eğitimi ve uygulama örnekleri”. (Ed. Selma Güven ve Selahattin Kaymakçı) *hayat bilgisi öğretime* içinde(s.134-179), Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Algur, H.(2017). “Değer eğitimi yaklaşımları”. (Ed.: Mustafa Çakmak) *İş ahlakı ve değerler eğitimi* içinde(s.169-193), Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Arslan, Z. Ş. ve Yaşar, F. T.(2014). “Yükselen “değer” kavramı üzerine eleştirel bir yaklaşım”. (Ed. Y. Sinan ZAVALSIZ) *Değerler eğitimi* içinde(s.7-13), İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Aslan, H. İ., Keskin, S. C. ve Önder, S.(2019). Ortaokul 6. sınıf İngilizce ders kitaplarında yer verilen değerler. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 355-371.
- Aspin, D. N. (2007). “The ontology of values and values education”.(Ed.:David N. Aspin ve Judith D. Chapman). *Values education and lifelong learning: Principles,policies, programmes* (s. 27-47). New York, Springer-Verlag New York Inc.
- Aydın, M. Z. ve Akyol Gürler, Ş. (2012). *Okullarda değerler eğitimi: Yöntemler, etkinlikler, kaynaklar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Aykaç, N. (2007). İlköğretim sosyal bilgiler dersi eğitim öğretim programına yönelik öğretmen görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(22), 46-73.
- Bacanlı, H. (1999). *Duyuşsal davranış eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bacanlı, H. (2017). *Değer bilinçlendirme yaklaşımı*. Konya: Çizgi Kitabevi.

- Baş, K., Taşkıran, C. ve Bulut, B. (2016). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik görüşleri. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(6),75-84.
- Baş, Ü. ve Akturan, U. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri*(3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Batmaca, M. K. (2016). *Sınıf öğretmenlerinin 4. sınıf Sosyal bilgiler dersinde yer alan değerlerin öğretimine ilişkin görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Bayırlı, H. (2018). *Hayat bilgisi dersi bağlamında değerler eğitimi: Aile birliğine önem verme*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Bazarkulov, S.(2008). *Değer öğretimi ve dinden öğrenme*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bilgili, A. S. (2006). “Geçmişten günümüze sosyal bilimler ve sosyal bilgiler”.(Ed.: İsmail Hakkı Demircioğlu). *Sosyal bilgilerin temelleri içinde*(s. 3-56), Ankara, Pegem Yayınları.
- Binbaşoğlu, C. (2003). *Hayat bilgisi öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Connolly, S. ve Penn-Edwards, S. (2005). Teaching values education: An intrinsic case study. *Griffith University, Centre for Applied Language, Literacy & Communication Studies*, 2, 13-25.
- Çavdarıcı, M. (2002). *Türkiye’de sosyal değerlerin aşınması ve kültür sömürgeciliği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Çengelci, T. (2010). *İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin gerçekleşmesine ilişkin bir durum çalışması*. Yayımlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Çetinkaya, S. ve Metin, U. (2018). “Değerler eğitimi açısından 2017-2018 eğitim öğretim döneminde kullanılan 2. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının incelenmesi”. *III. Uluslar arası Türk coğrafyası sosyal bilimler araştırmaları kongresi bildiriler kitabı, 03-05 Ekim 2018*, (Ed.: Halil Adıyaman), Kütahya: Academia Yayınları, s.318-328.
- Demir, F. (2018). *Değer öğretimi yaklaşımlarına göre hayat bilgisi dersinde değerler eğitimi*. Yayımlanmamış doktora tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

- Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma s¼recinde tarih eğitimi: Amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15), 69-88.
- Deniz, D. (2018). Matematik oğretim programında yer alan değerler eğitimine yönelik oğretmen gr¼řlerinin incelenmesi. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 678-705.
- Dilmaç, B. (2002). *İnsanca değerler eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Dilmaç, B. (2007). *Bir grup fen lisesi oğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler leği ile sınılanması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Doğan, İ. (2000). *Sosyoloji: Kavramlar ve sorunlar*(3. Baskı) İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Doğan, B. ve G¼l¼řen, A. (2011). T¼rke ders kitaplarındaki (6-8) metinlerin değerler bakımından incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 75-102.
- Doğanay, A. (2002). “Sosyal bilgiler oğretimi” (Ed. Cemil zt¼rk ve Dursun Dilek). *hayat bilgisi ve sosyal bilgiler oğretimi* içinde(s.13-46), Ankara:Pegem A Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2009). “Değerler eğitimi”.(Ed.: Cemil zt¼rk). *Sosyal bilgiler oğretimi* içinde(s.225-256) , Ankara: Pegem Akademi.
- Ecerkale, N. ve Bayrak, . (2018). T¼rke 7. sınıf ders kitabındaki metinlerin değerler bağlamında incelenmesi. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 4(2), 277-287.
- Eken, N. T. ve ks¼z, H. İ. (2019). İlkokul (1-4) T¼rke ders kitaplarındaki hikye edici metinlerin T¼rke dersi oğretim programındaki kök değerler bakımından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(2), 384-401.
- Ekiz, C. (2007). “Değerler ve insan”. (Ed.: Mustafa akmak) *İş ahlakı ve değerler eğitimi* içinde(s.195-219), Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Evin, İ. ve Kafadar, O. (2004). İlköğretim sosyal bilgiler programının ve ders kitaplarının ulusal ve evrensel değerler içerik z¼mlemesi. *T¼rk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3),293-304.
- Fichter, J. (2004). *Sosyoloji nedir?* (3. Baskı),(ev.:Nilg¼n elebi), Ankara: Atilla Kitabevi.
- Frydaki, E. (2009). Values in teaching and teaching values: A review of theory and research, including the case of greece. *Mediterranean Journal of Educational Studies*, 14(1), 109-128.

- Gereken, H. (2018). *5. sınıf Türkçe ders kitabındaki atasözlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Gömlüksiz, M. N. ve Cüro, E. (2011). Sosyal bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 95-132.
- Gözel, Ü. (2018). *Hayat bilgisi dersi öğretim programının değerler eğitimi açısından öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Gülmüş, R. (2015). *İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler dersi tarih konularında değer öğretimine ilişkin sınıf öğretmeni görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Güzel Candan, D. ve Ergen, G.(2014). 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,7(1), 134-161.
- Güzel, D. (2013). *3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Hökelekli, H. (2010). Modern eğitimde yeni bir paradigma: Değerler eğitimi. *Eğitime Bakış Dergisi*, 6(18),4-9.
- Kahya, A. (2018). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin değerler eğitimi bakımından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Uşak Üniversitesi, Uşak.
- Kale, M. (2015). *Hayat bilgisi kitaplarında yer alan değerlerin içerik analizi(1948-2012)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kan, Ç.(2010). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(187), 138-145.
- Kantar, Ş. (2014). *İlköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler dersinde 100 temel eser yoluyla değerler eğitimi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Karasu Avcı, E. ve Ketenoğlu Kayabaşı, Z. E. (2018). Hayat bilgisi dersi öğretim programlarının amaçlarındaki değerlerin içerik analizi (1936-2018). *Değerler Eğitimi Dergisi*. 16(35), 27-56.

- Kaymakcan R. ve Meydan, H.(2014). *Ahlak, değerler ve eğitimi*(2. Baskı). İstanbul: Dem Yayınları.
- Kaymakçı, S. (2016). “Hayat bilgisinde değerler eğitimi”(Ed. Refik Turan ve Kadir Ulusoy). *Farklı yönleriyle değerler eğitimi içinde*(2. Baskı) (s.367-388), Ankara: Pegem Akademi
- Kınacı, M. K. (2018). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değerler eğitimine ve sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlere yönelik görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Koca, A. İ. (2009). *Üniversite öğrencilerinin değerleri ve bireysel özellikleri ile kariyer tercihleri arasındaki ilişki: Çukurova Üniversitesinde bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kuş, Z., Merey, Z. ve Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 183-214.
- Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Kuzucu, C. (2018). *İlkokul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi ile sosyal bilgiler ders kitaplarının temel insani değerler açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.
- Lickona, T. (1991). *Educating for character:How our schools can teach respect and responsibility*. New York: Bantarn Books.
- Lovat, T. (2005). Values education and teachers’ work: A quality teaching perspective. *Australian Government Department of Education Science and Training*, 112, 2-15.
- MEB (2017). *Müfredatta yenileme ve değişiklik çalışmalarımız üzerine...* (https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf; 18 Ocak 2019 tarihinde erişilmiştir).
- MEB (2018). *Hayat bilgisi dersi öğretim programı (İlkokul 1, 2, ve 3. sınıflar)*. (<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=326>; 18 Ocak 2019 tarihinde erişilmiştir).

- MEB (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4-7. Sınıflar)*. (<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354>; 18 Ocak 2019 tarihinde erişilmiştir).
- Meydan, H. (2012). *İlköğretim okullarında değerler ve karakter eğitimi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Neuman, W. L. (2007). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar*. (Çev: Sedef ÖZGE). İstanbul: Yayın Odası
- Okore, M. (2007). *How teachers understand, respond to and implement values education in Kenyan Schools*. Yayınlanmamış doktora tezi, University of Pretoria, South Africa.
- Özalp Kaplan, N. (2014). *İlkokullarda değer eğitiminin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özen, Y., Güleriyüz, K. ve Özen, H. B. (2012). İlköğretim 1-3. sınıf hayat bilgisi, 4-5 sosyal bilgiler dersindeki değerler ve değerler eğitiminin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 277-286.
- Özensel, E. (2004). *Türk gençliğinin değerleri (Liseli gençlik üzerine bir araştırma)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Özey, R. (2011). *Günümüz dünya sorunları* (2. Baskı). İstanbul: Aktif Yayınları.
- Özkan, Z. S. (2017). *Hayat bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ordu Üniversitesi, Ordu.
- Prencipe, A. (2001). *Children's reasoning about the teaching of values*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, University of Toronto, Toronto.
- Seydi, A. R. (2014). İlköğretim 5., 6., 7. sınıf Sosyal bilgiler öğretmen kılavuz kitaplarında değerler eğitiminin ele alınışı. *SDU International Journal of Educational Studies*, 1(2), 63-79.
- Sezer, Ö. (2005). *İlköğretim 1. kademe Türkçe ders kitaplarında değerlerin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Sivrikaya, Ü. (2010). *İlköğretimde küresel değerler 100 temel eser üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Sönmez, V. (1998). *Hayat bilgisi öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. Ankara: Anı Yayınları.
- Sprecher, S. ve Fehr, B. (2005). Compassionate love for close others and humanity. *Journal of Social and Personal Relationships*, 22(5), 629–651.
- Subaşı, M. ve Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.
- Suparka, D. P. ve Johnson, P. L. (1975). Values education: Approaches and materials, *Sosyal Bilimler Eğitimi Konsorsiyumu* (ERIC Document Reproduction Service No: ED103284).
- Şahin, N. (2017). *Cengiz Aytmatov'un eserlerinin değerler eğitimi bağlamında incelenmesi ve ortaokul Türkçe ders kitapları için metin önerileri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Şahin, Ş., Ökmen, B. ve Kılıç A. (2019). Sevgi eğitimi dersi alan öğrencilerin sevgi ve sevgi eğitimi dersine dair görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 176-197.
- Şara, P., Keyvanoğlu, A. A. ve Tuna, M. (2017). 2009 ve 2015 yıllarında yayımlanan hayat bilgisi programındaki ortak değerlerin 1. sınıf ders kitaplarına yansımaları. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(10),126-143.
- Şen, Ü. (2007). *Milli Eğitim Bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eser yoluyla Türkçe eğitiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Şirin, A. (1986). *Gençlerin değerlendirme sıralaması üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- TDK (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Thornberg, R. (2008). The lack of professional know ledge in values education. *Teaching and Teacher Education*, 24(7),1791-1798.
- Titus, D. N. (1994). Values education in American secondary schools. *Kutztown Üniversitesi Eğitim Konferansı*(ERIC Document Reproduction Service No: EV381423).
- Tunca, N. (2015).”İlkokul döneminde değerler eğitiminde öğretim programlarının rolü ve örtük program”(Ed. Sevcan Yağan Gürler). *Okul öncesi ve ilkokul döneminde değerler eğitimi içinde* (s.121-138),Ankara: Eğiten Kitap.

- Ulusoy, K. ve Arslan, A. (2016). “Değerli bir kavram olarak değer ve değerler eğitimi”(Ed. Refik Turan ve Kadir Ulusoy). *Farklı yönleriyle değerler eğitimi içinde*(2. Baskı) (s.1-16), Ankara: Pegem Akademi
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2012). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Uzunkol, E. ve Yel, S. (2016). hayat bilgisi dersinde uygulanan değer eğitimi programının özsaygı, sosyal problem çözme becerisi ve empati üzerine etkisi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*. 41(183), 267-292.
- Ünal, C. (1981). *Genel tutumların veya değerlerin psikolojisi üzerine bir araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Veuglers, W. (2010). Different ways of teaching values. *Educational Reviews*, 52(1), 37-46.
- Yaşaroğlu, C. (2013). Hayat bilgisi dersi kazanımlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi. - *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 8(7) 849-858.
- Yaşaroğlu, C. (2018). Öğretim programlarında değerler: Hayat bilgisi dersi örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(5) 725–733.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitime genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*. (19), 499-522.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, S. G., Becerikli, S. ve Demirel, M.. (2017). Farklı bakış açılarına göre sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi. *İlköğretim Online*, 16 (4), 1575-1588.

EKLER

EK 1. DOKÜMAN İNCELEME FORMU

	1. Ünite						2. Ünite						3. Ünite						4. Ünite						5. Ünite						6. Ünite					
	soru		metin		görsel		soru		metin		görsel		soru		metin		görsel		soru		metin		görsel		soru		metin		görsel							
	doğrudan	dolaylı	doğrudan	dolaylı	doğrudan	dolaylı	doğrudan	dolaylı	doğrudan	dolaylı	doğrudan	dolaylı	doğrudan	dolaylı	doğrudan	dolaylı	doğrudan	dolaylı	doğrudan	dolaylı	doğrudan	dolaylı	doğrudan	dolaylı	doğrudan	dolaylı	doğrudan	dolaylı	doğrudan	dolaylı						
Adalet																																				
Dostluk																																				
Dürüstlük																																				
Özdenetim																																				
Sabır																																				
Saygı																																				
Sevgi																																				
Sorumluluk																																				
Vatanseverlik																																				
Yardıms severlik																																				